

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Středisko iberoamerických studií

D i p l o m o v á p r á c e

Ing. Markéta Staňková

Indiánské kultury Ameriky v expozici Náprstkova muzea

Native cultures of America in the exposition of the Náprstek Museum

Praha, 2010

vedoucí diplomové práce: Doc. Markéta Křížová, Phd.

Poděkování

*Za vedení diplomové práce, cenné rady, komentáře a konzultace bych ráda poděkovala
Doc. Markétě Křížové, Phd.*

*Za ochotu při získávání informací ohledně dějin Náprstkova muzea asijských, afrických
a amerických kultur, amerických sbírek a stálé expozice Indiánské kultury Severní a Jižní
Ameriky v Náprstkově muzeu děkuji
PhDr. Mileně Secké, CSc., Mgr. Monice Baďurové a PhDr. Kateřině Klápšřové.*

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 1. srpna 2010

.....

Anotace

Markéta Staňková: Indiánské kultury Ameriky v expozici Náprstkova muzea. Katedra Iberoamerikanistiky, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí diplomové práce: Doc. Markéta Křížová, Phd. Počet znaků: 208 365. Počet stran: 130. Počet příloh: 4. Počet titulů použité literatury: 60. Klíčová slova: indiánské kultury, nativní kultury Severní, Střední a Jižní Ameriky, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Vojta Náprstek, Náprstkova knihovna, národopisné muzeum, čeští cestovatelé, etnografické sbírky, expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky, původ amerických sbírek.

Diplomová práce zachycuje obraz indiánských kultur Ameriky tak, jak je veřejnosti prezentuje ve své expozici Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur. Mapuje historii vzniku muzea a podává informace o prvních českých etnografických sbírkách. Ve druhé části seznamuje s obsahem expozice Kultury Severní a Jižní Ameriky, objasňuje původ sbírkových předmětů a řadí je do kontextu znalostí o nativních kulturách. Následuje zhodnocení expozice a návrh doporučení.

Markéta Staňková: Native cultures of America in the exposition of the Náprstek Museum. Centre for Ibero-American Studies, Faculty of Arts, Charles University in Prague. Thesis supervisor: Doc. Markéta Křížová, Phd. 208 365 characters, 130 pages, four appendixes, 60 sources. Keywords: American Indian cultures, native cultures of North, Central & South America. Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures, Vojta Náprstek, Náprstek Library, Ethnography Museum, Czech explorers, Ethnographic collections, the exposition of American Indian Cultures in North & South America, the origin of American collections.

The thesis analyses the way in which American Indian cultures are presented to the public in the exposition of Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures. It maps the history of the museum's founding as well as the first Czech ethnographic collections. Its second part focuses on the exposition of North and South America cultures, explaining the origin of exhibits and putting them into the context of our knowledge of indigenous cultures. Finally the thesis evaluates the museum's exposition and offers proposals for change.

Úvod	7
1 Dějiny Náprstkova muzea	8
1.1 Život Vojty Náprstka	8
1.1.1 Dětství, studentská léta a pobyt v zahraničí.....	8
1.1.2 Náprstkovy aktivity po návratu do Čech	12
1.2 Dějiny Náprstkova muzea	16
1.2.1 Vznik Českého průmyslového muzea a knihovny.....	17
1.2.1.1 Náprstkova knihovna	17
1.2.1.2 České průmyslové muzeum Vojty Náprstka.....	19
1.2.2 Národopisné muzeum Vojty Náprstka.....	21
1.2.2.1 Transformace průmyslového muzea v muzeum národopisné.....	21
1.2.2.2 Náprstkova podpora českým cestovatelům.....	22
1.2.3 Náprstkovo muzeum po Náprstkově smrti	27
1.2.3.1 Správa Náprstkova muzea po smrti Vojty Náprstka	27
1.2.3.2 Doplnění sbírek Náprstkova muzea po Náprstkově smrti.....	28
1.2.4 Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur dnes.....	30
1.2.4.1 Náprstkovo muzeum v kontextu Národního muzea a současná výstavní činnost.....	30
1.2.4.2 Přehled aktivit Náprstkova muzea v posledních pěti letech (2005 – 2009).....	35
2 Indiánské kultury Ameriky v expozici Náprstkova muzea.....	47
2.1 Obsah expozice amerických kultur v Náprstkově muzeu	47
2.1.1 Indiánské kultury Severní Ameriky	48
2.1.1.1 Indiáni arktické oblasti.....	48
2.1.1.2 Indiáni severozápadu.....	50
2.1.1.3 Indiáni Kalifornie.....	52
2.1.1.4 Indiáni jihozápadu.....	52
2.1.1.5 Indiáni prérií.....	54
2.1.2 Indiánské kultury Střední Ameriky.....	56
2.1.2.1 Předkolumbovské indiánské kultury Mezoameriky.....	57
2.1.2.2 Současné nativní kultury Mezoameriky.....	62
2.1.3 Indiánské kultury Jižní Ameriky.....	64
2.1.3.1 Indiáni andského regionu.....	64
2.1.3.2 Indiáni jihu Ameriky.....	70
2.1.3.3 Indiáni tropických pralesů.....	72
2.1.3.4 Indiáni savan	74
2.2 Původ amerických sbírek Náprstkova muzea.....	75
2.2.1 Severoamerická sbírka Náprstkova muzea	76
2.2.2 Středoamerická sbírka Náprstkova muzea.....	81
2.2.3 Jihoamerická sbírka Náprstkova muzea	82
2.3 Způsob prezentace amerických sbírek.....	87
2.3.1 Technické zázemí sbírek Náprstkova muzea.....	87
2.3.2 Modernizace expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky	88
2.3.3 Zhodnocení expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky	90

2.3.3.1	Stálá expozice Kultury Austrálie a Oceánie.....	90
2.3.3.2	Výstava Ve stínu jaguára	92
2.3.3.3	Zhodnocení expozice amerických kultur a návrh doporučení	93
2.4	Výsledný obraz indiánských kultur Ameriky v expozici Náprstkova muzea	97
Závěr	100
Literatura	102
Přílohy	105

Úvod

Diplomová práce si klade za cíl zachytit výsledný obraz indiánských kultur Ameriky tak, jak je veřejnosti prezentuje ve své expozici etnografické Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze.

První část práce se zabývá souhrnnými dějinami Náprstkova muzea. Nejprve představuje osobnost zakladatele muzea, Vojtu Náprstka, a ve stručnosti předkládá jeho životopis. Dále mapuje historii Náprstkova muzea od jeho vzniku až po současnost. Popisuje založení knihovny a průmyslového muzea, a objasňuje důvody a okolnosti transformace v muzeum národopisné. Zmiňuje také Náprstkovu podporu českým cestovatelům druhé poloviny 19. století a podává informace o prvních českých etnografických sbírkách. V neposlední řadě osvětluje správu muzea a doplňování sbírek po Náprstkově smrti. Závěrem se podrobně věnuje současné činnosti a aktivitám muzea.

Druhá část je věnována expozici Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky. Podrobně seznamuje s obsahem expozice, eviduje vystavené sbírkové předměty a řadí je do kontextu znalostí o nativních kulturách. Dále objasňuje původ amerických sbírek a zaměřuje se na způsob jejich prezentace. Následuje porovnání s obdobnou výstavou, celkové zhodnocení expozice, a návrh doporučení pro její zlepšení. Závěrečná kapitola bilancuje, nakolik zdařilý je výsledný obraz amerických nativních kultur v expozici Náprstkova muzea.

1 Dějiny Náprstkova muzea

1.1 Život Vojty Náprstka

Pro lepší pochopení souvislostí, které předcházely vzniku Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, je třeba začít u osobnosti jeho zakladatele. U pražského rodáka Vojty Náprstka, zapáleného vlastence, který si vytkl za cíl prospět své vlasti a lidstvu osvětou a zaváděním do praxe v té době pokrokových myšlenek. Široce angažovaný Náprstek patřil k významným osobnostem pražské společnosti druhé poloviny 19. století; podporoval spisovatele, umělce, vědce, průmyslníky, vlastenecké politiky i cestovatele. Volal po nutnosti technického pokroku i po emancipaci žen ve společnosti. Byl vášnivým sběratelem, a i když se obsah jeho sbírek postupem času měnil, vždy se snažil, aby jeho sbírky byly k užitku a poučení jiných. Založení průmyslového muzea, které se krátce nato přeměnilo v muzeum národopisné, a podpora českých cestovatelů, to byly hlavní Náprstkovy aktivity, kterým se věnuje první kapitola. Náprstkova neúnavná iniciativa, organizační činnost a podpora (ať už materiální či morální - vybudování a zpřístupnění jedinečné knihovny a pořádání odborných diskusí) českým cestovatelům poloviny 19. století, významnou měrou přispěla k rozšíření znalostí a povědomí o mimoevropských kulturách v Čechách.

1.1.1 Dětství, studentská léta a pobyt v zahraničí

Vojtěch Náprstek (Fingerhut¹) se narodil dne 17. dubna 1826 jakožto druhorozený syn manželů Anny² a Antona Fingerhutových, nájemců pivovaru U Šturmů na Uhelném trhu. Roku 1828 rodina Náprstkových zakoupila na Betlémském náměstí dům U Halánků³ č.p. 269-I, kde si zřídila rodinný podnik: pivovar, vinopalnu a v přední přízemní části hostinec. Po smrti otce Antona (17. října 1832) vedla celý podnik Vojtěchova matka sama a dokázala vybudovat prosperující živnost.

Vojta Náprstek navštěvoval farní školu v nedalekém dominikánském klášteře u kostela sv. Jiljí, v letech 1834 - 1836 hlavní školu u piaristů na Novém Městě pražském a poté přešel na Akademické gymnázium, vedené Josefem Jungmannem, které bylo v nedalekém

¹ Dále uváděn jako Vojta Náprstek. K poněmčení původně českého příjmení „Náprstek“ došlo při křtu Antonína Náprstka v roce 1775. Opětného počeštění příjmení dosáhla rodina v roce 1880. Stanislav Kodým: *Dům U Halánků*. Praha 1955, str. 12.

² Anna Fingerhutová-Náprstková, rozená Homová (24. května 1788 - 13. října 1873). K této problematice vyšlo: Sofie Podlipská: *Anna Náprstková. Životopisný nástin*. Praha 1875. PhDr. Milena Secká, CSc.: *Anna Fingerhutová 1783-1873*. Praha 1999.

³ Dům byl pojmenovaný podle někdejšího majitele Jana Halánka z Jičína, který jej koupil roku 1676. Zdeněk Šolle: *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha 1994, str. 18.

Klementinu. Šestileté gymnázium navštěvoval do roku 1843 a poté pokračoval ve dvouletém studiu na filozofické fakultě pražské univerzity. Četl tehdejší českou i zahraniční literaturu (Kolára, Šafaříka, Palackého, Tomka, Tyla, Jablonského, Rukopis královédvorský a zelenohorský, Čelakovského, Máchu; ze zahraničních spisovatelů Rousseaua, Goetha a Humboldta). Během svých studií (konkrétně v letech 1840-1844) podnikal Náprstek řadu cest po Čechách. Zároveň se během studia nadchl pro vlastenectví a v době, kdy v českých městech docházelo k všeobecnému němčení, na demonstraci svého vlastenectví začal ve 40. letech opět používat české příjmení Náprstek.⁴

Po skončení filozofických studií v Praze chtěl Náprstek odjet do Vídně studovat orientalistiku. Velmi ho lákala Asie, Dálný Východ, Čína a Japonsko a tato slabost pro Orient mu zůstala až do konce života. Vídeň měla být jen jakýmsi prvním krokem k uskutečnění jeho životních snů: prospět svému lidu a národu, čehož chtěl docílit tím, že si rozšíří obzory cestováním a poznáním. Matka se však zasazovala o to, aby syn šel studovat práva na pražskou univerzitu. Nakonec spor skončil kompromisem: Náprstek šel na práva, ale odjel je po prázdninách roku 1846 studovat do Vídně. Studium práv ho příliš nebavilo, raději navštěvoval přednášky o Číně u orientalisty profesora Augusta Pfizmayera a učil se arménštinu.⁵ Jeho život v této době výrazně ovlivnila spolupráce s Karlem Havlíčkem Borovským; stal se dopisovatelem dvou Havlíčkových časopisů, Česká včela a Pražské noviny. V roce 1848 se Náprstek aktivně zapojil do revolučního hnutí. Spolu se svými přáteli byl ve Vídni u založení spolku Čechů z Čech, Moravy a Slezska, jež dostal název Česko-moravsko-slezská jednota. Tato organizace měla své zástupce reprezentovat politicky a měla povznášet jak politickou, tak i všeobecně kulturní úroveň českých lidí v hlavním městě monarchie. Hlásali mj. zrovnoprávnění češtiny s němčinou, zejména v zemské správě a ve školství. V důsledku svých aktivit se pak Náprstek necítil bezpečný před policií a hrozilo mu vyšetřování, což následně urychlilo jeho již dříve plánovaný odjezd do Ameriky.

Odchod z Vídně Náprstek zamýšlel již nějakou tu dobu, měla to být jakási dlouhodobá studijní cesta, která by mu pomohla osobnostně dozrát. Zpočátku však Náprstek uvažoval o Americe jen jako o mezičlánku; konečným cílem měly být již zmíněné země Dálného Východu, Čína a Japonsko. Nakonec tomu osud chtěl, že Náprstek v Americe zakotvil téměř na deset let a do Orientu se osobně nikdy nedostal. Dne 8. října 1848 opustil Vojta Náprstek se svou přítelkyní Kateřinou Krákorovou Vídeň a společně odpluli na plachetnici *Leontina* do Ameriky. Ani po svém odjezdu nepřerušil Náprstek písemný styk s Karlem Havlíčkem Borovským. Havlíček svému příteli dokonce vytýčil program: získat v Americe informace

⁴ Vladimír Rozhoň: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*. Praha 2005, str. 294, pozn. č.586.

⁵ Otto Janka: *Příběhy českých cestovatelů*. Třebíč 2001, str. 79.

o českých vystěhovalcích a podat o nich zprávy domů. Tento program Náprstek v Americe (ale i po svém návratu) opravdu uskutečňoval.

Dne 15. prosince 1848, téměř po dvouměsíční plavbě Atlantikem, přistál dvaadvacetiletý Vojta Náprstek v přístavu Sandy Hook v New Jersey⁶. Prvotní nadšení vystřídal zklamání, sehnat dobře placenou práci nebylo pro nově příchozí emigranty vůbec jednoduché. V Americe Náprstek nějakou dobu pracoval v kartonážní dílně, poté jako kameník, truhlář a dokonce i jako rakvář. Avšak žádná z těchto prací ho neuspokojovala. Postupně se mu v hlavě rodil plán na zřízení knihovny. Již v New Yorku zřejmě navázal styk s pokrokovými německými emigranty a jejich prostřednictvím získal informace a kontakt na Němce v Milwaukee. Společně s Kateřinou Krákorovou se roku 1850 odstěhoval do Milwaukee, města na březích Michiganského jezera, které v té době čítalo více jak dvacet tisíc obyvatel, z čehož na osm tisíc bylo Němců. Zde si v červenci téhož roku otevřel Náprstek vysněné knihkupectví a půjčovnu knih a hudebnin. O rok později zpřístupnil Náprstek v přízemí pod knihkupectvím veřejnou čítárnu, která se brzy stala společenským salónek, kolem něhož se soustřeďovali občané Milwaukee. Tyto aktivity Náprstek naplno rozvinul po svém návratu do Čech, kde v domě U Halánků zřídil knihovnu a čítárnu, ze které se stal salón tehdejší české vzdělanosti.⁷

Ještě před tím však podnikl cestu do Evropy. V Brémách se setkal se svým starším bratrem Ferdinandem⁸ a spolu odcestovali do Paříže. V Evropě se Náprstek zdržel necelé dva měsíce. Účel jeho cesty je dosud neznámý, snad chtěl upravit vztah s matkou, kterou velmi pobuřovalo jeho soužití s Krákorovou. Po návratu do Ameriky pokračoval v podnikání, k čemuž přispěla především finanční podpora matky. V roce 1852 začal vydávat časopis Milwaukee Flugblätter, který vycházel každou sobotu, nejprve v nákladu 2 000 výtisků a o dva roky později, pro velký zájem, již v nákladu 5 500 exemplářů. Přestože byl psaný německy, stal se jádrem českého krajanského hnutí, jehož významnou aktivitou bylo zejména

⁶ Autor Stanislav Kodým ve své knize *Dům U Halánků* píše (str. 34), že v Náprstkově knihovně je dochována dvoudílná mapa Atlantického oceánu, na níž je vyznačen postup a směr Náprstkovy plavby. Nicméně osobní vyjádření současné ředitelky Náprstkovy knihovny PhDr. Mileny Secké, CSc. ze dne 21. dubna 2010 toto tvrzení vyvrací.

⁷ Šolle, op. cit., str. 100.

⁸ Ferdinand Náprstek (24. května 1824 – 16. srpna 1887) se vyučil sladovnictví, ve 40. letech hodně cestoval po západní Evropě. Zajímal se o kulturní život, jeho přítelem byl např. Josef Mánes a byl též velkým nadšencem divadelním. Podporoval uvedení her na českou jevištní scénu a založil nadaci, z níž byly udíleny ceny za úspěšná dramata z českých dějin. V červenci 1856 Ferdinand vypravil pohřeb Karla Havlíčka Borovského. Stanislav Kodým: *Dům U Halánků*. Praha 1955.

organizování severoamerických etnografických a přírodovědeckých sbírek a literárních dokumentů, určených k obohacení Muzea Království českého v Praze⁹.

V roce 1856 se Náprstek na vlastní žádost zúčastnil vládní etnografické výpravy k dakotským Indiánům v rezervaci v Minnesotě, s kterými bylo třeba uzavřít mírovou dohodu. Dakotské kmeny byly přistěhovanci neustále vytlačovány ze svých lovišť a mstily se krvavými boji. Vládní pověřenec se svým doprovodem, v němž byl i Náprstek, měl za úkol dohodnout s Indiány náhradní území za pozemky zabrané přistěhovanci. Náprstek si pro tuto příležitost jednak předem prostudoval dostupné materiály k historii a kultuře Indiánů, ale začal se také učit dakotsky¹⁰ a připravil si uvítací řeč v dakotštině, která zvláště přítomné indiánské náčelníky překvapila. Možná, že právě toto způsobilo, že byl Náprstek náčelníkem dakotských Mdewakantonů obdarován pláštěm z pomalované buvolí kůže, dýmkou míru (kterou s Indiány vykouřil) a dalšími předměty, které později ještě s jinými věnoval pražskému Národnímu muzeu.¹¹ Na základě této výpravy pak uspořádal v Milwaukee přednášku na téma dakotských Indiánů, která sklidila veliký úspěch. Náprstek v ní barvitě líčil: *"...Ve všech životních situacích, v radosti i bolesti, ve válce i míru, před lovem i po lovu, po válečnickém tažení, při sňatcích stejně jako při pohřbech Dakotové tančí a různým způsobem tance vyjadřují náladu, v níž se nacházejí. Tak existuje válečný a skalpový tanec, orlí, bizoní, medvědí, medicínový, hadí, rybí, sluneční tanec atd. Některé z nich jsou tak krásné, že Evropan, který ještě nepoznal mnoho ze zvyků a obyčejů divokých kmenů, užasne nad tím, že si mohou vážní a důstojní příslušníci těchto národů počínat tak bláhově. Tanec se dá těžko popsat; skáčou divoce a tancují rozčileně kolem dokola za zvuku bubínků. Je to spíše pohyb těla, při němž nohy jen občas v pravidelném rytmu opouštějí zemi. Celá postava se ohýbá dolů a vztyčuje se náhle zase do výšky. V tanci se míhají těla mužů, zbraně, dýmky, všechno, co Indiáni drží v ruce, zatímco se v prudkém tempu proplétají...*

...Tomahavk je v boji muže proti muži nejnebezpečnější zbraň Indiánů, ale nejstrašnější je po boji, často ještě v řeži, skalpovací nůž, s nímž Indián nepříteli, jakmile je v jeho ruce, škubnutím odtrhává kůži na hlavě, aby ji jako válečnou trofej vzal s sebou

⁹ Dále uváděno pod současným názvem *Národní muzeum*. Muzeum bylo založeno roku 1818 pod názvem *Vlastenecké muzeum* v Čechách. Od roku 1848 neslo název *České muzeum*, v období let 1854 – 1919 pak *Muzeum Království českého*.

¹⁰ Některé méně seriózní zdroje uvádějí, že učebnici dakotštiny si Vojta Náprstek přivezl s sebou do Prahy a uložena je v Náprstkově knihovně. Podle současné ředitelky Náprstkovy knihovny PhDr. Mileny Secké, CSc. však žádná taková kniha v Náprstkově pozůstalosti není (osobní vyjádření ze dne 21. dubna 2010).

¹¹ Rozpravy Národního technického muzea v Praze: *Vojta Náprstek a muzejnictví*. Praha 1998, str. 22.

*domů. Skalповání děje se okrouhlým zářezem na kůži na hlavě, okolo temene, kůže je potom rychlým a dovedným škrubnutím stažena z hlavy... "*¹²

Náprstkovým přáním bylo v Praze zřídit muzeum amerických přírodnin a výrobků uměleckých a průmyslových. Do své akce zapojil mnoho Čechů žijících na různých místech Ameriky, které vyzval ke sbírkám ve prospěch českého Národního muzea v Praze. O stejnou pomoc požádal i své německé přátele v Americe. V této sbírkové činnosti pokračoval Náprstek až dokonce svého pobytu v Americe. K tomuto cíli využil rovněž své půlroční cesty po amerických městech (Chicago, New York, St. Luis, Springfield, Missouri, New Orleans, Mobile, Montgomery, Charleston), kterou podnikl v roce 1857. Během cesty po státech Jihu byl konfrontován s černošskou otázkou otroctví.¹³

První zásilku darů pro české Národní muzeum, adresovanou bratrovi Ferdinandovi, poslal Náprstek z Milwaukee do Prahy již rok před svým odjezdem z Ameriky. Zásilka vzbudila v Čechách rozruch a dozvěděla se o ní i policie, nakonec byl však dar přijat. Ostatní dary přivezl Vojta Náprstek s sebou do Prahy v únoru 1858, poté, co mu byl po opakovaných intervencích matky povolen návrat do vlasti. Domů si Náprstek z Ameriky přivezl mj. i základ své orientalistické knihovny, která v domě U Halánků později sloužila k systematickému poznávání důležité a významné kultury těchto zemí. Sběrka byla koncem století nejrozsáhlejší knihovnou v Praze, bohatší než knihovna univerzitní. Náprstek se tak velkou měrou zasloužil o rozvoj české orientalistiky. O prvních národopisných sbírkách muzea pojednává *kap. 1.2.2 Národopisné muzeum Vojty Náprstka*.

1.1.2 Náprstkovy aktivity po návratu do Čech

Vojta Náprstek si zahraničním pobytem rozšířil obzory a prohloubil poznání. Jiný politický systém, jiné poměry, technické vymoženosti té doby, ženská emancipace, původní indiánské kultury či problém otroctví; to je jen výčet oblastí, které Náprstka ovlivnily v jeho další činnosti. Nabyté znalosti chtěl využít při realizaci svého životního poslání: prospět svému lidu a národu. Ihned po návratu se sice zapojil do rodinného podniku U Halánků (v době Náprstkova návratu byl z domu U Halánků velký prosperující průmyslový podnik; pivo se zde již nevařilo, nicméně se dařilo výrobě lihovin a likérů), s mnohem větším nadšením se však pustil do společenských aktivit. Brzy se tak díky jeho elánu, který vkládal

¹² Německy psaný text Náprstkovy přednášky o dakotských Indiánech je dochován v trezoru v Náprstkově knihovně. Doslovný překlad vyšel v knize Oldřicha Kašpara *Tam za mořem je Amerika*. Kašpar, Oldřich: *Tam za mořem je Amerika*. Dopisy a vzpomínky českých vystěhovalců do Ameriky v 19. století. Praha, 1986, str. 183 – 193.

¹³ Z této cesty si přivezl dokonce bič na otroky; památka se však nedochovala. Kodým, op. cit., str. 45.

do navazování kontaktů, udržování styků a organizování nejrůznějších akcí, stal dům U Halánků centrem pražského kulturního a společenského života.

Navázal styky s předními osobnostmi českého veřejného života. V domě U Halánků se setkávali nejen Náprstkovi přátelé, ale i představitelé tehdejší politiky, literatury, žurnalistiky, herectví, podnikání; za všechny jen jména jako František Palacký, Jan Evangelista Purkyně, František Ladislav Rieger, František August Brauner, Jan Palacký, Václav Hanka, Antonín Frič, Božena Němcová, Karel Jaromír Erben, Vítězslav Hálek, Jan Neruda, Filip Stanislav Kodym¹⁴, Karel Jonáš, František Josef Studnička, Jan Krejčí, Karolína Světlá a další. Vedle toho dům navštívila i celá řada zajímavých zahraničních osobností. Od padesátých let budoval Náprstek ve svém domě pozoruhodnou a vzácnou knihovnu, o které je více psáno v *kap. 1.2.1.1 Náprstkova knihovna*.

V roce 1862 navštívil Vojtěch Náprstek spolu s dalšími (Rieger, Frič, Krejčí) Světovou výstavu v Londýně (International Exhibition of 1862, London), která ho významně nasměrovala v jeho dalším konání. Výstava znamenala poslední podnět k realizaci dávné představy o založení Českého průmyslového muzea, které by seznamovalo českou veřejnost s novými technickými vynálezy a výrobními způsoby. Mělo být podobného rázu a zaměření jako londýnské Kensingtonské technické a technologické muzeum. Tato Náprstkova myšlenka měla svůj počátek již v roce 1846, kdy spolupracoval s Karlem Havlíčkem Borovským, v jehož programu se objevila myšlenka na zřízení české průmyslové školy. A během pobytu v Americe v Náprstkovi uzrávala. „*Průmyslové národopisné muzeum bylo jeho hlavním úkolem, ve který se uvázal, ještě než do Čech se navrátil*“¹⁵, píše ve svých vzpomínkách na Vojtu Náprstka Sofie Podlipská. Po návratu z Londýna, dne 18. a 22. prosince 1862, uspořádali Náprstek spolu s dr. Antonínem Fričem veřejnou přednášku na Střeleckém ostrově, kde představili na londýnské výstavě zakoupené technické vymoženosti. Chtěli dát tímto podnět k rozvoji českého národa v technické a technologické oblasti a poukázat na nutnost pokroku. Přednáška se setkala s nebývalým ohlasem, proto byla dne 5. ledna 1863 zopakována; předváděny byly hlavně přístroje pro domácnost- šicí stroje¹⁶ a ledničky, obojí tehdy naprostá rarita. V srpnu téhož roku se Náprstek zúčastnil průmyslové výstavy v Kodani a v Hamburku. I zde zakoupil řadu předmětů pro připravované průmyslové

¹⁴ Lékař, přírodovědec a novinář Filip Stanislav Kodym (1811 - 1884). Jeho syn Stanislav Kodym (1869 - 1956), který pracoval od roku 1887 do poloviny roku 1889 jako knihovník Vojty Náprstka, je autorem knihy *Dům U Halánků* z roku 1955. Opočenské noviny: *Filip Stanislav Kodym*, ročník IV. - číslo 16., ze 14. září 2001, str. 5.

¹⁵ Sofie Podlipská: *Vojta Náprstek*. Praha 1896, str. 23.

¹⁶ První šicí stroj značky Wheeler a Wilson americké výroby zakoupil Vojta Náprstek pro svou ženu Josefu v Londýně 9. srpna 1962 a byl to nejspíš vůbec první šicí stroj dovezený do Čech. Stroj je uložen ve sbírkách Národního technického muzea v Praze. Jan Hozák: *Vojta Náprstek a muzejnictví*. Praha 1998. str. 30, 35.

muzeum (ždímačka na prádlo, přístroj na pražení kávy plynem, lampu na petrolej, Papinův hrnec aj.). Po svém návratu uspořádal další „výstavu průmyslu a školství“ a předměty pak dočasně uložil v domě U Halánků, než bude zřízeno Průmyslové muzeum. Ve svých přednáškách poukazoval Náprstek kromě jiného i na význam těsnopisu, inzerce v novinách, mecenášství zámožných podnikatelů, význam zřízení obecního vodovodu, který by zaváděl vodu do každé domácnosti apod. O zřízení a historii Českého průmyslového muzea pojednává kapitola 1.2.1.2 *České průmyslové muzeum Vojty Náprstka*.

Dominantní tématem Náprstkových přednášek se stala otázka ženské emancipace a úspěch jeho přednášek, zejména u dámské části veřejnosti, byl nesmírný. Náprstek byl přesvědčen o nutnosti osvobodit ženu z pout fyzické dřiny a poskytnout ji náležité rozumové i mravní vzdělání.¹⁷ Zastával názor, že pokud budou mít ženy dostatek času a možností rozvíjet svůj intelekt, bude z toho mít prospěch celá společnost. Pro vzniklý kruh českých paní, scházejících se v domě U Halánků, se vžil název Americký klub dam (AKD), neboli Klub dam po americkém způsobu. Měla to být pozornost vůči Náprstkovi, v upomínku na jeho pobyt v Americe a jako výraz jeho pokrokových tendencí. V klubu přednášely i velmi vážené české dámy té doby: Karolina Světlá a její sestra Sofie Podlipská, Zdenka Braunerová, Renata Tyršová, Anna Holinová, Tereza Nováková (všechny zmíněné stály u zrodu AKD), členkami klubu dále byly učitelka Emilie Macháčková, spisovatelka Věnceslava Lužická (Anna Srbová), herečka Otylie Sklenářová-Malá, překladatelka Marie Kalašová, lékařka Anna Bayerová a další. Vedle přednášek pořádal AKD i výstavy rozmanitých přístrojů a náradí potřebných v domácnosti. Klub se věnoval také činnosti humanitární a to nejen v souvislosti s prusko-rakouskou válkou¹⁸, ale i směrem k tělesně postiženým lidem, osiřelým a chudým dětem. Roku 1867 se konala světová výstava v Paříži a Náprstek se ji nemohl zúčastnit. Výstavu však navštívila delegace AKD a obstarala při té příležitosti řadu předmětů pro Náprstkovy sbírky do připravovaného průmyslového muzea. Vojta Náprstek společně s AKD stojí rovněž za tradicí vánočního stromčku v Čechách, který společně zavedli počátkem roku 1865 v sirotčincích a nemocnicích. Zvyk se velmi rychle rozšířil i do českých domácností.¹⁹

Náprstek byl aktivní a iniciativní i v dalších veřejných oblastech; vystupoval mj. v otázkách veřejného zdravotnictví a hygieny (zasazoval se o zdokonalování kanalizační sítě ve městě, zbudování elektrického osvětlení, prosazoval zřízení krematoria apod.), byl

¹⁷ Kodým, op. cit., str. 56.

¹⁸ Prusko-rakouská válka (1866) vedená mezi Pruským královstvím, Italským královstvím a jejich spojenci na straně jedné a Rakouským císařstvím a jeho spojenci na straně druhé o převahu v Německém spolku.

¹⁹ Milena Štráfěldová: *Tradici vánočního stromku v Čechách rozšířil "Amerikán" Vojta Náprstek*. Český rozhlas, rozhovor s PhDr. Milenou Seckou, CSc., 26. prosince 2004. Dostupné z <<http://www.radio.cz/cz/clanek/61679>> ze dne 25. března 2010.

propagátorem telefonu a soustavně vystupoval v otázce rovnoprávnosti žen a mužů (požadavek volebního práva pro ženy v obecních volbách, zřízení dívčích středních škol v Čechách²⁰). Kromě toho podporoval i kulturní povznesení Prahy a usiloval o zvýšení dotací pro Městské muzeum. Mimo jiné se zasadil o poskytnutí pomoci českému cestovateli dr. Emilu Holubovi z městských prostředků, aby mohla být výstava výsledků jeho africké cesty přenesena z Vídně do Prahy. Už v roce 1863 byl poprvé zvolen do českého zemského sněmu,²¹ ale jako politik nikdy neprojevil výraznější ambice. V roce 1888 byl jmenován předsedou Klubu českých turistů²².

V první půli devadesátých let doléhala na Vojtu Náprstka rostoucí únava. Dne 30. srpna 1894 ho stihl záchvat mrtvice a tři dny na to, 2. září, Vojta Náprstek ve věku 69 let zemřel. Jestliže byl pohřeb jeho matky Anny Fingerhutové široce veřejnou událostí, pohřeb Vojty byl pak doslova celopražskou akcí. Po smrti Náprstka se s ním přišli rozloučit tisíce Pražanů, včetně významných osobností té doby.²³ Symbolické poděkování za české cestovatele vyjádřil Enrique Stanko Vráz, když na Náprstkovu rakev položil fialový květ orchideje *Casteye*, kterou přivezl z Jižní Ameriky a vypěstoval v Čechách²⁴. Podle poslední vůle Vojty Náprstka byla urna s jeho popelem 8. září 1894 uložena ve velkém sále v prvním patře muzea²⁵. Jak píše Sofie Podlipská ve svých vzpomínkách: „*Museum jest jeho hrobkou a pomníkem.*“²⁶ Po smrti svého manžela pokračovala Josefa Náprstková²⁷ i nadále v jeho filantropických aktivitách.

²⁰ Dívčím se v té době dostávalo pouze základního vzdělání: obecná a měšťanská škola, popř. učitelský ústav. Studium vysoké školy bylo pro ženu nemyslitelné. Zejména pak ve druhé polovině 19. století dochází k neudržitelnému emancipačnímu procesu: zakládání dívčích škol a díky vyššímu vzdělání lepší uplatnění v zaměstnání, účast na vzdělávacích přednáškách a kurzech, zakládání spolků, časopisů, pořádání dobročinných sbírek apod. Více k této problematice Marie Bahenská: *Počátky emancipace žen v Čechách*. Praha 2005.

²¹ Prvně kandidoval v doplňovacích volbách 30. listopadu 1863 za volební okres Lomnice nad Popelkou, Sobotka a Nová Paka. Kodým, op. cit., str. 70.

²² Klub založil Vojta Náprstek společně s profesorem Vilémem Kurzem. V roce 1888 měl 222 členů, 1908 již 3 542 členů a 1929 75 000 členů. Vlastnil 49 chat, 150 ha půdy, 16 hradů, 9 rozhleden, 8 koupališť, některé restaurace, mosty, lávky, jeskyně a umělecké pomníky. Klub pomáhal chránit přírodu, historické památky, zasazoval se o zlepšení dopravy a uděloval stipendium nemajetným občanům. V roce 1918 přejmenován na Klub československých turistů, jako samostatná turistická organizace pak obnoven v roce 1990. Oficiální stránky Klubu českých turistů, dostupné z <<http://www.klubturistu.cz/>> ze dne 23. března 2010.

²³ Podrobně o velkolepém pohřbu Vojty Náprstka pojednává nekrolog, vydaný bezprostředně po jeho smrti: *Vojta Náprstek: pamětní lístek*. Praha 1894.

²⁴ Rozhoň, op. cit., str. 248.

²⁵ Tělo manželky Josefy Náprstkové bylo rovněž zpopelněno v Gothě (v té době nejbližší krematorium) a urna s popelem uložena vedle urny Náprstkovy.

²⁶ Podlipská, op. cit., str. 29.

²⁷ Josefa Náprstková, rozená Křížková (1838-1907). Oddána za Vojtěcha Náprstka dne 25. února 1875. Manželství bylo bezdětné. Josefě Křížkové věnuje kapitolu „Paní Pepička“ Stanislav Kodým ve své knize *Dům U Halánků*.

1.2 Dějiny Náprstkova muzea

Náprstkovo muzeum afrických, asijských a amerických kultur tak, jak jej známe ze současné doby, nebylo vždy muzeem etnografickým a od svého vzniku prošlo celou řadou proměn. V domě U Halánků Vojtěch Náprstek nejprve založil České průmyslové muzeum s knihovnou a teprve o pár let později se muzeum přeorientovalo svým obsahem a zaměřením na mimoevropské kultury.

Dnešní Náprstkovo muzeum na staroměstském Betlémském náměstí sestává ze dvou budov: první, tzv. hlavní, je původní známý dům U Halánků čp. 269/I a druhá, čp. 270/I, je moderní dostavbou muzea z 19. století. Přičemž obě budovy reprezentují Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur a jsou ohrazeny Betlémským náměstím, ulicí Betlémskou, U Dobřenských a Náprstkovou²⁸.

Dům U Halánků má svou historii počínající patnáctým stoletím. V roce 1825 dům zakoupil Josef Smetana, od něhož pak roku 1828 Antonín a Anna Fingerhutovi. Roku 1841, po smrti Antonína, přikoupila Anna sousední dům „U zlaté botky“ (tehdejší čp. 270). Závětí Anny Fingerhutové zdědil dům roku 1873 její syn Vojtěch Náprstek, který v domě v roce 1862 založil České průmyslové muzeum. V roce 1886 rozšířil muzeum o sousední budovu (čp. 270/I)²⁹. Po Náprstkově smrti byla pod dohledem Josefy Náprstkové roku 1898 novostavba ještě rozšířena³⁰. Po roce 1948 byla zbourána severovýchodní pivovarská část domu. Dne 3. května 1958 byl měšťanský dům U Halánků (čp. 269/I) prohlášen za kulturní památku.³¹

Finance na novostavbu získal Vojta Náprstek jednak pronájmem domu U černého orla (nároží ulic Na Poříčí a Zlatnické, čp. 1072/II), nabytého matčiným odkazem³², dále pak výnosem z obchodu (obchod lihem a lihovinami, od roku 1876 pronájem hostince U Halánků) a z cenných papírů.³³

²⁸ Náprstkova ulice se kdysi jmenovala Zlatá, což má svůj původ již ve 14. století, kdy se zde za vlády Karla IV. usazovali zlatníci a šperkaři. Až po smrti Vojty Náprstka byla ulice na jeho počest přejmenována na Náprstkovu a název Zlatá ulice byl přenesen na sousední ulici. Antonín Ederer: *Vojta Náprstek*. Dny evropského dědictví 2006, Městská část Praha 1, str. 118.

²⁹ Architekti novostavby Českého průmyslového muzea: Antonín Baum, Fridrich Münzberger. Stavitel: František Kindl. Původní plány výstavby objednala ještě za svého života Anna Fingerhutová. Ederer, op. cit., str. 119. Projektantem byl architekt B. Tesař. Ederer, op. cit., str. 119. Kodým, op. cit., str. 104.

³⁰ Architekt: Osvald Polívka. Stavitel: Otokar Materna. Dokončení stavby roku 1901. Ederer, op. cit., str. 119.

³¹ Národní památkový ústav. Monument, dostupné z <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>> ze dne 2. dubna 2010.

³² Dům U černého orla zdědila Anna Fingerhutová po smrti své sestry Barbory Serafínové (5. září 1852), která zemřela bezdětná. Ve své závěti pak Anna odkázala dům Vojtěchovi s povinností věnovat dům průmyslovému muzeu. Josef Ludvík Kottner: *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze*. Praha 1898, str. 8.

³³ Kodým, op. cit., str. 120 - 121.

1.2.1 Vznik Českého průmyslového muzea a knihovny

1.2.1.1 Náprstkova knihovna

Cenná sbírka knihovny Vojty Náprstka se začala formovat ještě před vznikem samotného muzea. Náprstek si knihovnu začal budovat již jako student pražské filozofie a posléze vídeňských práv. Řadu knih pak získal za svého pobytu v Americe, kde pracoval jako knihkupec a knihovník a po svém návratu do Čech sbírku nadšeně rozšiřoval. Knihy jednak kupoval; jednak získával darem od svých přátel v Čechách i zahraničí³⁴ a některé získával dokonce odkazem v závěti (např. básník Julius Zeyer odkázal Náprstkově knihovně svou knihovnu čítající 2 886 děl; Josef Kořenský 1 236 svazků, poněkud více cestopisných a národopisných), dále od zahraničních veřejných kulturních institucí. Mezi přispěvovatele knihovny se posléze zařadili čeští cestovatelé, kteří se Náprstkovi chtěli odvděčit za podporu, pomoc a cenné rady, které v domě U Halánků a jeho knihovně nacházeli.

S tím, jak se měnil program a zaměření Náprstkova muzea od průmyslového směrem k národopisnému, měnilo se přirozeně i zaměření knihovny. Zpočátku plnila knihovna převážně lidověvýchovnou a vlasteneckou funkci, od poloviny osmdesátých let se ve větší míře doplňovala o odbornou etnografickou a orientalistickou literaturu. Sbírkou knih obsahovala jak českou, tak i zahraniční literaturu (naučnou, probuzeneckou, historickou, krásnou, beletrii, poezii aj.). Bylo zde možno nalézt knihy týkající se ženské otázky i knihy zámořského národopisu. Jakožto předseda Klubu českých turistů zřídil v knihovně Náprstek zvláštní sekci obsahující průvodce, praktické cestovní příručky, mapy a plánky českých a zahraničních měst. V knihovně se nacházelo i oddělení všeobecných encyklopedií, naučných a jazykových slovníků, atlasů. Zvláštní sekci pak tvořily tzv. scrap-books (knihy výstřižků)³⁵, vázané knihy do nichž Náprstek vlepoval různé tematické výstřižky. Vznikly tak soupisy na téma „Životopisy“, „Čechové mimo vlast“, „Ženská otázka“, „Výstavy“, „Filantropie a odkazy“, „Dělnická otázka“, „Průmysl“; kromě toho i svazky týkající se jednotlivců, především pak českých cestovatelů (Holub, Feistmantel, Stecker, Vráz). K nahlédnutí zde byla i celá řada grafik a fotografií osob, měst, krajin, a cenná sbírka stereoskopických fotografií. V době Náprstkovy smrti čítal bohatý knihovní fond přes 63 tisíc svazků.

³⁴ Vojta Mašek z Kenwae, bratři Korbelové z Kalifornie, Aleš Hrdlička z Washingtonu aj. Kodym, op. cit., str. 115.

³⁵ Sbírkou výstřižkových knih v Archivním fondu Náprstkova muzea čítá 350 silných velkých sešitů členěných tematicky a obsahujících na 180 000 výstřižků převážně z českého a německého tisku druhé poloviny 19. století k daným tématům. Zdroj: Náprstkovo muzeum, Knihovna Náprstkova muzea, Archivní fondy. Dostupné z <<http://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum/>> ze dne 24. dubna 2010.

Roku 1872 sestavil František Šlechta první katalog knih českých a bohemik. Na katalogizaci postupně pracovali Klára Špecingrová³⁶ (provdaná Baušová), po ní Stanislav Kodým³⁷, Ludmila Kottnerová³⁸, Božena Čermáková aj. Na základě jejich systematické práce byl vypracován nejprve seznam podle autorů a roku 1908 konečně i seznam dle věcného obsahu.³⁹

Od padesátých do počátku sedmdesátých let začal Náprstek s koncepčním budováním knihovny. Podle jeho záměru měla být knihovna centrem vzdělanosti, kde by se lidé scházeli, debatovali, vypůjčovali si literaturu. Knihy byly nejprve umístěny ve dvou místnostech v jižní a západní části domu, jež sousedily s Náprstkovým studentským pokojem. Brzy však byla příčka mezi pokoji probourána a vzniklá rozlehlá místnost sloužila jako čítárna, kde se konaly přednášky. Právě v prostorách knihovny pořádal Náprstek pověstné „dýchánky“, a dal vzniknout jakémusi kulturně- umělecko- politickému salonu, kde kolem sebe soustředil výkvět české společnosti. Pravidelně každou středu a sobotu odpoledne byla čítárna k dispozici Americkému klubu dam. Mezi hlavní návštěvníky knihovny patřili členky AKD (které na oplátku v knihovně vypomáhaly jako dozorkyně, pomáhaly připravovat jmenný katalog knihovny, v muzeu pak jako průvodkyně poskytovaly návštěvníkům cenné informace), dále pak Náprstkovi přátelé, spisovatelé, etnografové, orientalisté a cestovatelé. Tak například spisovatel Julius Zeyer, se kterým Náprstka pojilo důvěrné přátelství, našel v té době nedostupné prameny pro svá díla o čínské minulosti právě v Náprstkově knihovně.

Náprstek se díky své záslužné činnosti a bodrému charakteru těšil velké úctě vzdělaných českých osobností té doby. K blízkým přátelům manželů Náprstkových patřili Jaroslav Vrchlický, Josef Václav Sládek, Josef Durdík, František Ladislav Rieger, Josef Václav Myslbek, Karolína Světlá, Sofie Podlipská, Eliška Krásnohorská, Teréza Nováková či Gabriela Preissová. V osmdesátých letech k nim přibyli i manželé Masarykovi; s Tomášem Garriguem Masarykem spojoval Náprstka zájem o Ameriku a Masaryk si Náprstka velmi vážil. Sofie Podlipská na Náprstka vzpomíná: „*Sám žil prostě a skromně. Svůj rozsáhlý dům i s novou stavbou musea věnoval jen sbírkám musejním, svůj vlastní byt naplnil ohromnou knihovnou. Ložnici měl úzkou a pracovní stůl malý a jednoduchý. Tam bydlil. Ostatní rozsáhlé místnosti byly majetkem všech, kteří u něho hledali poučení.*“⁴⁰

³⁶ Jako dvanáctiletou osiřelou dívku si ji k sobě vzali na výchovu bezdětní Vojtěch a Josefa Náprstkovi. Později pracovala v Náprstkově knihovně, provdala se za Pavla Bauše. Náprstkovi si na výchovu vzali ještě další čtyři dívky. Kodým, op. cit., str. 116 - 118; 228.

³⁷ Autor knihy „*Dům U Halánků*“, tehdy novopečený absolvent československé obchodní akademie. Knihovníkem v letech 1888 – 1889.

³⁸ Dcera muzejního kustoda J. L. Kottnera a členky AKD, knihovnicí v letech 1889 – 1933.

³⁹ Kodým, op. cit., str. 115 – 120.

⁴⁰ Podlipská, op. cit., str. 27.

Na závěr je třeba doplnit, že Náprstek při zřizování knihovny i muzea zásadně odmítal přijmout jakoukoli subvenci od oficiálních rakouských institucí. Chtěl tím zabránit, aby jeho velké kulturní dílo neztratilo svůj ryze český národní ráz.

1.2.1.2 České průmyslové muzeum Vojty Náprstka

Myšlenka na založení muzea měla svůj počátek již v polovině čtyřicátých let, v době spolupráce s K. H. Borovským, a v Náprstkovi postupně zrála během pobytu v Americe. Konečný impuls pak přišel s londýnskou výstavou v roce 1862, po níž uspořádali přátelé v čele s Náprstkem s úspěchem řadu výstav, kde demonstrovali na výstavě zakoupené předměty. Dne 22. února 1863 byl ustaven Spolek pro zřízení Průmyslového muzea. Počáteční sbírku předmětů pro muzeum tvořily zakoupené předměty z výstav (Londýn a Kensingtonské muzeum 1862, Kodaň a Hamburk 1863) a dále pak dary od krajanů žijících v cizině a později i cestovatelů. Prvotní záměr spolku byl ten, že Průmyslové muzeum se stane součástí muzea Národního jakožto jeho průmyslově vzdělávací sekce, a sbírka bude uložena tam. Nicméně Národní muzeum nemělo ani prostory,⁴¹ ani program, proto byl spolek nucen hledat prostory jinde. Nakonec se Náprstek rozhodl, že expozici dočasně umístí ve svém domě U Halánků a zdarma ji vystaví veřejnosti, což Národní muzeum uvítalo. V rakousko-uherské monarchii tak vznikl první soukromý ústav tohoto typu, který vzešel z vlastní iniciativy českého zámožného měšťana. Proč se Náprstek rozhodl vybudovat muzeum jakožto samostatnou instituci z vlastních zdrojů, není dosud jasné. Peněžitá sbírka na výstavbu muzea byla odvolána zřejmě ze dvou důvodů: zájem o vybudování průmyslového muzea ochaboval, spíše však z důvodu v té době pořádané sbírky na vybudování Národního divadla.⁴²

Expozice předmětů, zejména pak knih, se poměrně rychle rozrůstala a postupně zabírala další a další pokoje v domě, kde prozatím ještě vládla Náprstkova matka Anna Fingerhutová. O jejím názoru na postupné okupování domu píše Stanislav Kodým: *„A tu třeba s vděčným uznáním ocenit smysl té výjimečné paní, s jakým pochopila, jaký význam mohou mít musejní sbírky pro náš život, takže nejen nebránila, ale ze všech sil a všemi prostředky napomáhala, ba dokonce chtěla pro museum postavit budovu sama, na svůj*

⁴¹ Problémem, který provázel Národní muzeum od jeho vzniku, bylo uložení muzejních sbírek. Zpočátku byly uloženy ve Šternberském paláci na Hradčanech, od roku 1846 v Nostickém paláci v ulici Na příkopě, od roku 1891 v nově postavené muzejní budově na Václavském náměstí. Oficiální stránky Národního muzea, dostupné z <http://www.nm.cz/historie.php> ze dne 13. května 2010.

⁴² Jirí Majer: *Počátky muzea Vojty Náprstka*. Praha 1936, str. 141.

*náklad!*⁴³ Roku 1872 nechala Náprstkova matka pro sbírku upravit prostory z bývalé octárny, avšak ty se později ukázaly vzhledem k vysoké vlhkosti místností jako nevhodné.

Nicméně Průmyslové muzeum bylo od šedesátých let stále jakýmsi provizoriem, trpícím nedostatečnými prostory a uspořádáním sbírek. Cesta ke konečné realizaci muzea se pak pětačtyřicetiletému Náprstkovi otevřela matčinou smrtí. Anna Fingerhutová zemřela dne 13. října 1873⁴⁴ a ještě před svou smrtí pozměnila poslední vůli ve snaze splnit Vojtěchovo životní přání. Podle závěti z 11. května 1872 Vojta Náprstek zdědil dům U Halánků a dům U černého orla na Poříčí, s povinností věnovat jej průmyslovému muzeu, které si předsevzal zřídit⁴⁵. Polovinu čistého výtěžku z domu U černého orla měl Vojta povinnost vyplácet svému bratru Ferdinandovi až do jeho smrti (16. srpna 1887). Ferdinandovi matka ve své závěti odkázala Černý pivovar na Karlově náměstí.⁴⁶ Smyslem závěti Anny Fingerhurové bylo, aby byl zajištěn jak Vojtův plán na zřízení průmyslového muzea, tak i životní standard obou synů.

Na jaře roku 1874 se tedy sbírky přenesly do tří uvolněných místností, jež byly nazvány podle obsahu sbírek: Amerika, Afrika, Čína a Japan. Sekce Amerika byla umístěna do prostor již zmíněné octárny, ve dvoře s vraty do Zlaté ulice, jejíž místnosti metr a půl pod úrovní ulice byly navíc špatně osvětleny. Toto umístění se stalo osudným některým exponátům v září roku 1890, kdy Prahu zasáhla velká povodeň; Vltava se vylila ze svých břehů a zatopila i prostory expozice Amerika Průmyslového muzea. Některé předměty, které nebylo možno vynést, tak zůstaly několik dní pod vodou a utrpěly značné škody. Sekce Afrika byla umístěna v průjezdu vlevo od schodů do místnosti v přízemí, s okny do Betlémské ulice. V prvním patře, vytvořeném z půdy, byla uložena sekce Čína a Japan. Oficiálně bylo muzeum zpřístupněno veřejnosti o svátku sv. Jana Nepomuckého, dne 16. května 1874. Zájem o novou muzejní instituci byl veliký, zejména však proto, že v Praze v té době kromě Národního muzea na Kolovratově třídě⁴⁷ mnoho veřejných muzeí nebylo.⁴⁸

Prvním správcem muzejních sbírek byl jmenován Alois Studnička, profesor kreslení na karlínské reálce. Společně s Náprstkem vypracovali a vydali tiskem program s názvem *„Rozvrh sbírek Průmyslového musea českého, kteréž založila Anna Náprstková občanka pražská roku 1873“*. Obsah sbírek byl podle toho rozdělen na odbory A-Z s pododděleními a zahrnoval výhradně jen průmysl a výrobu a k tomu potřebné nástroje. Počátkem

⁴³ Kodym, op. cit., str. 91.

⁴⁴ Pohřeb se konal na Olšanských hřbitovech. Kodym, op. cit., str. 95.

⁴⁵ Kottner, op. cit., str. 5.

⁴⁶ Kodym, op. cit., str. 95.

⁴⁷ Zde bylo na místě staršího paláce Nosticů v letech 1846 - 1890 druhé sídlo Národního muzea, ještě před zbudováním budovy na Václavském náměstí. V letech 1839 - 1870 nesla ulice název „Kolovratova“ nebo „Kolovratská třída“, v roce 1870 byl ulici vrácen její původní a nejstarší název „Na příkopě“.

⁴⁸ Kodym, op. cit., str. 101.

osmdesátých let vystřídal prof. Studničku ve funkci správce sbírek Náprstkova muzea Ferdinand Vaněk, krátce na to se pak kustodem sbírek stal rytec zbraní Josef Ludvík Kottner⁴⁹, jehož manželka byla jednou z prvních členek AKD. Později Kottner zanechal svého původního povolání a stal se prvním profesionálním správcem a ředitelem Náprstkova muzea, v jehož budově též od roku 1892 i s rodinou bydlel. Muzejním sbírkám oddaně sloužil až do své smrti 30. září 1923.

V sedmdesátých letech Náprstek pomýšlel na vystavění nové, samostatné budovy pro Průmyslové muzeum v domě U Halánků. Základní kámen byl položen u příležitosti padesátých narozenin Vojty Náprstka dne 17. dubna 1876⁵⁰, avšak k dokončení hrubé stavby nové tříposchoďové budovy došlo až o deset let později. Finální úpravy byly dokončeny roku 1889. V nově vybudovaných vzdušných a světlých prostorech byly již během roku 1887 a 1888 za Náprstkovy podpory uspořádány různé výstavy: technické (plány pro pražskou kanalizační síť, plány na most u Národního divadla nebo na Městskou spořitelnu Pražskou, a výstava elektrického osvětlení- v té době věc nevídaná), umělecké (modely na zamýšlenou fontánu před Rudolfinem, soutěž na Husův pomník, soch na výzdobu Městské spořitelny Pražské) nebo výstava Orientálního muzea ve Vídni.⁵¹ Velké pozdvižení způsobila výstava velrybí kostry v roce 1892, která byla objednána až z Norska a měřila 22,5 m. Exponát byl po čtyři roky vystaven v přízemních místnostech domu U Halánků⁵².

1.2.2 Národopisné muzeum Vojty Náprstka

1.2.2.1 Transformace průmyslového muzea v muzeum národopisné

Muzejní sbírka tedy obsahovala řadu exponátů, nicméně programově byla neujasněná a roztržštěná, čehož si byl vědom i sám Náprstek. Nebylo v silách Náprstkových obsáhnout expozici průmyslu celého světa, navíc když každým rokem přibývalo nových vynálezů. Kromě toho měla budova na tak obsáhlé sbírky jen velmi omezenou kapacitu. Na tento nedostatek poukazyval zejména Jan Neruda.⁵³ Vedle exponátů moderního průmyslu Náprstek

⁴⁹ J. L. Kottner je autorem „*Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze*“, vydaného roku 1898. Publikace obsahuje: Zprávu o vzniku a rozvoji Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze, Rozdělení sbírek, Průvodce sbírkami, vyobrazení některých exponátů a doprovodné fotografie.

⁵⁰ První slavnostní zabrání rýčem provedl jménem národa Dr. F. L. Rieger, po něm za obec pražskou Dr. Tomáš Černý a jménem Čechů žijících mimo vlast pak Vojta Náprstek. Kodým, op. cit., str. 106.

⁵¹ Kodým, op. cit., str. 107.

⁵² Kostru plejtváka myšoka zakoupila vlastenecká společnost *jour fixe*, iniciátorem byl významný český přírodovědec Antonín Frič. Exponát zakoupili za 2 500 zlatých, přispěl mj. i zámožný Vojta Náprstek. V poslední den výstavy, 26. května 1892, byl uspořádán rozlučkový banket přímo v útrobách kostry, tzv. „velrybí dýchánek“, při němž Náprstek pohostil hosty velrybím masem dovezeným až z Norska. Poté byla kostra přemístěna do nově otevřeného Národního muzea na Václavském náměstí. Zdroj: VP: *Velrybí dýchánek*. Z kroniky města pražského, 25. května. 1984, str. 8.

⁵³ Šolle, op. cit., str. 177.

od sedmdesátých let postupně rozšiřoval program muzea o ukázky domorodých nástrojů z různých koutů světa a primitivní náradí. Řadu exponátů severoindiánského národopisu si přivezl Vojta Náprstek z Ameriky, japonské národopisné exponáty pořídil v roce 1873 na výstavě ve Vídni, jiné předměty získal pro své muzeum darem od českých cestovatelů: Emil Holub (1847 – 1902, lékař a cestovatel zejména po Africe), Otakar Feistmantel (1848 – 1891, geolog a mineralog na ČVUT, cestoval po Indii), Antonín Stecker (1855 – 1888, geolog a cestovatel po Střední Africe, Lybie), František Czurda (1844 – 1886, lékař a cestovatel po Indonésii), Pavel Durdík (1843 – 1903, vojenský lékař, pobýval v Rusku a na Sumatře), Josef Wünsch (1842 – 1907, cestoval po Malé Asii, Arménii, Mezopotámii), Enrique Stanko Vráz (1860 – 1932, zkoumal Afriku, Jižní Ameriku, Čínu, Indonésii), Benedikt Roezl (1824 – 1885, zahradník a cestovatel po Severní a Střední Americe) a Josef Kořenský (1847 – 1938, učitel a cestovatel po Číně a Japonsku). Jeho původní záměr byl srovnat primitivní nástroje s moderními technickými předměty a poukázat na pokrok, který člověka osvobozuje, především dělníky při práci a ženy při domácích pracích. V Náprstkovo představách o koncepci muzea tak docházelo k jistému ideovému posunu a sbírka cizokrajného národopisu brzy převýšila původní expozici průmyslového muzea. Jak je zřejmé z tzv. Rozvrhu sbírek průmyslového muzea z roku 1878, rozhodl se Náprstek „*postupně přecházet na půdu průmyslu uměleckého, jehož výtvoři vynikají kromě důkladnosti též krásou.*“⁵⁴ Nebývalý úspěch zaznamenala Národopisná výstava uspořádaná v roce 1895, již se však Náprstek už nedožil- zemřel uprostřed jejích příprav.

Vedle rozsáhlých sbírek národopisných vzniklo v Náprstkově muzeu z iniciativy Josefy Náprstkové oddělení nazvané Práce našich matek. Společně se spisovatelkami Terézou Novákovou a Gabrielou Preissovou shromažďovala paní Josefa sbírku lidového umění (lidové výšivky a kroje), v té době ještě nedocenené. Sbírkou vyvolaly velký zájem a zejména na světových výstavách sklízely zasloužený obdiv. Sbíрка se stala základem pro národopisnou expozici Národopisného muzea, dodnes bohužel veřejně nevystavenou.

1.2.2.2 Náprstkova podpora českým cestovatelům

19. století bylo v české společnosti ve znamení všeobecného národního obrození a svůj rozmach zažívalo v jeho druhé polovině i české cestovatelství. Ačkoliv byla veřejná podpora cestovatelům v této době skutečně minimální, přece se o rozvoj cestovatelství několik jedinců významnou měrou zasloužilo. Byl to především aktivista Vojta Náprstek, který sám získal na svých cestách řadu zkušeností a byl si proto vědom potřeby šířit

⁵⁴ Hozák, op. cit., str. 20.

povědomí o cizích krajích v české společnosti. V domě U Halánků našli cestovatelé nejen pochopení, ale i tolik potřebnou podporu. Náprstek přispíval cestovatelům na průzkumné cesty a v jeho národopisné knihovně nacházeli cenné informace o cizích krajinách, kam se chystali. Neméně užitečné byly Náprstkovy kontakty na české občany v zahraničí, na které se cestovatelé při svých cestách mohli obracet. Dům U Halánků byl pro svou činnost považován za jakýsi neoficiální český konzulát, kde se soustředilo české cestovatelství organizované nadšencem Vojtou Náprstkem.

O Náprstkově vztahu k cestovatelství a podpoře českým cestovatelům píše Stanislav Kodým: „*Náprstek vítal každého Čecha, který se pustil do světa dál než po vyšlapaných cestách. Všechně mu pomáhal, opatřil literaturu a cestovní pomůcky, sjednával doporučení, jež mu mohla na cestě prospět, a tak se jaksi každý takový cítil zavázán odvděčit se pohostinnému domu tím, že přivezl nebo poslal předměty, jež na výpravě získal. Někdy přispěl též Náprstek na cestu nějakou částkou, kterou cestovatel zas vrátil v podobě exotických předmětů. Velkou výhodou, ba štěstím možno nazvat, že v druhé polovici předešlého století, kdy naši cestovatelé sbírali pro museum, byly předměty opravdovými, domorodci vlastnoručně zhotovenými výrobky, nikoli dovezeným evropským, napodobeným brakem. Proto mají dokumentární cenu. Leč nejen cestovatelé pamatovali na museum, i naši krajané v cizině usedlí byli stálými přispěvateli a rozmnožovateli sbírek musejních.*“⁵⁵

K prvním cestovatelům, které Vojta Náprstek osobně podpořil, patřil doktor Emil Holub. Než se Holub vydal na svou cestu, sháněl pro něj Náprstek knihy o Jižní Africe a poskytl mu rovněž potřebné finance na první výstroj a na přeplavbu.⁵⁶ Následně ze svých afrických cest přivážel Emil Holub velké množství předmětů (zvířecí kůže, přírodniny, zbraně, náčiní domorodců, tesané obrazce-reliéfy do skal apod.), které byly nejprve vystaveny ve Vídni a poté převezeny do Prahy a část instalována v Náprstkově muzeu.

V čítárně byly mapy a atlasy, na nichž manželé Náprstkovi sledovali cesty svých přátel po světě a s cestovateli se snažili udržovat písemný styk. Následující úryvek je z dopisu psaného Josefou Náprstkovou E. S. Vrázovi, pobývajícího kdesi u Orinoka, na Štědrý den roku 1892: „...*Máme vyloženu mapu Vaší cesty v čítárně a sledujeme Vás v duchu. Do Manaosu posíláme Vám 200 zl., z toho bylo 5 zl. za Váš feuilleton v Národních listech. Vaše oba dopisy jsme dostali, též seznam darů, které v bedně posíláte. Račte se dobře opásat svatou trpělivostí, při tom Vám přejeme zdaru hojnosti. Prosím, vzpomeňte, že zůstane přece jen památka po Vás. Vojta a Josefa Náprstkovi.*“⁵⁷ Po návratu cestovatelů do Čech

⁵⁵ Kodým, op. cit., str. 103.

⁵⁶ Kodým, op. cit., str. 112, 144.

⁵⁷ Úryvek z dopisu in: Václav Gutwirth: *Vojta Náprstek*. Praha 1947, str. 17.

Náprstkovi uspořádali ve svém domě besedy a přednášky, na kterých cestovatelé vyprávěli o cizích krajinách a mravech a vystavovali dovezené exponáty. Jako poděkování za podporu pak svými exotickými předměty rozšiřovali národopisné sbírky Náprstkova muzea.

Tato počáteční sbírka národopisného muzea tedy vznikala víceméně náhodně, podle toho, kam zrovna dobrodruzi cestovali. Tak například někdejší majitel prádelny a pozdější šlechtic Filip Oberländer věnoval Náprstkovi vlčí masku Indiánů Britské Kolumbie, Antonín Hűbsch daroval keramiku panamských kultur Chiriquí, Josef Štolba laponské boty ze sobí kožešiny, lékař koloniální armády František Czurda bumerang ze západní Austrálie, Klementina Kalašová krajkový závěs z Brazílie, Jindřich Malý dřevěný kyj ze souostroví Fidži, malíř Bohumír Gottfried Lindauer podobizny maorských náčelníků z Nového Zélandu, Josef Wűnsch otisk neznámého nápisu vytesaného klínovým písmem z Arménie a podobně. Někdy však přiváželi cestovatelé předměty přímo na objednávku Vojty Náprstka. Svému příteli Josefu Kořenskému poskytl menší obnos na nákup předmětů z Japonska. Zvláště pak si Náprstek přál získat názornou ukázkou, jak se provádí pracné zdobení kovových nádob, tzv. buňkovým smaltem (cloisonné). To Kořenský opatřil na soupravě asi šesti stejných váziček, na nichž je patrné, jak práce postupuje.⁵⁸

Mnoho dárců ale darovalo předměty automaticky, aniž by se s Náprstkem předtím kdy osobně setkalo. Jako příklad poslouží dopis Antonína Staňka: „*Jmenuji se Staněk. Jsem inženýr a přijíždím z Afriky od Konga. Hlásím se k Vám jako příznivec všech zámořských Čechů. Přijměte ode mne na památku malou sbírku věcí pro muzeum.*“⁵⁹

Ani Enrique Stanka Vráze neznal Náprstek zprvu osobně. Zprávy o neznámém cestovateli, protloukajícím se kdesi Západní Afrikou a Jižní Amerikou, podal jako první Václav Frič. Následující úryvek je z dopisu E. S. Vráze Náprstkovi a svědčí o tom, jak velkou váhu a naději cestovatelé do Náprstka vkládali: „*Velectěný pane! Kdo jsem? Podle společenského mravu mám tu čest se Vám představit. Jsem Enrique Stanko Vráz, sběratel přírodnin aneb, dovolíte-li, raději přírodozpytec, jenž nepostrádá akademického vzdělání, vzdělávaje se i dál a přírodovědeckými výzkumy se obíraje... Před jedenácti lety jsem opustil Evropu. Dal jsem jí sbohem pro rodinné drama a od té doby jsem ji nespátril a málo mám naděje, že ji opět uzřím. Nemám rodiny, a tak pouze na svou drahou vlast často vzpomínám... Poznáváte, že jsem v cizině již mnoho zkusil a že jsem dost krajin procestoval. Osm let v Africe a přes dvě léta v Americe. Za tu dobu jsem nasbíral hodně zkušeností, střádal jsem svá pozorování a pilně zaznamenával zjevy v těch končinách poznané. A přece kromě několika málo lidí, především obchodníků, nikdo o mně a mých výzkumných cestách skoro ničeho neví*

⁵⁸ Kodým, op. cit., str. 139.

⁵⁹ Alice Horáčková: *Muzeum otevřelo okno do světa*. MF Dnes, 13. července 2000, str. 10.

a nikdo z mých cest nemá užitek... Byl bych Vám povděčen, kdybyste mi zprostředkovali styk s českými učiteli a literáty, kterým jsem službám. Pro České muzeum bych rád sbíral přírodniny, ale potřebuji instrukce. Prosím, oblažte mne brzy nějakým dopisem, bývá to pro mě slavnou událostí, dostane-li se mi po takové dlouhé době do ruky české psaní nebo český časopis... K lepšímu porozumění račte si prosím vzít k ruce mapu Jižní Ameriky. Na Trinidadu sestavím vše, čeho je třeba, a pak 'nazdar české výpravě po největší z veletoků Jižní Ameriky'. Odjedu do Bolívaru, zde koupím velkou kánoi, najmu Indiány a míšence a popluji proti toku na horní Orinoko, odtud po Rio Atabapu a přes Pimichin nebo Casiquiare na Rio Negro, tímto do Amazonky (Solimões), pak následuje horní Amazonka (Marañon), snad též na Ucayali, a konečně přes sněžné Andy peruánské k Tichému oceánu... Účelem této cesty bude: 1. Výzkum těchto dosud málo známých krajů a uveřejnění jeho výsledků v českých ilustrovaných spisech, 2. Zoologické sbírky. Z těchto veškerá unika a z duplikátů ty předměty, které si české muzeum samo vybere, tomuto bezplatně věnuji... 3. Etnografické předměty, které nasbírám, a pokud to moje peněžní situace dovolí, nakoupím, vesměs daruji vašemu Průmyslovému muzeu... Vypočetl jsem si, že chci-li dostatečně sbírat a nakoupit také množství etnografických předmětů, abych mohl podat aspoň částečný obraz krajů, kterými pocestuji, dostanu se se svými prostředky sotva dál než k soutoku Rio Negra s Amazonkou. A to při největších úsporách. Budu mít sice sbírky, ale žádné peníze na pokračování cesty. Tímto přikračuji k vlastnímu účelu tohoto svého dopisu. Vy, velectěný pane Náprstku, jste byl vždy šlechtným podporovatelem podobných snah. Máte velký vliv a velké známosti. Nemohl byste pro mne, vlastně pro České muzeum a pro vaše Průmyslové něco učinit?... Podpora tří až šesti tisíc franků, vedle mých šesti až osmi tisíc – a přitom cena mé sbírky by byla desetinasobná... Nebudete-li moci nic pro mě učinit a neuznají-li toho za vhodné ani pražské kruhy – ač bez peněz, jen když zdrav a s puškou, já se na Amazonce neztratím ani hladem nezahynu... Začnu opět od začátku. Slíbená část mých zoologických sbírek a veškeré etnografické však na každý pád připadnou Praze...“⁶⁰ Na základě tohoto dopisu Náprstek skutečně nechal Vrázovi do Venezuely zaslat jistou částku s žádostí, aby poslal nějaké lidové výrobky pro muzeum. Ze svých cest tedy přivážel Vráz pro národopisné muzeum bedny plné etnografických a uměleckých předmětů z Jižní Ameriky, Japonska, Nové Guineji a Střední Ameriky. Jak píše výstižně Kodým, který měl to štěstí E. S. Vráze v domě U Halánků poznat: „Náprstkovým oddaným přítelem zůstal Vráz nakrátko – do Náprstkovi smrti, která nastala málo měsíců po dni, kdy se tu objevil, ale přítelem a příznivcem sbírek zůstal do smrti.“⁶¹

⁶⁰ Úryvek z dopisu in: Enrique Stanko Vráz: *Napříč rovníkovou Amerikou*. Praha 1984, str. 5 – 9.

⁶¹ Kodým, op. cit., str. 140 – 142.

Ne vždy se Náprstkova výzva ke sběru setkala s porozuměním. Když Náprstek psal lékaři Pavlu Durdíkovi do holandské Indie⁶², aby pamatoval na muzeum nějakými domorodými předměty, dostalo se mu poměrně nevlídné odpovědi: „*Cože si my, Čecháčkové, myslíme, že je to jen tak jednoduchá věc, za pekelného, vlhkého, tamního parna, kdy se z člověka-Evropana pot leje ručejem, běhat a shánět starožitnosti?*“⁶³ Přes počáteční nevrlost však Durdík začal sbírat a rozšířil sbírku muzea o cenné předměty, které se staly základem indonéské sbírky (ze dřeva vyřezané bůžky, ozdoby šatstva a zbraně *krisy*- srpovité nože nebo dýky). Také Otakar Feistmantel začal na Náprstkovo přání v Indii se sběrem. Jeho syn, ještě než se v květnové revoluci roku 1945 zastřelil, telefonicky odkázal zbytek sbírky svého otce Náprstkovu muzeu.⁶⁴ I po smrti Náprstkově cestovatelé pamatovali na muzeum; například Alberto Vojtěch Frič, který již Náprstka osobně nepoznal, přesto dovezl cenné předměty z Jižní Ameriky.

Náprstek se snažil udržovat živý kontakt s českými občany v zahraničí a zasílal jim kromě jiného časopisy a zprávy z vlasti. Vedl evidenci všeho, co souviselo s činností českých rodáků v cizině a sháněl od nich veškeré informace a zprávy. V Bernu to byla lékařka Anna Bayerová, v Londýně inženýr Josef Meilbeck, ve skotském Edinburgu malíř Bohuslav Kroupa a cukrář Antonín Seidl-Natali, v americkém Milwaukee velkoobchodníci s vínem a tabákem bratři Křížové, v Kewanee obchodník Vojta Mašek, bankéř Ino (Jan) Karel, a novinář August Geringer⁶⁵, v Clevelandu redaktor Václav Šnajdr, v New Yorku ředitel banky Tomáš Čapek aj. V Latinské Americe to byli Eduard Klaboch (Guadalajara, Mexiko), botanikové Benedikt Roetzl, Antonín Hübsch (Jižní Amerika), pěvkyně Klementina Kalašová (Bahía, Brazílie) a další.⁶⁶

Vedle českých cestovatelů byly častými hosty domu U Halánků čeští krajané žijící v cizině (především v Americe) a zahraniční návštěvy. Když přijel zahraniční host, nechal si adresovat poštu právě do domu U Halánků. Náprstek dokonce udržoval styk s recepsemi pražských hotelů, aby se od nich dozvěděl o návštěvě významných osobností ze zahraničí. Velké pozdvižení pražského lidu vyvolala například návštěva exoticky vyhlížejícího Číňana Wu-Tsi-Hsinga u příležitosti výstavy vídeňského Orientálního muzea, malé Bečuánky Belly (přivezl ji ze své první výpravy do Jižní Afriky Emil Holub), či habešského chlapce jménem

⁶² Nizozemská, či Holandská východní Indie byl název kolonie zřízené nizozemskou Východoindickou společností na území dnešní Indonésie, která se během 19. století stala nizozemskou královskou kolonií.

⁶³ Kodym, op. cit., str. 142.

⁶⁴ Kodym, op. cit., str. 143.

⁶⁵ Jeho dcera Vlasta Geringerová se provdala za E. S. Vráze. Po svatbě v prosinci 1897 se novomanželé místo svatební cesty vypravili do Mexika navštívit aztécké pyramidy a mj. vystoupili na Popocatepetl (5 450 m). Ze Střední Ameriky dovezl Vráz pro národopisné muzeum řadu cenných exponátů.

⁶⁶ Kodym, op. cit., kapitola Přátelé Náprstkových na celé zeměkouli, str. 132 - 138.

Tiksa (z Afriky ho dovezl Dr. Stecker, který ho chtěl připravit na misionářskou práci v jeho vlasti).

1.2.3 Náprstkovo muzeum po Náprstkově smrti

1.2.3.1 Správa Náprstkova muzea po smrti Vojty Náprstka

Podle poslední vůle Vojty Náprstka ze dne 30. ledna 1887 byla jeho žena Josefa Náprstková jmenována doživotní nabyvatelkou veškerého jmění. Zároveň měla být z odkázaného majetku zřízena nadace na vydržování Náprstkova muzea a knihovny, jejíž správou a vedením mělo být pověřeno nově zřízené kuratorium (1895) v čele s Josefou⁶⁷. Od roku 1894 Náprstkovo muzeum tedy spravovala paní Náprstková, po její smrti kuratorium v čele s pražským starostou. Muzeum se však potýkalo s nedostatkem finančních prostředků a muselo si vypomáhat uzavíráním půjček, poté k financování muzea přispěl roku 1911 odprodej nadačního domu U černého orla⁶⁸. V roce 1932 přešlo muzeum do vlastnictví státu pod názvem „Náprstkovo muzeum všeobecného národopisu v Praze“ a jeho správa byla svěřena ředitelství Národního muzea. Podepsaná smlouva z roku 1928 mezi Kuratoriem Náprstkova muzea a Zemským správním výborem přesně vymezovala zaměření muzea, když stanovila sbírat a uchovávat: 1. Předměty cizokrajného a slovanského národopisu; 2. Památky rodinného a hospodářského života rodiny Náprstkovy; 3. Domácí archiv rodiny Náprstkovy, jejich přátel a známých; 4. Zachovat jako celek knihovnu s připojenými sbírkami fotografií, grafických prací, scrap-booků.

K zásadnímu rozdělení sbírek došlo za druhé světové války, kdy byl do Náprstkova muzea jakožto státní instituce dosazen německý ředitel. Průmyslové a technické předměty předal do Národního technického muzea a předměty, které se týkaly etnografie Evropy, jejích slovanských částí, do letohrádku Kinských⁶⁹. Některé knižní a archivní fondy byly předány Národnímu muzeu, odkud se dostaly do Památníku písemnictví. Po roce 1946 tak v Náprstkově muzeu zůstaly pouze mimoevropské předměty, které dokumentují neevropské kultury, a zbytek knihovny se všemi sbírkami, tak jak byly vyjmenovány ve smlouvě z roku 1928⁷⁰. Po druhé světové válce se správcem stalo Ministerstvo školství, věd a umění, od roku 1949 je Náprstkovo muzeum součástí Národního muzea v Praze.

⁶⁷ Kottner, op. cit., str. 9.

⁶⁸ Kodým, op. cit., kapitola V domě „U Halánků“ po smrti Vojty Náprstka, str. 200, 204.

⁶⁹ Od roku 1905 byly v letohrádku Kinských umístěny sbírky lidového umění. V budově se nyní nachází národopisná expozice Národního muzea, jež je zaměřena na lidovou kulturu České republiky. Není ale veřejně přístupná.

⁷⁰ Hozák, op. cit., str. 25.

U příležitosti stého výročí založení (1962) bylo muzeum konečně deklarováno i svým názvem jako muzeum specializované na mimoevropské kultury: „Náprstkovo muzeum afrických, asijských a amerických kultur“. V roce 1977 byla část depozitáře Náprstkova muzea přemístěna na zámek Liběchov⁷¹, kde byla v přízemí veřejnosti zpřístupněna expozice Muzeum asijských kultur. Byla upravena v několika místnostech jako stálá pobočka Náprstkova muzea. Zámek byl po roce 1990 privatizován; v roce 2002 bylo přízemí zaplaveno při povodních a muzeum již zůstalo uzavřené⁷².

Začátkem prosince 1990, po téměř čtyřleté rekonstrukci, zahájilo Náprstkovo muzeum opět výstavní činnost. Rekonstrukce sto let staré budovy zahrnovala opravu střechy, novou omítku, nový rozvod elektřiny, izolaci proti vlhkosti a další úpravy. Podobnými zásahy prošla i historická budova U Halánků, kde jsou umístěny pracovny muzejních pracovníků. V roce 1990 byla veřejnosti otevřena expozice tradičních kultur Severní, Střední a Jižní Ameriky a v souvislosti s otevřením expozice věnované Oceánii a Austrálii dokonce získalo Náprstkovo muzeum zvláštní ocenění nazvané Evropská cena muzea roku⁷³. Náprstkově muzeu v současnosti se věnuje *kap. 1.2.4 Náprstkovo muzeum afrických, asijských a amerických kultur dnes*.

1.2.3.2 Doplnování sbírek Náprstkova muzea po Náprstkově smrti

Až do konce 19. století byla sbírka muzea rozšiřována především dary soukromých sběratelů a cestovatelů. Po smrti Vojty Náprstka se o kontinuitu spolupráce muzea a Čechů v Americe významně zasloužila Náprstkova manželka Josefa. Obávala se, že by spolupráce mohla ustát, a tak v krajanských novinách uveřejnila výzvu, aby krajané i nadále exponáty do Náprstkova muzea zasílali; tyto kontakty se tak podařilo udržet i v průběhu celého 20. století. Po vzniku Československého státu (1918) se sbírka rozšiřovala o převody a odkazy pozůstalostí. Tři čtvrtiny sbírek se dostaly do muzea až po druhé světové válce z různých nákupů, vlastních sběrů a výzkumných cest. Od padesátých let 20. století, když bylo Náprstkovo muzeum vymezeno jakožto jediné muzeum v České republice, zaměřující se výhradně na mimoevropské kultury, postupně předala jednotlivá regionální muzea své mimoevropské kolekce do jeho sbírek. V době komunismu docházelo také k doplňování

⁷¹ Zámek Liběchov na Mělnicku získalo v roce 1963 Národní muzeum, které sem po důkladné rekonstrukci umístilo v roce 1977 asijské sbírky Náprstkova muzea.

⁷² Voda poškodila několik kusů těžkého nábytku z 19. století, který nebylo možno odnést. Vodou byly též těžce poškozeny nástěnné malby, včetně maleb Josefa Navrátila.

⁷³ Martínek Miloslav: *Ocenění Náprstkova muzea*. RP, 19. 11. 1992, str. 7. Zvláštní ocenění Evropská cena muzea roku (European Museum of the Year Award, EMYA) získalo Náprstkovo muzeum v roce 1992 za novou expozici Austrálie a Oceánie a to za dobré ztvárnění expozice po stránce obsahové i výtvarné. Oficiální stránky European Museum Forum, dostupné z <<http://www.europeanmuseumforum.eu>> ze dne 6. května 2010.

sbírek, i když vzhledem k režimní perzekuci spíše na základě anonymních darů. V pozdějších letech došlo k významným akvizicím nákupy ucelených sbírek od soukromých sběratelů od nás i ze zahraničí.

V současné době se sbírky doplňují koupí (například velký nákup z devadesátých let 20. století představovala pro indonéskou sbírku ucelená sbírka dajacké kmenové kultury z Kalimantanu, zakoupená od cestovatele a podnikatele Miloslava Šulce), především ale prostřednictvím darů, převodů či odkazů z pozůstalostí od soukromých tuzemských donátorů a krajanů v zahraničí, kteří se domnívají, že by se některé předměty měly uchovat (viz. *Tabulka č.5: Akvizice Náprstkova muzea v letech 2005 – 2009*). Tak například v roce 1994 věnoval Náprstkovu muzeu Reiner Kreissl svou celoživotní sbírku anatolských koberců (přes 1 200 kusů), ukázky chanské hrobové keramiky, sungskou kameninu a porcelán. Jiný dar muzeu pochází od Ludvíka Maria Kuby, který věnoval úplnou sbírku mimoevropského umění svého otce, malíře, muzikologa a etnografa Ludvíka Kuby- dar čínských předmětů zahrnoval ukázky uměleckého řemesla, hrobovou keramiku dynastie Tchang, nástěnnou malbu 13. - 14. století, lidový barevný dřevořez.⁷⁴ Některé dary pocházejí přímo od zahraničních institucí: Celoidnický výbor uměleckých řemesel věnoval ukázky současné umělecké tvorby, hračky, masky, loutky a jiná etnografika; Muzeum provincie Jün-nan v Čínské lidové republice darovalo soubor ukázek lidového umění. Korejská lidová demokratická republika obohatila v padesátých letech sbírky muzea o soubor tradičních oděvů, především ženských a dětských, a ukázky replik tradiční korejské keramiky, ukázky lidového umění, loutky a masky atd.⁷⁵

Muzeí, které se zabývají mimoevropskými kulturami, existuje v Evropě celá řada, co však dělá sbírku Náprstkova muzea jedinečnou je způsob, jakým byly sbírky získány. Na rozdíl od ostatních zemí, které často ke sbírkám přišly na základě svého koloniálního působení v dané oblasti, české sbírky jsou získány pouze na základě koupě, sběru, daru nebo odkazu. A to je vzhledem k obsahu a rozsahu fondu ojedinělé. Náprstkovo muzeum se může pyšnit řadou unikátních exponátů, jakými jsou například sbírka japonských dřevorytů (osm tisíc exemplářů), sbírka keramiky peruánských Indiánů (několik tisíc exemplářů) či sbírka tanečních masek kmene Jorubů z africké Nigérie.

⁷⁴ Kraemerová Alice: *Putování časem a prostorem světadílů*. HN, č. 16, 23. dubna 1999, str. 8.

⁷⁵ Náprstkovo muzeum, dostupné z <<http://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum/>>.

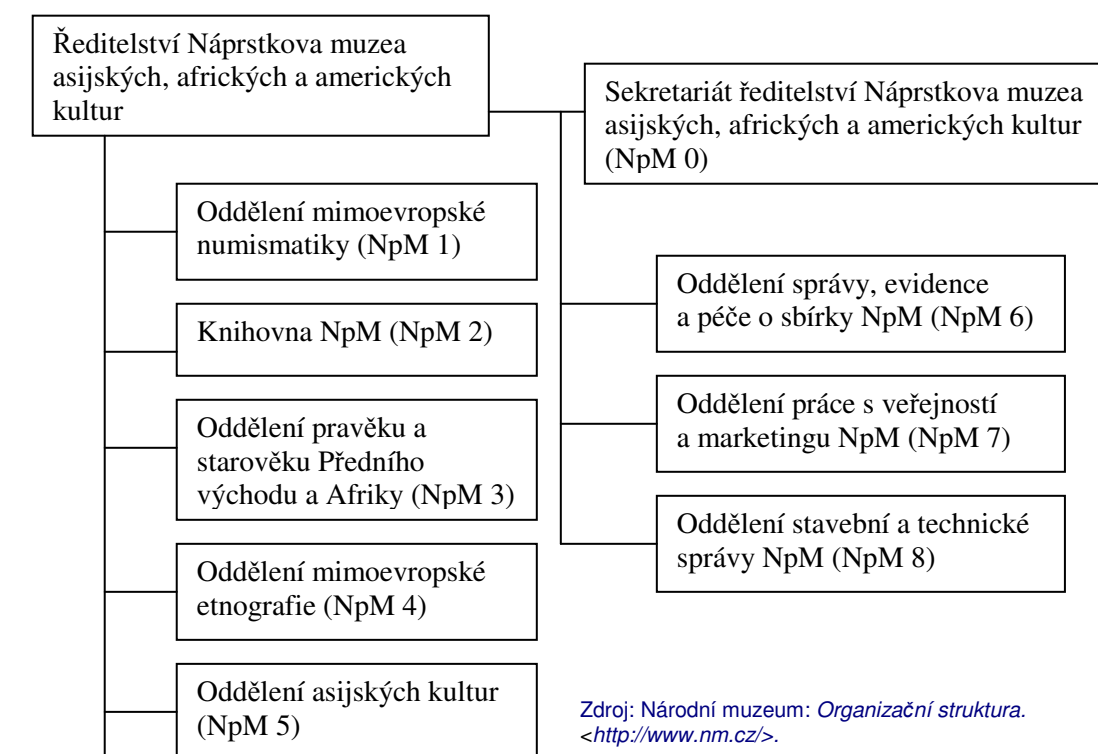
1.2.4 Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur dnes

1.2.4.1 Náprstkovo muzeum v kontextu Národního muzea a současná výstavní činnost

Původní Náprstkův plán, aby jím založené muzeum (jedno ať už průmyslové či národopisné), bylo součástí Národního muzea, byl v padesátých letech 20. století naplněn. V současnosti tedy Náprstkovo muzeum (NpM) spadá pod Národní muzeum České republiky (NM) jakožto jeho specializovaná instituce. Z organizačního hlediska sestává Národní muzeum z devíti odborů; čtyři jsou centrálně koordinační (Ředitelství Národního muzea, Ekonomicko-provozní odbor, Odbor pro centrální sbírkotvornou a výstavní činnost, Odbor pro investiční rozvoj) a pět odborných a sbírkotvorných (Historické muzeum, Přírodovědecké muzeum, Knihovna Národního muzea, Náprstkovo muzeum afrických, asijských a amerických kultur a České muzeum hudby).

V čele Náprstkova muzea je ředitelství, agendu vyřizuje sekretariát. Z hlediska tematického rozdělení sbírek tvoří NpM pět oddělení (respektive podsbírek NM zapsaných do Centrální evidence sbírek /CES/): Oddělení mimoevropské numismatiky (NpM 1), Knihovna NpM (NpM 2), Oddělení pravěku a starověku Předního východu a Afriky (NpM 3), Oddělení mimoevropské etnografie (NpM 4) a Oddělení asijských kultur (NpM 5). Samostatně vyčleněno je Oddělení správy, evidence a péče o sbírky NpM (NpM 6), Oddělení práce s veřejností a marketingu NpM (NpM 7) a Oddělení stavební a technické správy NpM (NpM 8).

Graf č. 1: Organizační struktura Náprstkova muzea k 1. červenci 2010:

Tabulka č. 1: Personální obsazení Náprstkova muzea k 1. červenci 2010

Ředitelství	PhDr. Dagmar Šefčíková
Sekretariát ředitelství Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur (NpM 0)	Ilona Faloutová
Oddělení mimoevropské numismatiky (NpM 1)	PhDr. Vlastimil Novák, Ph.D.
Knihovna Náprstkova muzea (NpM 2)	PhDr. Milena Secká, CSc.
Oddělení pravěku a starověku Předního východu a Afriky (NpM 3)	PhDr. Pavel Onderka
Oddělení mimoevropské etnografie (NpM 4)	PhDr. Jiřina Todorovová, CSc. (fotoarchiv)
Oddělení asijských kultur (NpM 5)	PhDr. Dagmar Pospíšilová, CSc. (jižní a jihovýchodní Asie)
Oddělení správy, evidence a péče o sbírky NpM (NpM 6)	Ing. Jana Kadeřábková
Oddělení práce s veřejností a marketingu NpM (NpM 7)	PhDr. Lucie Čechová
Oddělení stavební a technické správy NpM (NpM 8)	Milan Štros

Zdroj: Národní muzeum: *Organizační struktura*. <<http://www.nm.cz/>>.

Tabulka č. 2: Ředitelé Náprstkova muzea od roku 1862 do současnosti

Alois Studnička	První kurátor sbírek	1862 – 1867 jako zaměstnanec V. Náprstka 1867 – 1880 jako dobrovolný spolupracovník
Josef Ludvík Kottner	Kurátor sbírek od r.	1880 – 1892 jako dobrovolný spolupracovník 1892 – 1923 v zaměstnaneckém poměru
František Adolf Borovský	Ředitel Uměleckoprůmyslového muzea a jednatel kuratoria NpM	1923 – 1932 jako dobrovolný spolupracovník
PhDr. Jiří Müller	Ředitel NpM	1932 – 1950
PhDr. František Kršňák	Ředitel NpM	1951 – 1957
PhDr. Erich Herold	Ředitel NpM	1959 – 1970
PhDr. Václav Šolc	Ředitel NpM	1971 – 1979
PhDr. Jana Součková Dr.Sc.	Ředitel NpM	1979 – 2008
PhDr. Blanka-Michaela Remešová, Ph.D.	Ředitel NpM	2008 – 12. 8. 2009
Ing. Marika Bártová	Pověřená vedením NpM	od 13. 8. 2009 – 30. 9. 2009
PhDr. Dagmar Šefčíková	Pověřená vedením NpM	od 1. 10. 2009 - současnost

Zdroj: Knihovna Náprstkova muzea: *Seznam pracovníků Náprstkova muzea*.

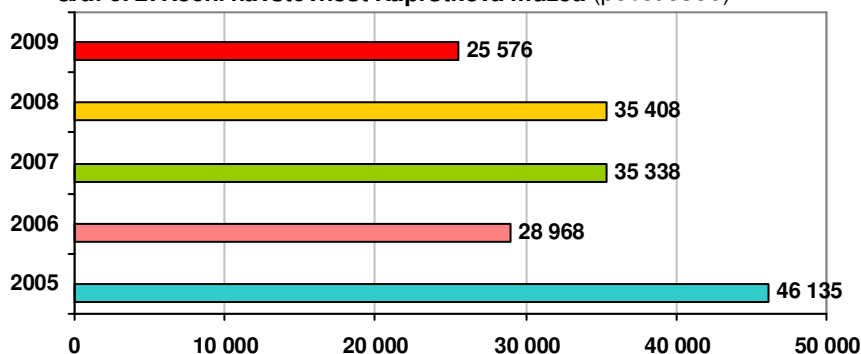
Náprstkovo muzeum je dlouhodobě druhé nejnavštěvovanější muzeum v rámci skupiny muzeí Národního muzea. V letech 2007, 2008 se jeho návštěvnost pohybovala kolem 35 000 osob za rok, nicméně jak ukazuje tabulka č. 3 došlo v roce 2009 k jejímu poklesu. K návštěvníkům NpM patří individuální zájemci o mimoevropské kultury, školní skupiny základních a středních škol, studenti vysokých škol, odborná veřejnost a zahraniční turisté.

Tabulka č. 3: Návštěvnost jednotlivých objektů NM v letech 2005 - 2009 (v počtech osob), pět nejnavštěvovanějších objektů NM

	2005	2006	2007	2008	2009
Historická budova NM	378 732	439 563	543 282	409 916	376 544
Náprstkovo muzeum	46 135	28 968	35 338	35 408	25 576
České muzeum hudby	13 160	12 860	19 986	15 031	20 607
Muzeum Bedřicha Smetany	15 595	13 790	15 307	14 633	13 010
Muzeum Antonína Dvořáka	11 801	12 352	11 042	12 310	10 418

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009*.

Graf č. 2: Roční návštěvnost Náprstkova muzea (počet osob)

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009.*

Sbírky Náprstkova muzea

Náprstkovo muzeum oplývá rozsáhlými sbírkami, z nichž je v omezených prostorách muzea vystaveno méně než deset procent. Zbytek je uložen v depozitářích, ze kterých se čerpá pro jednotlivé výstavy (některé exponáty, jako např. japonské dřevořezy, jsou vystavovány na krátkodobých výstavách, protože by dlouhodobým vystavením trpěly). Vedle stálých expozic (*Amerika, Kultury Austrálie a Oceánie, NIAS - Ostrov předků a mýtů, Mincovníctví Mexika*), kde lze získat stručný přehled o dané oblasti, jsou pravidelně pořádány tematické výstavy (v délce trvání zhruba dva až tři měsíce, ale i déle), které se detailněji zabývají jednotlivými fondy (*Ve stínu Jaguára*⁷⁶; v minulosti např. *Celým světem na stereoskopech*, výstava ke stému výročí objevení Ameriky nazvaná *Setkání dvou světů*, výstava *Šperky a ozdoby z mimoevropského světa*⁷⁷ aj.).

Z hlediska prostorového uspořádání jsou v prvním a třetím patře umístěny stálé expozice. Dva propojené výstavní sály v přízemí jsou rezervovány pro krátkodobé výstavy, stejně tak jeden sál ve třetím patře. Mezipatra i přízemí nabízejí obvykle krátkodobé větší či menší výstavy. Knihovna je umístěna v předním traktu domu U Halánků, v prvním patře.

Oddělení sbírek Náprstkova muzea

1. **Oddělení mimoevropské numismatiky (NpM 1).** Jakožto specializované oddělení ustaveno až roku 1962, sbírka mincí členěna na základě historicko-geografického a věcného aspektu (např. *Antický Orient, Blízký východ neislámský, Dálný východ, Kolonie a državy, Mimoevropské státy, Papírová platidla, Medaile, Řády a vyznamenání* aj.).

⁷⁶ Výstava byla ukončena 27. června 2010.

⁷⁷ Katalog z výstavy: *Šperky a ozdoby z mimoevropského světa*, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, Betlémské náměstí 1, Praha 1, 1990 - 1991.

2. **Knihovna Náprstkova muzea (NpM 2).** Historické knihovní fondy čítají dohromady asi 60 tisíc svazků, z toho 25 tisíc svazků orientalistické literatury, 13 tisíc nejrůznějších map, plakátů, grafiky a diplomů, 30 tisíc historických fotografií, 8 tisíc stereoskopických obrázků. Historická knihovna Vojty Náprstka byla v padesátých letech 20. století zakonzervována a již se nedoplňuje⁷⁸. Knihovna Náprstkova muzea spravuje také rozsáhlý archiv, který je členěn na archiv Vojty Náprstka, archiv Amerického klubu dam, krajanský archiv, cestovatelský archiv a sbírku výstřížkových knih. Vznik knihovny je datován do roku 1858.
3. **Oddělení pravěku a starověku Přední Asie a Afriky (NpM 3).** Do tohoto oddělení spadají sbírky *Starověký Přední východ* a *Starý Egypt*. Oddělení vzniklo roku 1962.
4. **Oddělení mimoevropské etnografie (NpM 4).** Etnografické sbírky *Afrika*, *Amerika*, *Austrálie a Oceánie* pomáhají utvářet představu o kultuře národa, zároveň vypovídají o historickém i estetickém vývoji jednotlivých etnik. Tematicky rozsáhlá *Fotosbírka* obsahuje vzácné snímky např. od E. S. Vráze, A. V. Friče, B. Machulky, Josefa Kořenského či Karla Řezníčka. Jako samostatné oddělení vzniklo roku 1862.
5. **Oddělení asijských kultur (NpM 5).** Asijské sbírky Náprstkova muzea tvoří přibližně 52 000 předmětů, což představuje téměř polovinu muzejního sbírkového fondu Náprstkova muzea. Spadá sem: *Přední východ*, *Střední Asie a Kavkaz*, *Indická sbírka*, *Zadní Indie a jihovýchodní Asie*, *Indonéská sbírka*, *Japonská sbírka*, *Korejská sbírka*, *Čínská sbírka*, *Vietnamská sbírka*, *Lamaistická sbírka*. Vzniklo roku 1862.

Stálé expozice

▪ **Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky (1. patro)**

Expozice Amerika obsahuje originální předměty historické, kulturní i umělecké hodnoty od předkolumbovských domorodých kultur až po současnost. Historické etapy ani geografické regiony nejsou v expozici zastoupeny rovnoměrně, přesto expozice obsahuje řadu unikátů světového významu. Prvý sál je věnován severoamerickým Inuitům a Aleutům, kulturám severozápadního pobřeží a jihozápadu USA. Ve druhém sále jsou kultury prérijních Indiánů a Indiánů severovýchodních lesů. Sál třetí je celý věnován Mexiku, vitríny podél stěn obsahují materiál předkolumbovských kultur a středová vitrína soustřeďuje pozornost na současnou lidovou kulturu. V posledním čtvrtém sále pak jsou vystaveny sbírky z Jižní Ameriky. Expozice je doplněna informačními tabulemi, mapami a fotografiemi.

⁷⁸ Zdroj: PhDr. Milena Secká, CSc., vedoucí knihovny Náprstkova muzea.

Část sbírek byla získána nesystematicky (sbírky prvních misionářů a osadníků, dary krajanů žijících v zahraničí, dary cestovatelů, v současnosti předměty ze soukromých sbírek či z pozůstalostí), část systematickým sběrem nebo nákupem etnologů a archeologů. Podrobněji se americkým sbírkám Náprstkova muzea věnuje *kap. 2 Indiánské kultury Ameriky v expozici Náprstkova muzea*.

- **Mincovnictví Mexika** (1. patro)

Dlouhodobá výstava zachycující průřez mincovní produkcí Mexika. Výstava demonstruje příklady předmincovních platidel 15. století, mincí koloniálního období a období válek za nezávislost. Umístěna je v prvním patře při vstupu do expozice Amerika.

- **Kultury Austrálie a Oceánie** (3. patro)

Ve třech sálech třetího patra, kde před rekonstrukcí budovy byla expozice Afriky, je nyní stálá expozice „Kultury Austrálie a Oceánie“. Sbíрка je uspořádána geograficky a seznamuje návštěvníky s tradičním způsobem života původních obyvatel Austrálie, Melanésie, Polynésie a Mikronésie. Vedle předmětů užívaných v jednotlivých oblastech v každodenním životě, jsou zde vystaveny i rituální, ceremoniální a umělecké objekty. Sbíрку doprovází historické fotografie, mapy a diaprojekce. Expozice „Kultury Austrálie a Oceánie“ byla pojata na české muzejní poměry neobvykle; hlavním záměrem je zaujmout návštěvníka nezvyklostí celé kompozice, upoutat pozornost na vystavené exponáty a za pomoci audioprojekce ho nenásilně seznámit s kulturami této části světa.

Podobně jako u amerických sbírek i zde je část sbírek získána na základě náhodných darů od soukromých sběratelů a cestovatelů, později převody a odkazy z pozůstalostí. Po oficiálním ustanovení Náprstkova muzea jakožto výhradně mimoevropského, sem byly zasílány předměty neevropských kultur z ostatních regionálních muzeí a později se přidal i cílený nákup ucelených sbírek od českých a zahraničních sběratelů.

- **NIAS - Ostrov předků a mýtů** (3. patro)

Stálá expozice přístupná od 4. února 2009 zahrnuje sbírku cestovatele Pavla Durdíka, který koncem 19. století pobýval na indonéském ostrově Nias a za tu dobu nashromáždil více jak 1 200 nejrůznějších předmětů (předměty denní potřeby, válečnické, náboženské); na výstavě je k vidění zhruba 250 exponátů. Tato sbírka předmětů niaské kultury je jednou z největších a nejucelenějších na světě.

Chybějící stálé expozice

Stálá expozice Afriky v Náprstkově muzeu chybí a africké sbírky uložené v depozitáři jsou vystavovány pouze na krátkodobých dílčích výstavách. Scénář nové expozice Afrických kultur je připraven a čeká na uvolnění výstavních prostor v druhém patře muzea, kde se nacházejí právě zmíněné depozitáře (ty se v současnosti stěhují do jiných prostor). Expozice asijských kultur po restituci liběchovského areálu a následné povodni v roce 2002 rovněž čeká na vhodné prostory. Taktéž jsou pořádány krátkodobé tematické výstavy, nicméně ani ty neumožní návštěvníkům vytvořit si komplexní obraz o této kultuře. Obdobná situace je i v případě expozice starověkých kultur. Stejně tak čeká na své zpracování expozice „Češi ve světě, krajané“, která má veřejnosti přiblížit roli a přínos českých vědců, cestovatelů, sběratelů, dárců a mecenášů, kteří obohatili české muzejní fondy. I expozice Mimoevropská numismatika leží uložena v depozitářích, veřejnosti je přístupný pouze její zlomek a to v aktuální výstavě Mincovníctví Mexika. Bohužel pro realizaci stálých expozic chybí jak finanční prostředky, tak potřebné prostory.

1.2.4.2 Přehled aktivit Náprstkova muzea v posledních pěti letech (2005 – 2009)

Mezi současné nejdůležitější aktivity Náprstkova muzea patří sbírkotvorná, vědecká a výzkumná, prezentační a vydavatelská činnost. Předmět a náplň jednotlivých aktivit je popsán v nadcházející kapitole a vychází z výročních zpráv Národního muzea vydaných za období 2005 – 2009⁷⁹.

1. Sbírkotvorná činnost Náprstkova muzea

Sbírkotvorná činnost zahrnuje evidenci sbírek, akvizici sbírkových předmětů, ochranu a péči o sbírku, ošetřování sbírek a budování či úpravy depozitářů.

A. Evidence

Náprstkovo muzeum pravidelně eviduje celkový počet sbírkových předmětů v rámci jednotlivých tematických oddělení a roční přírůstky. Největší počet sbírek obsahuje asijské oddělení (51 556 předmětů), následuje etnografické oddělení (37 785 ks), sbírka negativů a diapositivů NpM (32 360 ks), numismatické oddělení (16 251 ks) a 11 998 předmětů eviduje oddělení pravěku a starověku.⁸⁰ Celkovou evidenci a přírůstky za roky 2005 až 2009 zachycuje následující tabulka.

⁷⁹ Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2008, 2007, 2006, 2005. Dostupné z <<http://www.nm.cz/struktura-dokumenty.php>> ze dne 1. července 2010.

⁸⁰ Údaje k 31. prosinci 2009. Výroční zpráva NM 2009. Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ09.pdf>> ze dne 15. července 2010.

Tabulka č. 4: Sbírkotvorná činnost Náprstkova muzea v letech 2005 - 2009 (Počet sbírkových předmětů registrovaných v Centrální evidenci sbírek Národního muzea k 31.12.200X)

	2005	2006	2007	2008	2009
Negativy a diapositivy	25 679	25 679	30 766	30 801	32 360
Fotografie, filmy, videozáznamy a jiná média	2 645	2 645	2 650	2 864	2 978
Knihovna NpM	1 900	1 900	1 900	1 900	1 900
Numismatika NpM	15 904	15 904	16 247	16 251	16 251
Pravěk a starověk NpM	11 419	11 419	11 429	11 994	11 998
Etnografie NpM	35 787	35 787	37 024	37 259	37 785
Asijské oddělení NpM	49 137	49 144	50 186	50 573	51 556

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009*.

B. Akvizice

Snaha rozšiřovat stávající sbírky o nové exponáty je jedním z nejcennějších aktivit muzea. Akvizice probíhá nejčastěji formou darů a na základě pozůstalosti či převodů. Dále se tak děje koupí z prostředků NM a z jiných fondů a doplněním ze starých sběrů – což jsou dosud neidentifikované předměty uložené v depozitáři muzea. K rozšiřování knihovnických fondů dochází zejména na základě darů a výměnou literatury mezi oborově příbuznými institucemi. Konkrétní příklady akviziční činnosti a získaných předmětů, které rozšířily sbírky NpM v letech 2009, 2008, 2007, 2006 a 2005 jsou uvedeny níže, přiložena je i tabulka udávající přehled zdrojů akvizice.

2009. V roce 2009 byly sbírky NpM rozšířeny zejména prostřednictvím nákupu. Ze sponzorských příspěvků byla zakoupena část sbírky Bedřicha a Wenera Formanových (textilie a ukázky kmenového umění z Indonésie, thajská malba aj.) a dále soubor 397 kusů japonských hraček, textilu a hrobová figura. Z vlastního rozpočtu NM byly pořízeny lidové malby na plátně z Bali. Sbírkový mimoevropské etnologie byly uplynulý rok obohaceny zejména o dary (celkem 137 předmětů z různých oblastí Afriky a Jižní Ameriky). Z delimitovaného rozpočtu NpM byl zakoupen *brazilský slavnostní stříbrný šperk* a dva obrazy na dřevě z Etiopie. Dále se jednalo o převedení předmětů ze starých sběrů a převody z jiných odborů.

Na nákup sbírek vynaložilo NpM z rozpočtu NM celkem 62 000 Kč.

2008. Do oddělení mimoevropské etnologie přibylo v roce 2008 celkem 24 nových přírůstků. Nákupem byl získán *soubor etnografik od Inuitů ze Severní Ameriky (oděvy, řezby z mrožoviny)*. Ze sponzorských příspěvků byla pořízena keramika z Nigerie; etiopský žehnací kříž; *keramika Shipibo z Amazonie*¹. Darem získalo NpM soubor negativů z Indie;

šipy, ženskou a mužskou ozdobu z Nové Guineje; *pás z Chile*; halenu, betlém z trnovníku a keramickou vázu z Nigérie; rafiovou textilii z Konga; soubor keramických nádob ze Zimbabwe a Tanzanie či soubor etnografik (maska, lžíce, hudební nástroj) z různých zemí Afriky. Převodem byl získán *soubor fotografií z Jižní Ameriky* a soubor fotografií z Indie z pozůstalosti O. Feistmantela. Ze starých sběrů se jedná o nejrůznější etnografika z Afriky.

V roce 2008 přibyly v asijské sekci do indonéské sbírky dvě malby na plátně z Bali, darem byl získán přenosný oltářík s postavami z hinduistické mytologie a vyšíváný polštář z Kirgistanu. Mezi staré sběry patří dva předměty nalezené v depozitáři bez dokumentace: plášť z Iránu a kovový vykládaný rámeček na fotografii přivezený O. Feistmantelem. Darem získalo muzeum pro japonskou sbírku japonskou panenku a hasičský kabátek a pro čínskou sbírku lidový kalendář se symboly čínského horoskopu. Egyptskou sbírku rozšířil mj. nákup dvou skarabů.

V roce 2008 bylo na nákup sbírek pro NpM vynaloženo celkem 257 00 Kč. Z prostředků fondu ISO/C⁸¹ 182 000 Kč a ze sponzorských darů 75 000 Kč.

2007. V roce 2007 byly sbírky Náprstkova muzea obohaceny především formou darů. Jedná se například o soubor etnografik afrických sběrů J. Foita; kolekce oděvů, obuvi, ozdob a drobných starověkých památek z pozůstalosti MUDr. Vlasty Kálalové-di Lotti z Iráku nebo soubor předmětů denní potřeby národnosti Zagladi (Raglal) z oblasti Lháno Hoá v jižním Vietnamu. Zakoupena byla kolekce vietnamské keramiky (8 ks); egyptský pečetní skarab (v českých veřejných sbírkách byly dosud jen dva exempláře) a *skříňkový betlém z peruánské lidové hrnčířské dílny*². Knihovna NM předala NpM *kopie aztéckých rukopisů Codex Borbonicus a Codex Borgia* (uloženy jsou v depozitáři NpM).

Na nákup sbírek pro NpM bylo vynaloženo 157 000 Kč z delimitovaného rozpočtu.

2006. Sběrka NpM se i v roce 2006 rozrostla především díky darům (921 ks); početně nejrozsáhlejší je sbírka diapozitivů, filmů a etnografik z Austrálie a Oceánie od krajana Harryho Killbergera z Tasmánie. Pozůstalost Bohumila Holase obohatila muzeum o soubor etnografik (80 ks) z Nigérie, Pobřeží slonoviny a Nové Guineje. Do asijské sekce přibylo deset současných barmských loutek od paní Cleo Schwelon Appleton nebo čtyři kusy čínského nábytku. Předměty získané na studijních cestách darovali také pracovníci muzea Mgr. Baďurová, Mgr. Jiroušková, dr. Kraemerová, prof. Kandert a Pavel Onderka. Nákupem prostřednictvím finančních dotací z ISO byly získány etnografika z Ghany a Mali

⁸¹ Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví (ISO, části A/B/C/D), dotaci vyřizuje Ministerstvo kultury ČR, odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií.

z pozůstalosti Bedřicha Formana; sumerské a babylónské klínopisné záznamy, lamaistické obřadní předměty či zoomorfni dřevorezba z Barmy.

Celkem na akviziční činnost byla na nákup sbírek pro NpM vynaložena částka 492 500 Kč. Z prostředků fondu ISO za 489 000 Kč, z jiných zdrojů za 3 500 Kč.

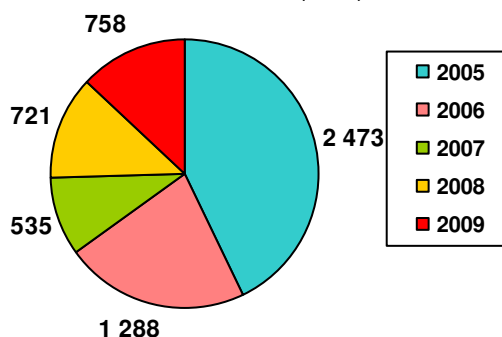
2005. V roce 2005 obohatily sbírku NpM především dary (2 075 ks). Nejrozsáhlejší takto získanou kolekcí (1 077 ks) je životní dílo Harry Killbergera z Tasmánie, který muzeu věnoval etnografika, diapozitivy, filmy a videokazety pořízené na cestách po Bali a Nové Guineji. Soubor etnografik, kamenné industrie a fotografií z oblasti Předního východu (558 ks) daroval RNDr. Pavel Mrázek. Ze sponzorských příspěvků bylo zakoupeno šest koptských žehnacích křížů. Americkou sbírku obohatila *členka „Medvědí uši“³ ze sbírky Tadeáše Haenkeho*, získaná na počátku 90. let 18. století na Severozápadním pobřeží Severní Ameriky v Yakutat Bay.

Tabulka č. 5: Akvizice Náprstkova muzea v letech 2005 – 2009 (v ks)

	2005	2006	2007	2008	2009
Dary a pozůstalosti	2 075	921	145	172	213
Převody	246	2	2	77	3
Koupě z rozpočtu NM	-	-	10	-	4
Koupě z ISO	-	22	-	69	-
Koupě z jiných zdrojů (sponzoring)	31	5	-	211	436
Vlastní sběr	-	-	-	-	-
Stará zásoba	121	337	378	192	102
Archivní materiály (evidované jednotky)	-	1	-	-	-
Akvizice celkem	2 473	1 288	535	721	758

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009.*

Graf č. 2 : Roční akvizice Náprstkova muzea (v ks)

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009.*

C. Ošetření sbírek

Péče o kolekce se provádí jednak prostřednictvím vlastní restaurátorské dílny umístěné v budově Náprstkova muzea a jednak externě (za pomoci dotací z programu ISO MK ČR). Jednotlivé exponáty se restauroují a konzervují.

2009. V souvislosti s realizovanými výstavami a stěhováním do depozitářů v Horních Počernicích bylo ve vlastní restaurátorské dílně ošetřeno několik desítek předmětů, z nichž některé bylo potřeba restaurovat. Z programu ISO bylo uhrazeno restaurování 13 japonských mečů (1 999 000 Kč) a 9 japonských svitků (97 000 Kč), které byly tímto připraveny k plánované výstavě Gejša a samuraj, jež má proběhnout v průběhu roku 2010.

2008. V roce 2008 restaurovalo Náprstkovo muzeum tři chladné zbraně v hodnotě 150 000 Kč. V hodnotě 2 400 000 Kč byla pořízena další část úložného systému pro náhradní depozitář asijského oddělení v Horních Počernicích.

2007. V rámci programu ISO byl externě zrestaurován japonský paraván (50 000 Kč). Pokračovalo systematické ošetřování povodněmi postižených nástěnných maleb připisovaných J. Navrátilovi v Orientálním salonu liběchovského zámku. Z programu Odstraňování škod vzniklých povodněmi v roce 2002 byl zrestaurován soubor 17 ks orientálního nábytku (389 000 Kč) a uložen v depozitáři v Horních Počernicích. Z téhož fondu byla pořízena část úložného systému pro náhradní depozitář asijského oddělení v Horních Počernicích (5 222 000 Kč).

2006. V rámci programu ISO bylo zrestaurováno 11 japonských svitků a paraván. Bylo ošetřeno, neskenováno a digitalizováno 1 200 černobílých nebo kolorovaných diapositivů s dokumentací z výzkumných cest a archeologických výkopů Bedřicha Hrozného v Palestině a Sýrii. Celý rok pokračovalo ošetřování povodněmi postižených nástěnných maleb připisovaných J. Navrátilovi v Orientálním salonu liběchovského zámku.

2005. Ve spolupráci s Vyšší odbornou školou textilních řemesel byl restaurován japonský povlak na polštář, zdobený hedvábnou výšivkou. V rámci ISO byl restaurován a zároveň přefotografován historický fond etnografických snímků- skleněných negativů a diapositivů z ruky E. S. Vráze v počtu 3 000 předloh, pořízených v letech 1885 – 1908 na Vrázových cestách Amerikou, Afrikou, Asií a Oceánií.

V souvislosti s povodněmi v roce 2002 pokračovalo i v roce 2005 restaurování mobiliáře, zahrnujícího vybavení domácnosti a vinopalny rodiny Náprstkovy. Jednalo se o kvalitní nábytek z masivního dřeva z 19. století. Některé exponáty však byly vodou natolik poničeny, že u nich nebylo restaurování již možné.

Tabulka č. 7: Restaurování a konzervace exponátů Náprstkova muzea v letech 2005-2009 (v ks)

	2005	2006	2007	2008	2009⁸²
Restaurování	307	264	411	185	254
Konzervace	2 437	1 658	1 605	2 060	2852
Celkem	2 744	1 922	2 016	2 245	3 106

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009*.

D. Budování, úpravy depozitářů a vybavení depozitářů

Do sbírkotvorné činnosti spadá i péče o depozitáře, v nichž jsou sbírky uloženy. V pravidelných intervalech je v depozitářích a expozicích NpM sledována teplota a vlhkost, aby se zabránilo případnému znehodnocení sbírek. Finance na úpravy a vybavení depozitářů se získávají z prostředků Národního muzea, fondů ISO a sponzorských darů.

2009. Z investičních prostředků NM byly pro depozitář oddělení asijských kultur v Horních Počernicích pořízeny další úložné systémy (850 000 Kč) a pro depozitář oddělení mimoevropské etnografie dvě speciální dřevěné zásuvkové skříně pro ukládání textilu a plochých předmětů z přírodního materiálu (89 690 Kč) a dvě kovové depozitární skříně (89 000 Kč). Z téhož zdroje financování byl pro restaurátorskou dílnu zakoupen speciální laboratorní stůl (61 020 Kč).

2008. Z investic Národního muzea byly v roce 2008 pořízeny různé úložné systémy- mj. velkoobjemový polnicový regál na mexickou keramiku (pro uložení cca 2 000 ks), 4 vysoké skříně z masivního dřeva pro uložení sbírek Amerika a Afrika a policový regál pro uložení sbírek Austrálie a Oceánie. Do depozitáře v Horních Počernicích byly z Betlémského náměstí převezeny indické oděvy, anatolské koberce ze sbírky R. Kreissla a zbraně.

2007. V rámci stěhování sbírek z depozitářů v Liběchově do depozitářů v Horních Počernicích bylo přestěhováno cca 10 tisíc předmětů. Z programu Odstraňování škod vzniklých povodněmi v roce 2002 byl částečně vybaven depozitář v Horních Počernicích (za 5 222 000 Kč).

2006. V průběhu roku 2006 se stěhovala další část sbírkového fondu asijského oddělení Náprstkova muzea z Liběchova do náhradních prostor v Horních Počernicích a částečně také na Betlémské náměstí (čínská grafika). K tomuto účelu byla z fondů ISO a sponzorského příspěvku zakoupena část regálové soustavy pro uložení anatolských koberců

⁸² Plán hlavních úkolů NM stanovuje pro NpM souhrnnou sumu restaurování a konzervace 2 000 ks pro každý rok. Až do loňského roku se toto množství dále rozdělovalo na *Restaurování* a *Konzervaci*, ale od roku 2009 se již nedělí a ve výroční zprávě NM za rok 2009 dokonce není žádná částka uvedena. Statistické údaje pro rok 2009, které jsou součástí zprávy o plnění plánu NpM, poskytla Ing. Jana Kadeřábková, vedoucí oddělení evidence, dokumentace a péče o sbírky NpM. Osobní vyjádření ze dne 13. července 2010.

(dar R. Kreissla) do depozitáře v Horních Počernicích. V budově Náprstkova muzea byly depozitáře přeskupeny tak, aby se zvýšila úložná kapacita.

Roku 2006 byla vypracována koncepce rozvoje Náprstkova muzea⁸³, kladoucí si za cíl mj. vyhledat, zakoupit a rekonstruovat náhradní budovu za restituovaný zámek v Liběchově a vybudovat depozitáře v nejbližším možném termínu.

2005. Po rozhodnutí o restituci části zámeckého areálu v Liběchově byla přerušena rekonstrukce depozitáře I. a asijské sbírky zůstaly nadále v zapůjčeném prostoru Přírodovědeckého muzea v Horních Počernicích. Darovaným mobiliářem byly doplněny depozitáře etnografického oddělení a oddělení pravěku a starověku Přední Asie a severní Afriky na Betlémském náměstí.

2. Věda a výzkum

Mezi aktivity Náprstkova muzea se řadí i četná spolupráce s vědeckými institucemi. Z českých vědeckých kulturních a správních institucí to byly v roce 2009 například Etnologický ústav AV ČR (spolupráce na výzkumném tématu Sociální diverzita ve velkých městech Evropy, Slováci v Praze), Masarykův ústav AV ČR (spolupráce na výzkumném úkolu Korespondence T. G. M. se Slovenskem), Moravská galerie v Brně (*zpracování odborné dokumentace mexické sbírky*), Národní galerie v Praze (spolupráce při přípravě expozice starověkých kultur) a Česká televize (lektorování dokumentárních filmů z cyklu USUÁJA). Mezi zahraniční vědecké instituce, se kterými NpM spolupracovalo v průběhu roku 2009, patřily například zahraniční muzea (Museum für Volkerkunde, KHM Wien, Rakousko- zpracování obou částí indonéské sbírky O. Feistmantela; Musée Royal de l'Afrique centrale de Tervuren, Belgie – spolupráce na projektu EU/RIME) či výzkumná centra a univerzity (Art Resaearch Center, Ritsumeikan University, Japonsko – příprava digitalizace a vědeckého zhodnocení japonských dřevořezů ve sbírkách NpM; Národní korporace pro památky a muzea, Republika Súdán – spolupráce na archeologickém výzkumu; National Research Institute for Cultural Properties, Japonsko – projekt restaurování japonských laků ze sbírky NpM aj.).

K publikační činnosti pracovníků Náprstkova muzea patří nejrůznější vědecké monografie, odborné články v recenzovaných časopisech, kapitoly v knihách či články ve sbornících. Vzhledem k zaměření diplomové práce na Indiánské kultury Severní a Jižní

⁸³ Jana Součková, Marie Dufková a kolektiv kurátorů Náprstkova muzea: *Světové kultury ve sbírkách Národního muzea: koncepce rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur a antické sbírky Historického muzea*, Praha: Národní muzeum, 2006.

Ameriky stojí za zmínku: **Klápšťová, K.: Hory v kulturách domorodé Mezoameriky**⁸⁴, **Klápšťová, K.: Tulení oděvy z Labradoru v Náprstkově muzeu** (2009)⁸⁵, Todorovová, J: *Děti celého světa na fotografiích cestovatele Vráze* (2008)⁸⁶, **Klápšťová, K.: Vztah hor, jeskyní a pyramid v kulturách nativní Mezoameriky** (2007)⁸⁷ nebo **Klápšťová, K.: Vytváření českých podob etnických názvů původních obyvatel Severní Ameriky a naše amerikanistika** (2005)⁸⁸.

Náprstkovo muzeum také aktivně pořádá nebo se účastní tuzemských i zahraničních konferencí a seminářů. V roce 2009 se pracovníci Náprstkova muzea zúčastnili následujících konferencí: Mezinárodní konference Otazníky kolem CITES 2009 - *Tulení oděvy z Labradoru v Náprstkově muzeu* (Zemědělská fakulta a Přírodovědecká fakulta JU České Budějovice, ZOO Praha. PhDr. Kateřina Klápšťová); Muzea, památky a konzervace 2009 - *Kožené předměty africké provenience ve sbírkách Náprstkova muzea* (Mgr. Jan Srovnal, Mgr. Jana Jiroušková a Hana Tefal Juránková, VŠCHT Praha.); 33. seminář knihovníků muzeí a galerií AMG - *Fotografie v knihovně Náprstkova muzea* (PhDr. Milena Secká, CSc., Východočeské muzeum v Pardubicích). Zahraničních konferencí v Nizozemsku a Itálii se v roce 2009 účastnila Mgr. Jana Jiroušková, CSc. (Projekt RIME: Sbírkotvorná činnost Náprstkova muzea a Historie Náprstkova muzea). V roce 2008 na zahraniční konferenci The 29th American Indian Workshop: Indigeneity and „Indianess“ in the World: Old Stories, New Dialogues na univerzitě Tromsø v Norsku vystoupila PhDr. K. Klápšťová.

Zaměstnanci Náprstkova muzea se rovněž zapojují do přednáškové činnosti. Během roku je tak možné v muzejní budově navštívit celé cykly přednášek nebo jednorázové tematické přednášky (za rok 2009 např. *Čínský Nový rok; Jak se oblékaly císařovny; 40. výročí vzniku oddělení pravěku a starověku Předního východu a Afriky; Sbírkový Náprstkova muzea; Vojta Náprstek; Dr. Emil Holub a jeho ženy*). Řada přednášek se také koná mimo budovu Náprstkova muzea (v roce 2009 *Předkolumbovský textil z Peru a textilie ze severního Chile v NpM; Život a cesty E. St. Vráze; Oblečení původních obyvatel severní Ameriky včetně Mexika; Šamani v Severní, Střední a Jižní Americe; Dr. Václav Šolc, český amerikanista, ředitel NpM; MUDr. Emil Holub; Vojta Náprstek a jeho výročí a další*).

⁸⁴ Klápšťová, K.: *Hory v kulturách domorodé Mezoameriky*. In: Archeologický ústav AV ČR. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2009, str. 163–171.

⁸⁵ Klápšťová, K.: *Tulení oděvy z Labradoru v Náprstkově muzeu*. In: Rajchard, J., Plsová, M., Marcinová, M. (eds.). Tribun EU. Brno: Tribun EU, 2009, str. 43–47.

⁸⁶ Todorovová, J: *Děti celého světa na fotografiích cestovatele Vráze*, In: Halířová M. *Od početí ke školní brašně*. Sborník z odborného semináře, Pardubice: Východočeské muzeum, 2008, str. 95 – 101.

⁸⁷ Klápšťová, K.: *Vztah hor, jeskyní a pyramid v kulturách nativní Mezoameriky*. In: Svět literatury, 17 (35), 2007, str. 157 – 166.

⁸⁸ Klápšťová, K.: *Vytváření českých podob etnických názvů původních obyvatel Severní Ameriky a naše amerikanistika*. In: Český lid 92, 2005, str. 307 – 314.

Někteří zaměstnanci NpM se kromě jiného věnují také pedagogické činnosti na vysokých školách a jsou členy vědeckých a kulturních institucí⁸⁹.

3. Prezentační činnost

Ke stálým expozicím Náprstkova muzea patří již zmíněné expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky a expozice Kultury Austrálie a Oceánie. V roce 2009 k nim přibýly expozice Mincovnictví Mexika a expozice NIAS - Ostrov předků a mýtů. Náprstkovo muzeum vedle stálých výstav pořádá i krátkodobé tematické výstavy a to jednak v budově Náprstkova muzea, ve spolupráci mimo budovy Národního muzea a v zahraničí.

V průběhu roku 2009 se v Náprstkově muzeu uskutečnilo šest tematických výstav (*Krkavec, Kosatka, Žába, Buřňák. Současné umění Indiánů tichomořského pobřeží Kanady; Komunální politik Vojta Náprstek – 180. výročí narození; Objevování země na Nilu – 50. výročí založení Egyptologického ústavu; Celý svět na stereoskopech; Hanzelka a Zikmund; Ve stínu jaguára*), celkem 10 výstav bylo realizováno ve spolupráci a umístěno mimo prostory Národního muzea (*Tašky a kabelky z rostlinných materiálů; Korejské tradice – způsoby odívání; Šamani a čarodějové; Samurajská sláva; Iluze nebo realizace. Japonská vize krajiny; Joe Hloucha – Japonsko má láska; Poslové magie – Africké loutky a masky; Japonské panenky a loutky; Inuité a Sámové; Dýně, okurky, tykve*) a dvě výstavy v zahraničí (*Núbie v dobách faraonů, Egypti! Egypten? Egypt!*).

V roce 2008 bylo v budově Náprstkova muzea uspořádáno celkem deset tematických výstav (*Čokveské masky; Komunální politik Vojta Náprstek – 180. výročí narození; Paní, nesu Vám psaní; Théby. Město bohů a faraonů; Šťastná Arábie. Fotografie z Jemenu F. Okáče; Poslové magie. Africké loutky; Koeficient štěstí; Čína 2008; Objevování země na Nilu; Kosatka, Krkavec, Žába a Burňák*), ve spolupráci s jinými institucemi uspořádalo Náprstkovo muzeum celkem šest výstav (*Finsko jinak než vánoční; Betlémy z celého světa; Řemesla Maghrebu – haptická výstava; Vánoce na hradě Šternberk; Afrika – kolébka vúdú; Odkrývání starého Egypta*). V zahraničí byla uspořádána jedna výstava Náprstkova muzea (*Núbie v dobách faraonů*).

V roce 2007 uspořádalo Náprstkovo muzeum ve svých prostorách celkem sedm výstav a jeden cyklus šesti menších výstavek (*Tradiční řemesla Maghrebu; Mincovnictví Mexika; Cyklus Afrika: Všední den v Luandě, Moc fetišů, Africké korálky, Makondské masky, Jorubské masky – gelede, Čokveské masky; Paní, nesu Vám psaní; Mizející Jemen; Dar krajana H. Kilbergera – život původních obyvatel z oblasti Austrálie, Nové Guineje a Bali; Japonsko, má*

⁸⁹ Např. PhDr. Kateřina Klápšřová je členkou Latinsko-americké společnosti a dále působí jako odborný poradce National Geographic.

láska. *Joe Hloucha sběratel a cestovatel; Théby. Město bohů a faraonů*). Mimo prostory NM bylo uspořádáno celkem devět výstav (*Americký klub dam; Núbie v dobách faraonů; Japonské panenky; Šamani a čarodějové; Současná Angola; Afrika očima českých fotografů; Řemesla Maghrebu – haptická výstava; Sahara, příběh Velké pouště; Aleš Hrdlička. Americký antropolog, který zůstal Čechem*) a v zahraničí jedna výstava (*Afrika očima českých cestovatelů*).

Z hlediska prezentační činnosti NpM byl roky 2006 a 2005 nejpočetnější: za rok 2006 bylo v budově Náprstkova muzea uspořádáno rekordních šestnáct výstav (***Václav Šolc – etnolog amerikanista. Znalec a obdivovatel Indiánů; Černá a bílá – masky z Gabunu; Dobrodružství sběratele Bedřicha Formana. Unikáty z Asie, Afriky a Ameriky; Opět ve Vietnamu: Přízraky vietnamské krajiny; Umění frankofonní Afriky. Masky z Pobřeží Slonoviny; Tapa a netkané látky z tichomořských ostrovů; František Lexa a Národní muzeum; Korejská tradice. Způsoby odívání, styl bydlení a vybavení domácnosti; Núbie v dobách faraonů; Komunální politik Vojta Náprstek – 180. výročí narození; Tradiční řemesla Maghrebu; E. S. Vráz v Číně. Fotografie z roku 1901; Betlémy ze zámoří; Současná Angola; Inspirace starověkým Egyptem; Stavby Mayů a Inků***), mimo budovy NM celkem devět výstav (*Japonské panenky; Americký klub dam; Legendy a mýty v japonském umění; Černý kontinent; Africký textil; Lidové masky ze současného Mexika; Východní Afrika; Aztékové a civilizace starého Mexika; Núbie v dobách faraonů*) a v zahraničí dvě výstavy (*Afrika očima českých cestovatelů, Chekeret-nebty-eine Prinzessin aus Abúsír*).

V roce 2005 uspořádalo NpM ve svých prostorách celkem čtrnáct výstav (*Abúsír – tajemství pouště a pyramid; Indie – země tradic. Indické panenky a tradiční oděv; Americký klub dam. Krůček k ženské vzdělanosti. 140. výročí založení AKD; Dobrodružství sběratele Bedřicha Formana. Unikáty z Asie, Afriky a Ameriky; Japonské panenky; **Václav Šolc – etnolog amerikanista. Znalec a obdivovatel Indiánů; Aztékové – la Conquista; Černá a bílá – masky z Gabunu; Cesta egyptskou hrobkou a podsvětím; Tři severské pohledy. Život a kultura Laponska; Žena na plakátech 19. století; Národnostní menšiny severního Vietnamu; Opět ve Vietnamu. Přízraky vietnamské krajiny; **Od Aztéků po Miróa. Ručně tkané koberce*****), ve spolupráci mimo NM bylo uskutečněno osm výstav (*Čínská miniatura a oděv; Čínská tradiční výšivka a oděvy; Japonské panenky; Samurajská čest; Japonské meče; **Zbraně divokého západu; Šamani v Americe a na Sibiři aneb Miska šamana z mladší doby kamenné v Postřelmově; Magické stříbro***) a v zahraničí rekordních pět výstav Náprstkova muzea (*Afrika očima českých cestovatelů; Bangkok očima E. S. Vráze a Josefa Kořenského;*

Czechs in America; Chekeret-nebty-eine Prinzessin aus Abúsír; Das Alte Ägypten (Be)greifen. Haptická výstava).

Jak bylo již výše uvedeno, Náprstkovo muzeum disponuje velmi širokým spektrem sbírkových předmětů, které však nemohou být z důvodu omezeného výstavního prostoru v budově NpM vystaveny a leží nevyužité v depozitářích. Proto spolupracuje NpM s řadou českých výstavních institucí, kam zapůjčuje exponáty na krátkodobé výstavy nebo i do stálých expozic (v roce 2009 bylo zapůjčeno pět sbírkových předmětů do stálé výstavy *Památník Tadeáše Haenkeho* v Chřibské, v roce 2008 to bylo 137 zapůjčených exponátů na výstavu *Mexiko* pořádané 18. června – 7. září 2008 do Muzea Mladoboleslavsko a 17 exemplářů na výstavu *Předkolumbovské Mexiko* pořádané 2. -13. července 2008 v kostele sv. Václava v Opavě apod.).

Tabulka č. 8: Prezentační činnost Náprstkova muzea v letech 2005-2009 (počet výstav za rok)

	2005	2006	2007	2008	2009
Tematické výstavy v NpM	14	16	8	10	6
Výstavy pořádané ve spolupráci (umístěné mimo NM)	8	9	9	6	10
Výstavy v zahraničí	5	2	1	1	2
Zápůjčky exponátů do stálých expozic a na výstavy	23	21	23	18	18
Prezentační činnost celkem	50	48	41	35	36

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009.*

4. Vydavatelská činnost

Každoročně vydává Národní muzeum po názvem Annals of the Náprstek Museum (volume 30 v roce 2009, volume 29 v roce 2008 atp.) periodickou publikaci, kde jsou publikovány výsledky vědeckého bádání z oboru etnologie, archeologie a historie, které ještě nebyly zveřejněny a které jsou tematicky zaměřeny na oblast materiální a duchovní kultury, a sociálních vztahů v mimoevropských kulturách. Rovněž publikuje recenze literatury zabývající se mimoevropskými kulturami. Vedle toho jsou příležitostně vydávány i neperiodické publikace⁹⁰, průvodce sbírkami⁹¹ a výstavní katalogy⁹². Mezi institucemi Národního muzea a zahraničními subjekty také dochází k mezinárodní výměně publikací.

⁹⁰ Todorovová Jiřina: *Fotografická pozůstalost Bedřicha Machulky v Náprstkově muzeu*. Praha: Národní muzeum, 2009. ISBN 978-80-7036-236-5. Todorovová Jiřina: *Enrique Stanko Vráz. Záhadný cestovatel fotograf*. Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-183-2. Kraemerová Alice, Šejbl Jan: *Japonsko, má láska*. Praha: Národní muzeum, 2007. ISBN 978-80-7036-23-5.

⁹¹ Jiroušková Jana, Pecha Lukáš: *Africká sbírka / The African Collection, František Vladimír Foit*. Praha: Národní muzeum, 2009. ISBN 978-80-7036-261-7. Kraemerová Alice, Müllerová Petra: *Joe Hloucha a sbírky Náprstkova muzea*. CD-ROM. Praha: Národní muzeum, 2009. ISBN 978-80-7036-257-0.

⁹² Onderka Pavel: *Núbie v dobách faraónů*. Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-197-2. Mlynářová Jana, Onderka Pavel: *Théby. Město bohů a faraónů*. Praha: Národní muzeum, 2007. ISBN 978-80-7036-216-7.

Získávána je tak cenná zahraniční literatura. Přehled mezinárodní výměny publikací Náprstkova muzea ukazuje následující tabulka (knihovna mimoevropské etnografie, archeologie, orientalistiky a knihovna krajanských tisků).

Tabulka č. 9: Mezinárodní výměna publikací Náprstkova muzea v letech 2005 - 2009 (ks/Kč/rok)

	2005	2006	2007	2008	2009	Celkem 2005-2009
Počet odeslaných publikací (ks)	93	151	314	55	216	829
Hodnota odeslaných publikací (Kč)	7 220,-	38 148,-	97 740,-	14 640,-	61 570,-	362 675,-
Počet získaných publikací (ks)	174	154	132	211	181	852
Hodnota získaných publikací (Kč)	69 070,-	62 710,-	56 510,-	108 875,-	65 510,-	219 318,-

Poznámka: vyšší průměrná cena za jednu publikaci získanou oproti odeslané souvisí se skutečností, že NM posílá výměnou téměř výhradně periodika (katalogy a monografie vycházejí převážně za podpory sponzorů nebo grantů a tudíž nejsou ve větším množství k dispozici pro výměnu), avšak získává nejen periodika, ale i velké množství knih.

Zdroj: Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005 – 2009.*

2 Indiánské kultury Ameriky v expozici Náprstkova muzea

2.1 Obsah expozice amerických kultur v Náprstkově muzeu

Americké sbírky shromážděné v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur podávají veřejnosti obraz nativních kultur v jejich historicko-kulturním vývoji. Sbírkou je rozdělena podle geografického hlediska na severoamerickou, středoamerickou a jihoamerickou oblast a zahrnuje předměty pocházející z předkolumbovského období až po současnost. Každý z regionů je dále členěn tematicky na jednotlivé kulturní areály a chronologicky podle datování vývoje indiánských kultur, přičemž jednotlivé kultury ani dějinné etapy nejsou zastoupeny rovnoměrně. Shromážděno je přibližně na 20 000 sbírkových předmětů; nejpočetnější jsou kolekce jihoamerické a středoamerické. Ve stálých výstavách je vystavena jen část z celkových sbírek, zbytek je uložen v depozitáři muzea. *Kap. 2.1 Obsah expozice amerických kultur v Náprstkově muzeu* se věnuje výhradně exponátům vystaveným ve stálých výstavách. Podle povahy lze sbírkové předměty rozdělit na etnografické a archeologické.

Členění expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky

Expozice *Indiánské kultury Severní Ameriky* zahrnuje arktickou oblast (Inuité, Jupikové, Aleutové), oblast severozápadu (Tlingitové, Haidové, Kwakiutlové, Nutkové, Selišové), oblast Kalifornie (Hupové, Jurokové, Čumašové), oblast jihozápadu (Pueblané - Hopi, Zuňi, Acoma; Navahové) a oblast východních lesů a prérií (Teton Dakotové, Černonožci, Arapahové, Čejeni). Stálá expozice Severní Ameriky je vystavena v prvním a druhém sále prvního patra Náprstkova muzea.

Expozice *Indiánské kultury Střední Ameriky* je rozdělena na soubory předkolumbovské Mezoameriky (Olmékové, El Tajín, Mayové, Teotihuacán, Toltékové, Aztékové, Chiriquí, Zapotékové, Mixtékové, Západní mexické pobřeží - Colima, Nayarit, Jalisco) a kolekci předmětů současných nativních národů (Nahuů, Mayů, Mixtéků, Zapotéků, Huicholů). Stálá výstava Střední Ameriky je umístěna ve třetím výstavním sále prvního patra Náprstkova muzea.

Expozice *Indiánské kultury Jižní Ameriky* je členěna na kultury předkolumbovského a současného andského regionu (Mantaño, Nazca, Mochica, Chimú, Tíwanaku, Inkové; ze současných Quechua a Aymara), kultury Jihu Ameriky (Mapuche - Araukáni) a indiánské kultury tropických pralesů a savan. Doplněna je o sbírku koloniálního umění. Stálá expozice Jižní Ameriky se nachází ve čtvrtém, posledním sále prvního patra Náprstkova muzea.

2.1.1 Indiánské kultury Severní Ameriky

První dva sály stálé výstavy Indiánské kultury Ameriky jsou věnovány expozici kultur Severní Ameriky. Vystavené soubory⁹³ pocházejí převážně z konce 19. a počátku 20. století. Při vstupu do prvního sálu jsou po pravé straně umístěny vitríny s vystavenými exponáty pocházejícími z arktické oblasti (Inuité, Jupikové, Aleutové); jedná se o dvě vitríny v prostoru a čtyři menší vitríny podél stěny u oken. Na levé straně se nachází podlouhlá vitrína, ve které jsou v posloupnosti vystaveny kultury severozápadního pobřeží, Kalifornie a jihozápadu (Pueblané). Při vchodu do druhého sálu je zprava menší vitrína, jež je rovněž zasvěcena kultuře Jihozápadu (Navahové).

Ve druhém výstavním sále jsou umístěny předměty prérijních Indiánů. Vystavené exponáty pocházejí převážně z 19. století. Ve vitríně po levé straně při vchodu do sálu je k vidění Náprstkova sbírka pocházející od dakotských Indiánů. Velká vitrína po pravé straně je celá věnována Indiánům východních prérií, a středová vitrína západním prérijním Indiánům. V polovině roku 2010 proběhla repase sálu⁹⁴.

Expozice původních obyvatel Severní Ameriky je uvedena geografickou mapou oblasti, na níž jsou vyznačeny zastoupené kulturní areály. Výstavu tematicky doplňuje: *koberec s dekorem nadpřirozené bytosti „jei“*, Navahové, Arizona, jihozápad USA (1 ks), Mikoláš Aleš: Amerika – studie k listu Země z cyklu Živly, 1880 – 1881 (zvětšená kopie kresby uhlím), *model dřevěného haidského obydlí*, potomek Dakotů podává výklad o historii svých předků na archeologickém výzkumu vesnice v Little Rapids v Minnesotě, rok 2008 (barvená fotografie).

2.1.1.1 Indiáni arktické oblasti

❖ Inuité, Jupikové, Aleutové

Sever amerického kontinentu a přilehlých ostrovů od Čukotky až po Grónsko obývají Inuité a Jupikové (souhrnně nazývaní též Eskymáci). Inuité (sebeoznačení Inuit = *Lidé*) obývají severní Aljašku, Kanadu a Grónsko, Jupikové (Yupik) žijí na Sibiři a jihozápadní Aljašce. Aleutové (sebeoznačení Unanakh) obývají Aleutské souostroví, západní Aljašský poloostrov a USA. Označení Eskymák (*aškimeg* = ten, kdo jí syrové maso) sami považují za pejorativní a pochází patrně od Indiánů kanadského severu. Původně žili polokočovným

⁹³ Popisky, informace a vysvětlivky k exponátům, fotografiím a modelům jsou převzaty z expozice. Pokud u vystaveného předmětu popisek chybí (týká se expozice Střední a Jižní Ameriky a druhého sálu Severní Ameriky), je užito vlastního označení.

⁹⁴ Repase sálu započala na jaře roku 2010. V době dokončení diplomové práce byly vystavené předměty umístěny do vitrín z 90% v konečné podobě, kompletně však chyběly popisky exponátů. Obnova expozice se protáhla vzhledem k původně neplánovaným opravám vitrín. Zdroj: PhDr. Kateřina Klápšťová. Osobní vyjádření ze dne 7. července 2010.

životem: v letních měsících žili rozptýleni v malých loveckých skupinách pod stany z kůže, v zimě se pak sestěhovali do jakýchsi vesnic, kde si vystavěli velká sněhová iglú (v Kanadě) nebo polozahloubené obydlí ze dřeva a zeminy (Aljaška) a odtud se vydávali na lov. Tradičním způsobem obživy byl a zůstává rybolov a lov (tuleni, velryby, ryby, sobi karibové, pižmoň, ptačí vejce atd.). Až do 20. století si vyráběli své oděvy ze zvířecích kožešin, nástroje a zbraně z kamene a kostí, popř. klů a paroží ulovených zvířat. Ze stejného materiálu zhotovovaly i umělecké předměty. Dnešní způsob života je modernizovaný; žijí trvale v domech s elektřinou, avšak projevuje se tíživá sociální situace, která často vyúsťuje v alkoholismus, nezaměstnanost či negramotnost. V roce 1999 bylo v severovýchodní Kanadě vytvořeno inuitské teritorium *Nunavut* (v inuktitut: naše země). Původním vynálezem obyvatel arktické oblasti je *kajak*, *iglú*, *anorak* a *parka* (kazajka s kápí). Kajaky *bajdarky* a větší lodě *bajdary* Aleutové užívají dodnes jako lovecké i dopravní prostředky.

Arktická expozice je doplněna o fotografie a kresby. Fotografie zachycují tradiční lov ryb s ostí, lovce na sněžném skútru, současné aleutské lovce (rok 1999), rybáře zpracovávajícího rybu, malé krátkodobé iglú v Kanadě, vesnici Nikolski na ostrově Západní Umnak z téhož roku a osadu s moderními inuitskými domky z Východní Kanady (2. polovina 20. století). Kresby demonstrují aleutský polozahloubený dům (rok 1781), polozahloubený dřevěný dům z jihozápadní Aljašky (cca 1910), velké iglú ze zimní vesnice v Kanadě, stavbu iglú a tradiční způsob lovu s harpunou.

Kultura Inuitů a Jupiků je v expozici arktické oblasti zastoupena v první vitríně: *maketa inuitských saní z Labradoru*, do kterých se zapřahalo psí spřežení (uprostřed vitríny, 1 ks), *lovce a medvěd*, kamenorezba, 2. polovina 20. století (1 ks), *ženský zimní oblek z tulení kožešiny* (1 ks), *dětský kabátek parka z tulení kožešiny*, (1 ks), *sáně a tuleň* (dětské hračky, 2 ks), *mateřský oděv parka k nošení kojenců na zádech anebo v kapuci* (kabátek z počesané vlněné tkaniny, kalhoty a boty z tulení kožešiny, 1 ks)- vše Inuité, Labrador, Kanada. *Souprava loveckých zbraní* (taneční oštěp z mrožího klu s rytinou vydry⁴), lodní hák, harpuny k lovu mrožů, tuleňů a velryb, oštěp s vrhačem oštěpů), pozdní 19. století, Jupikové, ostrov Nunivak, Aljaška, USA (6 ks), *tradiční ženský nůž – ulu – s rukojetí z parohoviny* (1 ks), *tuleň*, moderní kamenorezba (1 ks), *muž inuk v parce*, moderní kamenorezba, (1 ks) – vše Inuité, Baffinův ostrov, Kanada. *Židlička z obratle velryby* (1 ks) a *mužský oděv parka z vlněné tkaniny* (kožené kalhoty a tulení boty, 1 ks) – obojí Inuité, Labrador, Kanada.

Ve vitrínách u oken: *košík a ošatky z dřevin zhotovené spirálovým pletením*, Inuité, Labrador, Kanada (4 ks), *vlněné pásy* (2 ks), *tradiční ženský nůž – ulu* (1 ks), *náhrdelník z medvědíků zubů*, upomínkový předmět (1 ks), *člunek na výrobu sítí* (1 ks), *sánky* (dětská

hračka, 1 ks), *vložky do bot z plstí* (1 pár), *ženské boty z tulení kožešiny*, zhotovené jako upomínkový předmět (1 pár) -vše Inuité, Pangnirtung, Baffinův ostrov, Kanada. *Nášivky velrybích ocasních ploutví z měděného plechu*, Inuité, Labrador, Kanada (1 ks), *dýmka z mrožoviny*, Inuité – Inupiaq, severní Aljaška (1 ks), *drobné řezby z mrožoviny, dřeva a kamene představující lidské figurky, kajaky, zvířata a ptáky arktické přírody* (medvědy, psy, tuleně, mrože, kachny atd.), Inuité, Labrador, Kanada (33 ks), *mroží kly s otvory*, do nichž se zasunoval kolík pro značení bodů dosažených při stolní hře, umělecké předměty zhotovené na prodej, zřejmě z počátku 20. století (4 ks). *Modely labradorských kajaků*⁵, Inuité, Labrador, Kanada (2 ks), *model aljašského kajaku*, Jupikové, Aljaška, USA (1 ks), *modely grónských kajaků*, Inuité, Grónsko (2 ks), *inuitský pár, muž v krátké a žena v dlouhé parce*, upomínkové předměty, Inuité, Labrador, Kanada (2 ks). *Vložky do bot a rukavic z vlněné počesané tkaniny*, Inuité, Labrador, Kanada (5 párů), *mužská pláštěnka parka z mrožích střev používaná při lovu v kajaku*, Jupikové, Aljaška, USA (1 ks), *mateřský letní oděv parka s výšivkou na plstěné aplikaci (parka tradičního střihu s hlubokou kapucí a rozšířenou zadní partií k nošení kojenců)*, Inuité, Labrador, Kanada (1 ks).

Aleutskou kulturu v Náprstkovu muzeu zastupují exponáty: zmenšená *maketa kajaku* (uprostřed vitríny, 1 ks), *čtverhranné váčky na tabák z tuleních střev* (4 ks), *kruhový vrchol imitace evropského námořnického baretu z tuleních střev* (1 ks), *mužský oděv z opeřených kůží mořských ptáků*, lemovaný kolem krku a rukávů tkanou textilií (1 ks), *mužská pláštěnka parka (kamlejška), používaná při lovu v kajaku*, zhotovená z mrožích střev a lemovaná barevnými pruhy kůže a pířky kormoránů, stojatý límec je ve stylu límců *rubášek* ruských kolonistů (1 ks), *košík na ryby z rostlinného pletiva s vyšívaným ornamentem* (1 ks).

2.1.1.2 Indiáni severozápadu

❖ **Tlingitové, Haidové, Kwakiutlové, Nutkové, Selišové**

Severozápadní pobřeží Ameriky spolu s přilehlými ostrovy obývali Indiáni kmene Tlingit, Haida (jižní Aljaška), Nootka, Kwakiutl (Britská Kolumbie), Salish (Britská Kolumbie, Washington, Oregon), a jejich území se rozpínalo od jižní Aljašky až po severní cíp Kalifornie. Muži se věnovali hlavně lovu (horské kozy, medvědi, jeleni, sobi) a rybolovu (losos, treska, platýz), ženy sběru měkkýšů, bobulovin a chaluh. Zimu přečkávali v dlouhých domech z tesaných prken s trámovou konstrukcí, kde žilo pospolu několik rodin. Na jaro a léto se přesunuli do loveckých tábořišť podél toků řek či pobřeží. Indiáni severozápadu prosluli zejména jako umělečtí řezbáři (totemové sloupy, masky, kanoe, domy). Dodržovali náboženské obřady a slavnosti (např. *potlače*), při nichž se muži i ženy převlékali z běžných šatů (obdélníkové přehozy z kůže a textilu, pletené sukně) do oděvů slavnostních, doplněných

čelenkami, nákrčníky, korunkami a jinými ozdobami. V první polovině 19. století byla důsledkem obchodu s kožešinami téměř vyhubena kožešinová zvěř a Indiáni přesunuti do rezervací.

Kultura Kwakiutl obývající ostrov Vancouver v Britské Kolumbii v Kanadě je zastoupena: zmenšená *maketa čelní stěny kwakiutlského domu v moderním stylu z počátku 20. století s modelem tradičního totemového sloupu zobrazujícího Burňáka a Medvěda* (vyrobena podle fotografie domu zimní vesnice Kwakiutlů v Alert Bay, v pozadí vitríny, 1 ks), *nákrčník a čelenka z cedrového lýka*, souprava obřadních předmětů pro Zimní slavnosti (2 ks). Doplněno o fotografie klanového stařešiny z roku 1992 a zimní vesnice v Alert Bay, Kwakiutl z roku 1898.

Nutkové, ostrov Vancouver, Britská Kolumbie, Kanada: *nadpraží vchodu ve formě mytického Dvouhlavého hada – Sisiutla* (1 ks), *maska ducha divoké lesní ženy Dzunukwy*, (1 ks), *maska* (1 ks), *vlčí masky* (2 ks)⁶, *pár tzv. vítacích figur*, dřevorezba (pravděpodobně zmenšené modely, 2 ks), *velrybářská kanoé s velrybáři*, dřevorezba (1 ks), *tuleň*, malovaná dřevorezba (1 ks), *palice na zatloukání kůlů* (1 ks), *hoblík a teslice*, nástroje k opracování dřeva (2 ks), *soubor udic z ohýbaného dřeva s kostěnými hroty k lovu platýzů* (4 ks), *rohož z proplétaného cedrového lýka s malbou vlků* (1 ks), *píšťaly pro zimní slavnosti* (2 ks), *chřestidlo v podobě stylizované ptačí figury s malým ptáčkem na zádech*, dřevorezba (1 ks), *nástroje k řezání, loupání a roztloukání cedrového lýka* (4 ks), *plášť a klobouk z cedrového lýka* (1 ks), *plášť z cedrového lýka s figurální malbou* (1 ks), *klobouk z cedrového lýka s malbou* (1 ks).

Tlingitové, Yakutat Bay, jižní Aljaška, USA: *maska šamana* (1 ks), *kanoé s černou malbou klanových odznaků* (hračky nebo upomínkové předměty, 2 ks), *drobné dřevorezby (Lvoun, Orel, Slunce, Vlk)* představující modely velkých dřevěných helmic válečníků, nebo vrcholky obřadních žezel, mají formu rodových nebo klanových odznaků (4 ks), *obřadní mísa na olej užívaná při potlačích*, dřevorezba v podobě mytické velryby (1 ks)⁷, *náčelnický klobouk s malbou rodových odznaků s ústřední figurou bobra* (1 ks)⁸, *košík z cedrového lýka* (1 ks), *totemový sloup*, dřevorezba (zmenšený model, 1 ks), *mroží kly s tradičními rytinami* (2 ks), *košíky s víčkem* (2 ks).

Pobřežní Selišové, Britská Kolumbie, Kanada: *koše k přenášení, vaření a skladování potravin* (2 ks), *koš k přenášení potravy* (1 ks), *plášť z vlny horských koz* (1 ks), *koš z cedrového lýka na sbírání měkkýšů* (1 ks), *koš k vaření nebo skladování potravy* (1 ks).

Haidové, ostrovy královny Charlotty, Kanada: *lžíce vyřezávané z rohoviny horských koz* v kombinaci s medovou malbou rohoviny horských ovcí (2 ks), *totemové sloupy*, řezba

z angilitu (zmenšené modely, 2 ks). Cimšjané, Britská Kolumbie, Kanada: *totemový sloup*, dřevořezba (zmenšený model, 1 ks).

2.1.1.3 Indiáni Kalifornie

❖ **Hupové, Jurokové, Čumašové**

Oblast Kalifornie, pobřežní pás Tichého oceánu, obývaly různé kalifornské kmeny, mezi nimi i Hoopa/Hupa, Yurok (severozápadní Kalifornie) a Chumash (jihozápadní Kalifornie). Hlavním zdrojem obživy byl sběr rostlinné (žaludy pro pečení chleba či kaše, semena, divoké rostliny) a živočišné (měkkýšů, červů) potravy a lov ryb, králíků a jelenů. Letní měsíce obývali Kalifornané v jednoduchých přístřešcích, na zimu se stěhovali do pevných obydlí (domy kupolovitého tvaru, kónické stavby z tyčí pokryté kůrou či došky). Jednoduchý oděv tvořily v létě bederní roušky a sukně z travin, v chladnějším období oděvy z kožešin a mokasíny. Charakteristické byly polokulovité pokrývky hlavy z rostlinného pletiva. Košíkářství a výroba předmětů z rostlinných pletiv byla v této oblasti velmi rozvinutá a oblíbená, při jejich výrobě se využívaly techniky spirálovitého pletení, stáčení vláken, oplétání apod. Košíky na tekutiny byly dokonce utkány tak jemně, že nepropouštěly vodu a dalo se v nich dokonce vařit (do košíku se vkládaly horké kameny). Tzv. kalifornská horečka v roce 1849 měla za následek postupný úpadek domorodých kultur této oblasti a sestěhování do vymezených rezervací v severní a jihozápadní Kalifornii.

V Náprstkově muzeu je k vidění: *mlýnek na žaludovou mouku s násypným trychtýřem* (1 ks), *košík* (1 ks), *kulovitá mísa spirálově pletená* (1 ks) a *ošatka spirálově pletená* (1 ks) - obojí Čumašové, *košík k vaření potravy*, Modokové (1 ks), *košík spirálově pletený* (1 ks)⁹, *košík na ovoce*, Jurokové (moderní výrobek, 1 ks), *dvoudílné dřevěné pouzdro na potraviny* (moderní výrobek, 1 ks), *ženské čepičky z rostlinného pletiva*, Jurokové, Hupové (6 ks)¹⁰, *nosítka na dítě a malá nosítka na panenku* (2 ks) a *malované luky se šípy* (3 ks) - vše Hupové. Doplněno o fotografii starého typu domu (Hupa, skanzen), Hupa obydlí z roku 1908 a matky s dítětem (Hupa, 1898).

2.1.1.4 Indiáni jihozápadu

❖ **Pueblané (Hopi, Zuňi, Acoma)**

Oblast Arizony, Nového Mexika a přilehlé části severního Mexika obývali Indiáni Pueblané (Hopi - Arizona, Zuňi – Nové Mexiko, Acoma – Nové Mexiko, Keres, Tano) a další indiánské kmeny. Hlavním zdrojem obživy většiny Indiánů jihozápadu bylo intenzivní zemědělství (kukuřice, fazole, tykve). Od evropských kolonistů převzali chov ovcí, koz, hovězího dobytka a pěstování evropských obilnin. Typickou jednotkou Pueblanů bylo tzv.

pueblo (městečko), což byly kamenné nebo cihlové patrové obytné stavby s plochou střechou. Pueblo obývalo i několik set lidí a v jeho čele stála rada kněží, kteří organizovali náboženské rituály. Nejvýznamnějším obřadem bylo uctívání *kačín* (duch ochraňující úrodu) v podzemních svatyních (*kivách*) nebo ve volném prostranství, jež se konalo od zimního do letního slunovratu. Pueblané vynikali zejména v ruční výrobě krásně dekorované keramiky; obratní byli i ve tkaní bavlněných textilií a košíkářství. V současné době žijí v rezervacích ve zděných domech (puebla využívají jen příležitostně ke konání obřadů) a zabývají se zemědělstvím a uměleckými řemesly.

Vystaven je zmenšený *model části puebla* sestávající z obytných buněk a skladových prostor (v pozadí vitríny, 1 ks), fotografie pueblo Mischongnovi (Hopi, 1931), dívka z puebla Isleta (1931) a zahrady a puebla Hotevilla (Hopi, 1931). Expozice obsahuje velmi zachovalý soubor keramických předmětů. Zuňiové: *keramická nádoba s víkem* (1 ks)¹¹, *keramická plastika* (2 ks) *keramické nádoby* (2 ks). Hopiové: *keramické misky* (4 ks), *keramické nádoby a plastiky* (5 ks), *keramické nádoby* (3 ks). Acoma: *keramické nádoby* (3 ks), *keramické nádoby* (3 ks), *keramická váza a nádoby*, Acoma – Isleta (3 ks)¹², Isleta: *keramické misky* (2 ks), *keramické nádoby* (5 ks), *dýmky* (2 ks). San Ildefonso: *zoomorfní keramické nádoby* (2 ks), *keramické nádoby* (2 ks). Santa Clara: *černé keramické nádoby* (5 ks), *medvědi z keramiky a kamene* (2 ks). *Keramické nádoby*, Kočiti, Nové Mexiko, USA (3 ks), *bůžci deště*, Tesuque, Nové Mexiko, USA (3 ks), *miska* (moderní výrobek z druhé poloviny 20. století, 1 ks). Součástí výstavy jsou i výrobky z rostlinných pletiv: *ošatky*, Hopi (2 ks), *ošatka* (1 ks) a *ošatka z listů juky*, obojí Río Grande, Nové Mexiko, USA (1 ks).

Kačiny: *řezby kačiny (kačina Morivos* představuje ducha fazolí, který přináší úrodu různých druhů fazolových bobů, Hopiové) vystavované na trámech obydlí (5 ks), *hudební nástroje (bubny a chřestidla)* doprovázející tance kačín (7 ks), *staré typy kačín* z časného období (3 ks)¹³, *kačina Salakmana* představuje ducha Kukuřičné dívky, Hopiové (1 ks), *kačina Malo*, duch, který přináší dešťové mraky, jejichž symbol nese na čelence (1 ks), *kačiny Hemis* s členkami reprezentujícími dešťové mraky, Hopiové (3 ks), *kačina a kačina Siohote*, duch kukuřice, Zuňiové (2 ks)¹⁴, *Kwahu, orlí kačina*, Hopiové (moderní výrobek z druhé poloviny 20. století, 1 ks). Vystaveny jsou také *lovecké fetiše*, Zuňiové (2 ks).

❖ Navahové

Navahové (sebeoznačení Diné – lidé) a Apačové se do jihozápadní oblasti přistěhovali ze severu zhruba ve 13. století a usídlili se v oblasti Arizony, Nového Mexika a Utahu. Původně lovci a sběrači se pod vlivem usedlých Pueblanů a následně Evropanů postupně

přeorientovali na zemědělství, chov ovcí a zejména koní. Od Pueblanů si dále osvojili tkalcovství a od Evropanů šperkařství; jejich výrobky tím získaly osobitý styl. Žili polousedle v malých skupinách několika domů (*hoganů*). V současné době žijí Navahové převážně v rezervacích a vedle běžných zaměstnání obchodují s uměleckými předměty. Expozici doprovázejí fotografie pořízené roku 1931 (tkadlena, stříbrotepec a děti mezi hogany).

Kulturu Navahů zastupuje *maketa přední části šestihranného navažského domu hoganu* z první poloviny 20. století (v pozadí vitríny, 1 ks), *taneční ozdoby z krocánho peří* (2 ks), *šperky ze stříbra a tyrkysu* (náramky a náhrdelník z článků ve formě tykvoových květů inspirovaných španělskými a mexickými stylizacemi granátových jablek (3 ks), *panenky* (3 ks) a *přehoz přes ramena tkaný z vlny* (1 ks).

2.1.1.5 Indiáni prérií

❖ Indiáni východních lesů a prérií, Indiáni západních prérií

Rozsáhlá oblast prérií se rozkládá od Kanady na severu až po Mexiko na jihu a od řeky Mississippi na východě až ke Skalistým horám na západě. Je to převážně rovinaté území stepního charakteru, kde směrem na východ přibývá dešťových srážek a hlavním zdrojem obživy se stává usedlé zemědělství a směrem na západ převládá lovení zvěře. Podle způsobu života lze rozdělit Indiány této oblasti na východní prerijské kmeny (Mandanové, Arikarové, Hidatsové, Omahové, Pónýové, Ponkové a východní Dakotové) a západní prerijské kmeny (Asinyboiny, Černonožci, Vraní Indiáni, Arapahové, Čejeni, Tetonští Dakotové, Kejové, Komančové).

Kolem 10. století n.l. se na východě prérií vyskytovala tzv. kultura prerijských osad, která se vedle lovu a rybolovu věnovala pěstování kukuřice a fazolí. Dědicové této kultury žili usedlým způsobem života a hlavním zdrojem obživy se vedle lovu (bizoni, jeleni) a rybolovu stalo plánované zemědělství (dýně, kukuřice, fazole, boby, tabák). V opevněných osadách žily rodiny v kupolovitých obydlích krytých hlínou, v době lovu muži nocovali pod lehce přenosnými stany kuželovitého tvaru *týpí*. Kultura západních prerijských kmenů se zpočátku vyskytovala na okrajích vyprahlých rovin, ale se zavlečením koní Španěly tyto kmeny začaly pronikat hluboko do prérií. Indiáni si velmi rychle osvojili jízdu na koni, opustili zemědělství a stali s kočovnými lovci bizonů. Bizon se stal pro Indiány západních prérií životně důležitým - poskytoval vedle masa i kůži, rohovinu, kosti a šlachy – proto když došlo v 19. století k vybití bizonů bílými lovci, mělo to neblahý vliv na tyto kmeny.

Oděvy vyráběly indiánské ženy z kůží a kožešin – muži nosili bederní roušku a mokasíny, v zimě kamaše a bizoní pláště; ženy oblékaly dlouhé šaty střihu písmene „T“, kamaše a mokasíny. Veškeré kožené oděvy a předměty denní potřeby zdobily ženy výšivkami

symbolických ornamentů technikou vyšívání barvenými dikobrazími ostny, později vyšívání skleněnými korálky evropského původu. K ozdobám patřilo i malování těla a obličeje nebo úprava účesu, muži nosili orlí čelenky, jejichž pera značila válečné úspěchy. Ve 2. polovině 19. století vyvrcholilo vyhlazování prérijních Indiánů a zbylí příslušníci byli postupně zatlačeni do rezervací.

Indiáni východních lesů a prérií jsou v Náprstkově muzeu zastoupeny především koženými oděvy a jejich doplňky: kožený plášť zdobený výšivkami (4 ks), kožené mokasíny s našitými korálky (4 ks), kotníčkové boty z kůže (3 ks), 1 pár kožených rukavic zdobený korálky, brašny přes rameno zdobené korálkovými aplikacemi (3 ks), kožená pouzdra zdobená korálky, kožený opasek (1 ks), dřevěná obličejová maska (1 ks), kulaté nádoby s víkem zdobené výšivkami (3 ks), kánoe z kůže zdobená výšivkami (ozdobný předmět, 2 ks), zdobená kožená nádoba s víkem (1 ks), miska (1 ks), tkaný přehoz (1 ks). Doplněno o fotografii muže v dřevěné obličejové masce.

Od dakotských kmenů (tzv. Náprstkova sbírka) je vystaveno: ženský plášť (1 ks)¹⁵, kožené mokasíny s výšivkami (2 páry), dřevěná kolébka (panenka v dakotském kostýmu chybí, 1 ks)¹⁶, kožená bederní rouška s výšivkou (1 ks), kožené pouzdro (3 ks), válečné a lovecké zbraně (šípky, sekera, skalpovací nůž, bič), dýmka (1 ks), dřevěná lžice (1 ks), kovové svorky (2 ks). Vystaveny dvě fotografie: Malá vrána – Ta-o-ya-te-duta náčelník Mdevakantonů, kmene východních Dakotů. V roce 1863 vedl povstání východních tzv. Sentý-Dakotů, které skončilo hromadnou popravou 38 Indiánů. Náčelník Malá vrána byl o rok později zastřelen bílými osadníky. Druhá fotografie zachycuje dakotskou ženu s dítětem zahalenou do bizoního pláště s ženským vzorem (plášť na fotografii z roku 1902 je obdobou vystaveného exponátu).

Samostatná vitrínka je věnována obřadnímu kouření tabáku, kde jsou vystaveny bohatě zdobené párové dýmky (tzv. *kalumety*), které pečetily hromadná usnesení nebo mírové dohody mezi kmeny. Při výrobě dýmek se užívalo červeného kamene *katlinit*, který se těžil v Minnesotě (vystaveno celkem 10 ks dýmek). Jsou zde umístěny i zástěrky s vyšívanými barevnými korálky (3 ks). Ve vedlejší malé vitrínce je ke shlédnutí péřová čelenka s vestou a párem mokasín - obojí vyšívané korálkovými aplikacemi. Doplněno o fotografii indiánských žen zaměstnaných sušením masa v rezervaci (fotografie z roku 1888). Dále vyobrazena symbolika ptačích per: zabil nepřítele; zabil a skalpoval; utrpěl mnohá zranění; čtvrtý, který má udeřit nepřítele; pátý, který má udeřit nepřítele) a vystaven model dřevěného srubu.

Indiány západních prérií uvádí velkoformátové fotografie *týpí*, indiánského náčelníka a ženy zpracovávající kůži. Z exponátů je k vidění péřová čelenka¹⁷, luk (1 ks) a šípy (2 ks), nůž (2 ks), kožené oděvy (kabát, vesty, kamaše) a oděvní doplňky s korálkovými aplikacemi (tašky, zástěrky, obaly na nože, zástěrky na koně), dámské šaty s ozdobným pásem (1 ks), mokasíny s našitými korálky (4 ks)¹⁸, čelenka z per (1 ks), taneční erb (1 ks)¹⁹, buben potažený kůží (1 ks), panenky v koženém oděvu (4 ks)²⁰ a sekyrka (1 ks). Doplňeno o fotografii *Rudého oblaku*, náčelníka Oglala Dakotů (v letech 1856 – 1868 vedl „válku“ proti U.S., kterou vyhrál a ukončil podepsáním mírové smlouvy. Vystaven je vyšíváný kabát, který údajně Rudý oblak nosil (1 ks). Dále fotografie *Sedícího býka* – náčelníka Hunkpapů – větve tetonských Dakotů. Roku 1876 se zúčastnil bitvy u Little Bighorn, ve které byla spojenými silami Dakotů a Šajenů (Čejeni) poražena sedmá kavalerie generála Custer.

2.1.2 Indiánské kultury Střední Ameriky

Předkolumbovským a současným kulturám Střední Ameriky je věnován v pořadí třetí sál ve směru výstavy. Z hlediska výstavního uspořádání exponátů jsou při vchodu do sálu podél stěn místnosti umístěny vitríny zasvěcené kulturám předkolumbovské Mezoameriky (vitřina zleva Olmékové, El Tajín, Mayové, Teotihuacán – Toltékové - Aztékové, Chiriquí; vitřina u okna při vchodu do čtvrtého sálu Zapotékové - Monte Albán, Mixtékové, a vitřina vpravo kultury západního mexického pobřeží - Colima, Nayarit, Jalisco), v kruhové středové vitřině jsou vystaveny etnografické soubory současných nativních národů.

Výstavu vhodně doplňují v prostoru rozmístěné kopie soch a modely staveb předkolumbovského období: tzv. *Výklenková pyramida* (chrámová pyramida s 365 výklenky, El Tajín, stát Veracruz, pozdní klasické období), *Templo Mayor* – „Velký chrám“ (ústřední chrámová pyramida aztéckého Tenochtitlanu, která měla na vrcholu chrám boha Slunce Huitzilopochtliho a chrám boha deště Tlaloka, Aztékové, centrální Mexiko, Tenochtitlan, poklasické období), *Coyolxauhqui* – „Má na tváři rolničky“ (bohyně Měsíce, sestra boha Slunce Huitzilopochtliho, Aztékové, pozdní klasické období), *Xochipilli* – „Mladý pán květů“ (bůh hudby, poezie, tance a slavností sedí na trůnu pokrytém reliéfy halucinogenních rostlin, Aztékové, pozdní klasické období), tzv. *královna Uxmalu* (kamenný architektonický článek z tzv. Pyramidy čaroděje, Uxmal, Yucatán, Mayové, pozdní klasické období), *fragment reliéfní desky* (4 ks) a na stěně při vstupu ze druhého do třetího sálu je zavěšen *vápencový reliéf* z tzv. *Chrámu Slunce*, na němž stojí král Pacal a jeho syn Chan Bahlum (Chrám Slunce, Palenque, Mayové, klasické období).

2.1.2.1 Předkolumbovské indiánské kultury Mezoameriky

Expozice kultur předkolumbovské Mezoameriky je uvedena informační tabulí, mapou pevninské části Střední Ameriky s hlavními kulturními středisky a chronologickou tabulkou předkolumbovských kultur. Zastoupeny jsou kultury předklasického (2000 př.n.l. – 300 n.l.), klasického (300 – 900 n.l.) i poklasického období (900 n.l. – 1521 n.l.).

❖ **Olmékové**

Olmécká kultura (1200 – 500 př.n.l.) se rozvinula při jižním pobřeží Mexického zálivu v tropických nížinách lokalit La Venta, Tres Zapotes, Laguna de los Cerros a San Lorenzo. O Olmécích je toho známo jen velmi málo; Olmékům zřejmě předcházely jiné středoamerické kultury a název jejich kultury pochází od Aztéků, kteří tak nazývali obyvatele Mexického zálivu. Olmékové žili převážně ve městech a udržovali intenzivní dálkový obchod. Budovali obřadní střediska a první pyramidy. Používali dokonce hieroglyfické písmo a kalendářní systém, ani jedno však nebylo vylušeno. Ze sochařských děl se dochovaly mj. gigantické kamenné hlavy s helmami, kamenné stély s reliéfy a drobná plastika z kamene a jadeitu. Přičemž pro olmécký styl jsou charakteristické obtloustlé někdy infantilní postavy s africkými nebo snad asijskými rysy (což podněcuje dohady o původu Olméků), masité obličejové s odulými rty, zploštělé nosy či rysy jaguářího božstva. Příčina zániku kultury není dosud objasněná. Na olméckou civilizaci navázaly další středoamerické kultury (např. Zapotékové).

Na výstavě jsou k vidění *drobné plastiky olméckého stylu* předklasického období (celkem 7 ks)²¹, *čepel z jadeitu*, 800 – 400 př.n.l. (2 ks) a *misky* z raného předklasického období (2 ks). Výklad doplňuje černobílá fotografie gigantické kamenné hlavy.

❖ **El Tajín, Huastec**

Tajínská civilizace (250 – 1300 n.l.) se rozvinula v pobřežní oblasti Mexického zálivu, ve středním Veracruz a pojmenována byla podle hlavního obřadního střediska El Tajín. To bývá někdy spojováno s předky dnešních Totonaků, jindy je civilizace nazývána veracruzskou. K nejslavnějším stavbám El Tajínu se řadí tzv. Výklenková pyramida – chrám, s 365 výklenky odpovídajícími počtu dní v roce. Dále zde bylo objeveno 11 hřišť na míčovou hru, která byla zároveň náboženským rituálem. Cílem míčové hry bylo obětování. Jako pomůcky ke hře se používaly kamenné plastiky jařma *yokes*, dlaně *palmas* a sekery *hachas*, jejichž bohaté a honosné zdobení v podobě zoomorfních a antropomorfních motivů dokládá jejich rituální význam. V oblasti keramické výroby jsou nejznámější tzv. smějící se sošky, zřejmě navazující na olméckou kulturu. Severně od kultury El Tajínu se začátkem

poklasického období vyvíjela kultura Huastéků, jež později ovládli Aztékové. O této civilizaci existuje jen velmi málo informací.

V Náprstkově muzeu jsou k vidění *keramické obličejové plastiky* (7 ks)²², *obřadní sekery* (2 ks), *keramický džbán* (1 ks), *keramická trojnožka* (1 ks) a *kamenný oblouk* (1 ks).

❖ **Mayové**

Mayská kultura (250 – 1540 n.l.) se vyvíjela v oblasti jihovýchodního Mexika a poloostrova Yucatán, na území Guatemaly a části El Salvadoru a Hondurasu. V případě Mayů nelze hovořit o říši, neboť mayskou civilizaci tvořila řada koexistujících etnik hovořících podobným jazykem, avšak svým významem je pokládána za jednu z nejvýznamnějších kultur předkolumbovské Mezoameriky. V předklasickém období Mayové navázali na kulturní základy Olméků, Zapotéků a pravděpodobně i na civilizaci Teotihuacánu. V této době vznikla slavná obřadní střediska Kaminaljuyú, Tres Zapotes nebo Izapa. Největším rozmachem mayské civilizace pak bylo období klasické (3. – 9. stol. n.l.), kdy vrcholila stavební činnost (Tikal – Petén, Palenque, Calakmul, Piedras Negras, Yaxchilán), sochařské²³ a malířské umění, rozvoj kalendáře a hieroglyfického písma. Na počátku poklasického období (900 – 1200 n.l.) však začala města z neznámých důvodů upadat a obyvatelstvo je opustilo. Na Yucatánu se podrobením mayských obyvatel kulturně i politicky prosadila civilizace Toltéků, jejímž centrem se stalo Chichen Itzá. Teprve kolem roku 1200 n.l. se Mayům podařilo město dobýt, avšak svou obnovenou moc si vzhledem k příchodu Evropanů neudrželi dlouho.

Vystavené exponáty mayské kultury: *deska s reliéfem hlavy*, žula, oblast řeky Usumacinty, Guatemala, 600 – 900 n.l. (1 ks)²⁴, *štuková hlava muže* nalezená v hrobce v pyramidě pod chrámem Nápisů v Palenque, Chiapas, cca 690 n.l. (sádrový odlitek, 1 ks), *model chrámku*, keramika, 600 – 900 n.l. (1 ks), *antropomorfní plastika*, fragment, keramika, 600 – 900 n.l. (3 ks)²⁵.

❖ **Teotihuacán, Toltékové, Aztékové**

Již během předklasického období vzniklo ve středním Mexiku v blízkosti jezera Texcoco významné politické a náboženské středisko, nazvané Teotihuacán (300 př.n.l. – cca 900 n.l.). Původně malá vesnická osada se rozrostla do obřadního města (Teotihuacán byl s největší pravděpodobností nejvýznačjším kultovním střediskem bohů Tlaloka a Opeřeného hada- Quetzalcoatla) a v době největšího rozkvětu (300 – 600 n.l.) kultura Teotihuacánu ovlivňovala podstatnou část Střední Ameriky. Nalezeno bylo přibližně 600

obřadních staveb, přičemž dominantu města tvořily Pyramidy Slunce a Měsíce. Kolem roku 900 n.l. byla metropole zřejmě následkem nájezdů kmenů ze severu definitivně opuštěna.

Pohlčení dědictví Teotihuacánu mají pravděpodobně na svědomí Toltékové, jež se kolem roku 900 n.l. usídlili ve Středním Mexiku, kde založili hlavní město Tula. Odtud pak kolem roku 1000 n.l. migrovali směrem na Yucatán. Centrem jejich kultury na Yucatánu se stalo Chichén Itzá, a díky vzájemnému ovlivnění s mayskou kulturou získal tento kulturní areál ve své poslední fázi označení jako maysko-toltécká civilizace. Příčinou toltéckého úpadku v první polovině 13. století byl příchod nových kmenů, především Aztéků. Typickým prvkem toltécké architektury se staly kamenné sloupy – sochy v podobě bojovníků, tzv. *atlanti*.

V polovině 13. století přišel do údolí Mexika nomádský kmen hovořící jazykem nahuatl, nazývaný Aztékové (sami se označovali Tenochkové nebo Mextlikové). Na ostrově jezera Texcoco založili kolem roku 1325 hlavní město Tenochtitlan (budoucí Ciudad de México). Během 15. století si postupně podrobili okolní kmeny a spojením tří měst, Tenochtitlánu, Tlatelolca a Tacuby, vytvořili rozsáhlou a mocnou aztéckou říši. Kolem roku 1500 n.l., pod vládou Moctezumy II., dosáhla říše vrcholu politické a vojenské moci, nicméně již roku 1521 byl Moctezuma zabit španělským conquistadorem Hernandem Cortésem a aztécká říše byla zničena. Je třeba si uvědomit, že Aztékové, stejně jako Inkové, přebírali umělecké a řemeslné formy od podrobených kmenů; tak např. Mixtékové vynikali ve zlatotepectví a šperkařství, Taraskové v pérových mozaikách, sami Aztékové pak v práci s kamenem a řezbářství.

Expozice obsahuje *kadlub na výrobu keramických figurek*, Teotihuacán, 300 – 600 n.l. (2 ks), *antropomorfní plastika – chrastítka*, keramika, otisk z kadlubu, 600 – 900 n.l. (1 ks), *misky na třech nožkách*, keramika, Toltékové, 900 – cca 1240 n.l. (2 ks), *miska na třech nožkách*, Aztékové, 14.- 15. století (2 ks)²⁶, *misky* (3 ks), *razidla*, poklasické období (3 ks), *přesleny*, Aztékové, 14.-15. století (3 ks), *antropomorfní keramická plastika*, 14.-15. století, Aztékové (7 ks).

❖ Chiriquí

Kultura Chiriquí (500 – 1600 n.l.) se rozšířila na území panamské provincie Chiriquí. Tato oblast leží na přechodu Střední a Jižní Ameriky a byla tak ovlivněna kulturními aspekty z obou směrů. Z jihu se sem kolem roku 500 – 700 n.l. dostala pokročilá metalurgie zlata a oblast Chiriquí a centrální Panamy zažila v této době kulturní rozmach (spojováno s kmeny Chibcha). K hlavním architektonickým památkám patří sochařské výtvořky a předměty

zoomorfních tvarů: kamenné plastiky užitkového charakteru (desky na drcení kukuřice ve tvaru jaguára, kamenné mlýnky, nádoby²⁷ a stoličky), zlaté figurky (žáby, želvy, ptáci) a keramika zdobená černým dekorem na červeném podkladě.

Vytavena *stolička keramická* (1 ks), *zoomorfní kamenný mlýnek* (1 ks), *filosof* (1 ks), *zoomorfní nádoba*, keramika, lokalita Miguel, kultura Chiriquí, 1200 – 1600 n.l. (1 ks), *antropomorfní figurka*, keramika, lokalita Divala, kultura Chiriquí, 1200 – 1600 n.l. (2 ks), *nádoba zoomorfní*, lokalita Miguel, kultura Chiriquí, 1200 – 1600 n.l. (1 ks)²⁸.

❖ **Kultura západního mexického pobřeží**

Zcela na okraji velkých civilizací se vyvíjely kultury západního mexického pobřeží (1000 př. n.l. – 1521 n.l.), geograficky zahrnující dnešní mexické státy Guerrero, Colimu, Michoacán, Jalisco, Nayarit a Sinaloa. Na rozdíl od ostatní Mezoameriky se tu nevyvinula žádná obřadní střediska ani města, vznikaly spíše menší zemědělské vesnice v čele s vládcem - *casiquem*. Mezi archeologické nálezy patří zejména nekropole s pohřebními poklady, většinou keramického původu. Keramické pozůstatky jsou poměrně primitivní, jednoduchých forem, postrádají okázalost keramických výrobků ostatních mezoamerických kultur. Zajímavé jsou především v tom, jak zobrazují každodenní život: hráče míčové hry, tanečníky, šamany, válečníky, akrobaty či zvířata. Starověké národy z Jalisca, Colimy a Nayaritu vykonávaly velmi nezvyklý pohřební zvyk, při němž v prvním tisíciletí př.n.l. pohřbívali své mrtvé do výklenků vytesaných do skály (tento zvyk pochází z Ekvádoru, proto existuje domněnka o kontaktech). Dalším způsobem pohřbívání bylo ukládání do hlubokých (až 15 m) šachtových hrobů.

Náprstkovo muzeum z oblasti Colima (300 – 600 n.l.) vystavuje: *postava muže a ženy* (2 ks), *muž s jaguáří maskou* (1 ks), *muž s bumerangy* (1 ks), *hráč míčové hry* (1 ks), *hrbáč* (1 ks), *pták* (1 ks), *plastiky vyhynulé rasy bezsrstých psů chovaných pro maso* (2 ks)²⁹. Dále k vidění *muž v bederní zástěrce*, Nayarit, 300 – 900 n.l. (1 ks), *plastika příbytku s figurkami* (1 ks), *figurky*, Jalisco, 300 – 900 n.l. (2 ks).

❖ **Zapotékové (Monte Albán), Mixtékové**

Kolem roku 500 př.n.l. bylo na jihozápadě Mexika v dnešní Oaxace založeno významné politické a náboženské středisko Monte Albán. Na vrcholu kopce zbudovaný Monte Albán je považován za hlavní město civilizace Zapotéků (500 př.n.l. – 1521 n.l.), kulturně ovlivněných olméckou tradicí. Monte Albán se úspěšně rozvíjel zejména mezi lety 200 př.n.l. – 250 n.l. (tzv. fáze Monte Albán II) a dále pak v klasickém období (tzv. fáze

Monte Albán III, cca 300 – 900 n.l.). Kolem roku 800 n.l. nastává úpadek, po roce 900 n.l. (fáze Monte Albán IV) území obsadili Mixtécové a roli hlavního města převzala Mitla, která vznikla spojením mixtécké a zapotécké kultury. K nejznámějším stavbám Zapotéků patří Chrám tanečníků, nazvaný podle 140 postav tanečníků vyrytých na ploše základny stavby, a Edificio neboli Budova J, sloužící zřejmě jako astronomická observatoř. Nalezeno zde bylo také velké množství kamenných hrobek.

Kultura Monte Albánu, neboli Zapotéků je na výstavě zastoupena: *netopýří božstvo*, zlomek figurální nádoby, Monte Albán III, 300 – 900 n.l. (2 ks), *nádoby ukončené zvířecími pařáty*, Monte Albán IV, 900 – 1000 n.l. (2 ks), *figurální nádoby v podobě tzv. průvodců*, vyskytují se obvykle v sousedství nádob zobrazujících významná božstva, která snad doprovázejí (celkem 7 ks), *figurální nádoba v podobě bohyně*, Monte Albán III B – IV, 600 – 1000 n.l. (1 ks), *figurální nádoba v podobě tzv. průvodce*, Monte Albán III, 300 – 900 n.l. (1 ks), *figurální nádoba v podobě boha deště Kosicho*, fragment, Monte Albán III – IV, cca 600 – 1000 n.l. (1 ks), *figurální nádoba v podobě Boha kukuřice*, fragment, Monte Albán III, 300 – 900 n.l. (1 ks), *figurální nádoba v podobě Boha s hieroglyfem „L“*, *Bůh kukuřice*, Monte Albán III, 300 – 900 n.l. (1 ks)³⁰, *figurální nádoby v podobě tzv. průvodců, s hieroglyfem „C“ na čelence*, Monte Albán III, 300 – 900 n.l. (2 ks). Výstavku doprovází velká nástěnná fotografie pohledu na Monte Albán v Oaxace.

Po roce 900 n.l. pronikli na území Zapotéků ze severu Mixtécové („Lidé z mraků“), kteří obsadili Monte Albán a infiltrovali zapotéckou civilizaci a kulturu. Další centrum Mixtéků pak bylo v Mitle (cca 40 km východně od Monte Albánu), kde vyrostly přepychové náboženské stavby zdobené zvenčí mozaikami a malbou v interiérech. Mixtécové však byli především zruční řemeslníci - vynikali v práci se zlatem a stříbrem, výrobě drobných mozaik, malých kamenných plastik a malované keramiky (řada předmětů z aztéckého bohatství byla vyrobena mixtéckými řemeslníky). Vzájemným ovlivněním s kulturou Puebly vznikl nový styl umění tzv. mixtécko-puebelské, které výrazně ovlivnilo umění aztécké.

Z kultury Mixtéků (1000 – 1300 n.l.) je v Náprstkově muzeu vystavena *antropomorfní plastika - kamenné přívěsky* (7 ks)³¹, *plastika*, keramika (1 ks), *miska*, keramika (1 ks), *misky – trojnožky* (3 ks). Mixtécko-puebelská kultura (1350 – 1521 n.l.): *hlava opeřeného hada*, keramika (1 ks), *noha zvířete*, fragment keramiky (1 ks), *misky*, keramika (3 ks), *nádoba – fragment* (1 ks), *pohár*, keramika (1 ks)³², *náhrdelník* (1 ks).

2.1.2.2 Současné nativní kultury Mezoameriky

❖ **Nahuové, Mayové, Mixtékové, Zapotékové, Huicholové, Otomíové, Taraskové**

Po období španělské conquisty (druhá polovina 16. století) se začal v Mezoamerice ustavovat koloniální režim, který se udržel až do 19. století. Roku 1535 bylo zřízeno místokrálovství Nové Španělsko (Nueva España), sahající od Floridy po Panamu, a na troskách Tenochtitlanu, hlavního města Aztéků, bylo vyhlášeno město Ciudad de México. V čele místokrálovství stál místokrál, který byl podřízený španělskému králi. Velkou váhu hrála v koloniích katolická církev (postupně zde působilo několik náboženských řádů), která měla za úkol obrátit domorodé obyvatelstvo na křesťanství. Zakládala misie, budovala kláštery a kromě christianizace Indiánů byla pověřena i jejich vzděláváním. Vzájemným soužitím původně dvou odlišných kultur, se postupně začala vytvářet kultura nová. To se projevilo nejen v etnickém míšení obyvatelstva (mesticové jakožto míšenci bělochů a Indiánů), ale i v ostatních stránkách života (životní styl, zemědělství, stravování, architektura, řemesla, náboženství, kultura atp.).

Lidovou kulturou Střední Ameriky je označováno umění a řemesla potomků předkolumbovských kultur, z nichž někteří žijí ve velkých městech, většina však stále obývá zemědělský venkov a dodržuje tradice svých předků. V lidových výtvorech potomků starých Aztéků, Mayů, Zapotéku aj. se mísí duchovní hodnota předkolumbovských kultur se současnými moderními motivy.

Z hlediska textilní výroby oděvů si řada venkovských obyvatel udržuje svůj původní styl oblékání, který prochází jen pozvolnými obměnami. Bavlněné či vlněné látky ženy tkají na horizontálních tkalcovských stavech a z nich pak šijí jednoduché oděvy. Ženy nosí dlouhé zavinovací sukně v pase upevněné širokým opaskem a haleny obdélného tvaru (*huipil*). Nesmí chybět široký pléd přes ramena, ve kterém žena nosí dítě nebo náklad. Naproti tomu mužské oblečení stále více podléhá evropskému stylu, zachovává se alespoň barevně tkaný opasek a brašna přes rameno. Také ručně vyráběné hračky jsou často oblékány do tradičních krojů³³. K uměleckým výrobkům patří i různé koláže z barevných bavlnek (vytkávané misky, vytkávané vzory nebo naplétané korálky na sádrovém podkladě apod.)³⁴.

Na venkově se stále uplatňuje ruční keramická výroba, kdy v rodinných keramických dílnách pracují všichni členové rodiny. Vedle používání hrncířských kruhů je však možné se na některých místech setkat i s ručním modelováním tvarů. Vedle užitkové keramiky se vyrábějí hlavně předměty pro příchozí turisty. Vzhledem k turistické poptávce znovuožila technika lakování, která byla oblíbená v dobách předkolumbovských Indiánů až do 19. století.

Na výrobky ze dřeva či tykví se nanášely barvy získané z minerálů hlinek; dnes se však namísto přírodních laků používá nástřik laků syntetických (lokality Uruapan, Olinalá)^{35, 36, 37}.

Potomci Indiánů dodnes dodržují celou řadu obřadních rituálů. Zejména na venkově stále převládá silný náboženský kult, který vznikl promísením zvyků domorodých a křesťanských. Oslavují se kalendářní svátky, stejně jako významné životní události. Mezi významné oslavy doprovázené hudbou a tancem v lidových maskách³⁸ patří tzv. *fiesty* (slaví se v den svátku světce, kterému je zasvěcen místní kostel), karnevaly (slaví se v závěru masopustu v ulicích měst), nebo *Día de los muertos* - Den mrtvých (svátek podobný českým Dušičkám se slaví 2. listopadu, nicméně na rozdíl od Dušiček je svátkem veselým, kdy je smrt zobrazována v podobě humorných kostlivců³⁹).

Expozici současných nativních národů v Náprstkově muzeu tvoří etnografické soubory (textil, keramika, lakované výrobky, masky, obřadní předměty, hračky). Mayové – Tzotzilové, Chiapas, Mexiko, vesnice Chamula: *oděv mužský* (1 ks) a *oděv ženský* (1 ks). Huicholové, Jalisco, Mexiko: *ženský kroj* (1 ks) a *mužský kroj* (1 ks), tzv. *Boží oko* se zhotovovalo novorozenci k ochraně před zlými silami (1 ks), *kolážované, barevně vytkávané misky* (2 ks), *koláže na vrstvě sádry* (2 ks). Dále *ženská halena „huipil“*, Trique, Oaxaca, Mexiko (1 ks), *serape - mexický svrchní mužský oděv*, který se vyvinul ze sedlových pokrývek (1 ks), *mužský jezdecký oblek* (1 ks), *ostruhy* (2 páry) a *sedlo* (1 ks), *ruční tkalcovský stav* (1 ks), *jehlice na tkaní* (1 ks), *mlýnek na drcení kukuřice* (2 ks), *síto* (1 ks), *cedník na praní kukuřice*, Oaxaca, Mexiko (1 ks), *pletené sítě* (4 ks), *soubor vyplétaných košíků a nádob* (9 ks), *proutěné koše* (3 ks), *hamaka* (1 ks), *lakovaná váza* (1 ks), *barevně lakovaná mísa* (1 ks), *lakový podnos* (1 ks)⁴⁰, *nádoba k přenášení vody*, Oaxaca, Mexiko (1 ks), *baňka na vodu* (2 ks), *mísa* (3 ks), *zásobnice*, Michoacan, Mexiko (1 ks), *ozdobná nádoba na vodu s pěti hubicemi* (1 ks), *malovaný talíř* (1 ks), *nádoby z tykví* – kuchyňská výbava Lakandonců, Yuacatan, Mexiko (5 ks), *džbány na vodu* (2 ks), *želva a had*, Tonalá, stát Jalisco, Mexiko (2 ks)⁴¹, *maska k obřadnímu tanci jaguára*, Guerrero, Mexiko (1 ks), *kostlivec*, keramika, dárek na Den mrtvých, Metepec, stát Mexiko, Mexiko (3 ks), *soubor obřadních masek* z keramiky, dřeva a proutí (10 ks). Doplněno o dvě fotografie vztahující se k oslavám *Día de los muertos* a tři fotografie zachycující současné umělecké zdobení látek.

2.1.3 Indiánské kultury Jižní Ameriky

Expozice Jižní Ameriky je umístěna ve čtvrtém, posledním výstavním sále a vystavena je celkem ve čtyřech vitrínách. Z hlediska prostorového uspořádání se při vchodu do sálu po levé straně nachází dlouhá vitrína táhnoucí se až k východovým dveřím, ve které je umístěna kolekce předkolumbovských a současných kultur andského regionu a sbírka z koloniální doby. Při pohledu rovně se na konci místnosti u východových dveří nalézá vitrína s kolekcí indiánských kultur jihu Jižní Ameriky a ukázkou araukánského hřbitova. Po pravé straně je umístěna vitrína s exponáty Indiánů tropických pralesů a za ní pak vitrína s předměty pocházejícími od Indiánů savan.

Výstava Jižní Ameriky je uvedena informační tabulí doplněnou o mapu jihoamerického kontinentu s vyznačenými archeologickými kulturami a dále o chronologickou tabulku jihoamerických archeologických kultur. Ke každé zastoupené kultuře je připojena nástěnná tabule se základními či doplňujícími informacemi, někdy doprovázena souvisejícími fotografiemi.

2.1.3.1 Indiáni andského regionu

Andský region je z hlediska datování ve výstavě rozdělen na předkolumbovské období (člení se na tzv. kulturní horizonty a přechodná období), koloniální období (polovina 16. století – 19. století; koloniální předměty nejen z andských zemí, ale i dalších zemí Jižní Ameriky) a současné Indiány And (Quechua, Aymara). Předkolumbovské kultury jsou zastoupeny především kulturou Mantaño, Nazca, Mochica, Tíwanaku, Chimú, Inků a Chanků.

a. Předkolumbovské období andského regionu

❖ **Kultura Mantaño, kultura Venezuely**

Kultura Mantaño (850 - 1500 n.l.) patří k pozdním kulturám na ekvádorském pobřeží v Manabí a na začátku 16. století byla podrobena vojsky říše Inků a začleněna do jejího mnohoetnického obyvatelstva. Vystavené předměty kultury Mantaño: *hrobové keramické figury* (6 ks), *keramický podhlavník* (1 ks), *razidlo* (1 ks), *keramický pohár* (1 ks).

Archeologické nálezy z Venezuely (1000 - 1500 n.l.) pocházejí z vnitrozemí, z oblasti kolem jezera Lago de Valencia a horských hřebenů Cordillera de los Andes Venezoelanos. Vystavené předměty: *keramické nádoby* (2 ks), *keramické tiskátko* (1 ks), *šipka z břidlice* (1 ks), *keramická plastika*, kultura západní Venezuely (3 ks), *keramické postavičky* (2 ks), *váleček* (1 ks).

❖ **Kultura Nazca**

Kultura Nazca patří ke kulturám raného přechodného období (200 př.n.l. - 700 n.l.). Velmi suché podnebí pobřežních pouští vytvořilo v celé severní části tichomořského pobřeží (od pouště Atacamy v Chile až po Kolumbii) příznivé podmínky, které umožnily výborné zachování téměř všech artefaktů uložených v pohřebištích pouštních kultur. Kromě keramiky, jež si ponechala pestrou barevnost, zůstaly nedotčené i textilie, dřevo, peří a kovy. Dochované předměty kultury Nazca se vyznačují živou barevností a ke zdobným motivům na keramiku i textil patří zejména mořská zvířena, ptáci, kočkovité šelmy apod. Vystavena je barevně malovaná keramika: *nádoby* (5 ks)⁴², *misky* (3 ks) a *nádoby s hubicemi* (3 ks)⁴³ a 2 ks tkané textilie (*tkaný lem pláště*⁴⁴, *tkaný pás s vytkávaným vzorem ptáčků*).

❖ **Mochická kultura**

Také kultura Mochiků je řazena do raného přechodného období (200 př.n.l. - 700 n.l.) a rozvíjela se na severním peruánském pobřeží v údolí řeky Moche. Mochická kultura proslula zejména svou realisticky modelovanou keramikou z červené hlíny se světlým slipem, na němž je vzor vytvořen červeno-hnědou engobou. Nádoby jsou modelovány do tvaru rostlin, zvířat, lidských postav nebo božstev, a zdobené jsou plastickým dekorem nejrůznějších motivů (zvířata, rostliny, erotické výjevy, zobrazení válečných výjevů, nemoci, postižených jedinců). Většina močických keramických nádob má třmen a hubici; charakteristický tvar je však i lahvice s úzkým hrdlem, nebo čočkovitá nádoba s rukojetí, zvaná *pánev*. Pro kulturu Moche byla již typická sériová výroba keramiky vytlačováním do forem. V Náprstkově muzeu je vystavena série *nádob se třmenem a hubicí* (13 ks)^{45, 46} a *čočkovitá nádoba s rukojetí, tzv. pánev* (1 ks).

❖ **Kultura Tíwanaku**

Kultura Tíwanaku⁹⁵ (Tiwanaco, střední horizont 700 – 1000 n.l.) je pojmenovaná po svém centru rozkládajícím se u jezera Titicaca v jižních Andách na peruánsko-bolivijských hranicích. Počátky Tíwanaku jsou odhadovány již do 2 stol. př.n.l. a podle zřícenin staveb (Brána Slunce, Polopodzemní chrám aj.) lze usuzovat na významné náboženské středisko. Stavby byly vystavěny z velkých kamenných bloků (často reliéfní výzdoba), které byly spojovány kovovými svorníky ze slitiny (bronzu). Tíwanackou keramikou charakterizují polychromní nádoby ve tvaru kočkovité šelmy nebo orla, hlavně však nový tvar poháru z pálené hlíny zvaný *kero* (rozšiřující se směrem nahoru), který se spolu s jinými prvky

⁹⁵ Oficiální název městečka u areálu ruin je Tiahuanaco. Pro označení místa a kultury se užívá výraz Tíwanaku. Václav Šolc: *Tíwanaku – klenot And*. Praha 1986, str. 6.

objevuje kolem roku 1000 n.l. i u dalších pobřežních kultur, což svědčí zřejmě o expanzi tíwanacké kultury. V expozici muzea jsou vystaveny tři kamenné bloky (*kamenný blok s reliéfní výzdobou představující bránu*, *kamenný blok s hlavou a pažemi*⁴⁷, *kamenný blok s lidskou postavou v reliéfu*), dále *kamenná hlava na dlouhém čepu*, jež byla zasazena v objektu Polopodezmního chrámku na obvodové zdi (1 ks), *kovové svorníky*, jimiž se spojovaly kamenné bloky (3 ks) a *nádoby a poháry kero* (12 ks)⁴⁸. Sbíрка je doprovázena velkou nástěnnou fotografií obvodové zdi v Polopodzemním chrámku s kamennými hlavami.

❖ **Kultury severního pobřeží Chile a severní Argentiny (Arica, Diagita)**

Kolem roku 1000 n.l. tíwanacká kultura zřejmě expandovala směrem k severnímu chilskému pobřeží a na sever Argentiny a zde ovlivnila několik místních kultur (např. Gentilar, San Miguel). V hrobech byly nalezeny poháry typu *kero* (keramické i dřevěné), nicméně již ne tak zdobné. Typické jsou i keramické džbány nebo hrnce s uchem. V pohřebních výbavách pobřežních kultur se dochovaly dřevěné modely vorů s pádly, mušle, rybářské šňůry s udicemi, ale i váčky s listy koky a barevné textilie. V Náprstkově muzeu je k vidění *rekonstrukce částečně odkrytého hrobu s mumifikovanou hlavou, keramickými nádobami, ošatkami a látkami*, Arica, *keramické vázy* (4 ks), *pohřební urna*, Diagitové, poušť Atacama, 1000 – 1250 n.l. (1 ks)⁴⁹, *dřevěný, původně barevně kolorovaný pohár kero* (2 ks), *model voru, rybářské náčiní, váček - součást vah* (1 ks), *malý tkaný váček s lístky koky* (1 ks), *šátek* (1 ks).

❖ **Kultura Chimú**

Kultura Chimú (Chimor, pozdní přechodné období 1000 – 1450 n.l.) na severu peruánského pobřeží navázala na tradici mochické kultury (v jejím jádru vzniklo centrum říše Chan-Chan), patrný je však také vliv tíwanacko-huarijské kultury. Chimuánská keramika čerpá tvarově i tematicky z keramiky mochické, není však tak honosně zdobena (charakteristická je tzv. zakuřovaná keramika černé barvy) a jednalo se zřejmě o sériovou výrobu ve formách. Typické jsou nádoby, kde je u hubice s třmenem umístěno malé zvíře (např. opička). Chimuánská kultura však vynikla zpracováním kovů (stříbrné, zlaté a bronzové vykládané poháry, vykládané obětní nože) a tkalcovstvím. Obecně převládá názor, že velká část inckého pokladu byla tvořena precizními předměty chimuánských kovotepců,

jejichž říši Inkové dobyli⁹⁶. Vystaveny jsou *zakuřované keramické nádoby* (13 ks)⁵⁰ a *tiskátka* (1 ks)⁹⁷.

❖ **Inkové, Chankové**

Andštití Inkové (poslední, incký horizont 1450 – 1533 n.l.) přišli do údolí Cuzca okolo roku 1250 n.l a postupně si podrobili řadu okolních kmenů, jejichž kulturní prvky začlenili do své kultury a využívali rovněž dovednosti řemeslníků z porobených území. Přesto lze v incké kultuře nalézt některé nové prvky: např. jehlice ke spínání ženského oděvu *tupu* nebo džbán na vodu se zašpičatělým dnem, tvarově podobný řeckým amforám, jež je znám pod řeckým názvem *arryballo* (nosil se za dvě malá ucha zavěšený na provaze upevněném přes čelo). K vidění: *nádoba na vodu arryballo* (1 ks), *fragment keramické nádoby na vodu* (1 ks), *černá nádoba s třmenem a hubicí* (1 ks), *stříbrný pohár* (1 ks), *měděný nůž* (2 ks), *měděné zrcátko* (1 ks), *quipu* (1 ks), *dřevěný sázecí kolík* (1 ks), *kovaný hrot kopí* (1 ks), *kovová pinzeta* (1 ks), *kamenná hlavice válečného kyje makana* (1 ks), *kovový půlobloukovitý nůž tumi ve tvaru lidské postavy* (1 ks).

Chankové (pozdní přechodné období 1100 – 1450 n.l.) byli současníky Inků a navzájem vedli neustálé boje, až je Inkové porazili (1438) a integrovali do své říše. V hrobech kultury Chancay nacházíme vedle běžné keramiky (šedobílý povlak s černou povrchovou malbou) a látek také textilní panenky, seskupené někdy do žánrových scének. Vystavena *textilní hrobová panenka* (1 ks)⁵¹, *keramická figurka* (1 ks), *keramická nádoba* (1 ks).

Dále jsou vystaveny dvě *rituálně „zabitě“ hrobové nádoby*⁹⁸. První, šupinatá, má zřejmě původ u kultury Guañape, soudkovitá pod ní u kultury Virus, údolí Piura.

b. Koloniální období Jižní Ameriky

Poté, co španělští dobyvatelé v čele s Franciscem Pizzarem dobyli inckou říši v Peru (1533) a postupně i další části jihoamerického kontinentu, začalo v Jižní Americe (obdobně jako v Karibiku a Mexiku) postupné prosazování evropské moci. Evropané na nově dobytém území ustavili koloniální statut (španělské místokrálovství, guvernáty, městské rady aj.), zavedli systém *encomiend*, *repartimienta*, nucené práce *mita* a začali s christianizací

⁹⁶ Žádné ukázky kovových předmětů ve sbírkách Náprstkova muzea bohužel nejsou.

⁹⁷ Podle slov Mgr. Moniky Baďurové, spravující expozici Jižní Ameriky, je tiskátka původem z Ekvádoru. Přesný účel není znám. U Indiánů, kteří si rituálně zdobili těla malbou, se tiskátka používali právě ke zdobení kůže. Osobní vyjádření ze dne 2. června 2010.

⁹⁸ Rituálně „zabitá“ nádoba je nádoba s proraženým dnem či stěnou. Nádoby byly záměrně „zabitě“ zřejmě v souvislosti se smrtí jejich majitele a tvořily součást pohřební výbavy. Zdroj: Mgr. Monika Baďurová. Osobní vyjádření ze dne 2. června 2010.

indiánského obyvatelstva. Koloniální režim vydržel v Latinské Americe až do 19. století, kdy se vlivem válek za nezávislost jednotlivých národů definitivně rozpadl.

Brzy po conquistě začalo přirozeně docházet k vzájemnému ovlivňování a míšení obou kultur (indiánské a evropské), což bylo patrné nejen ve složení obyvatelstva (pro různé stupně míšení mezi indiány – bělochy - černochoy v Latinské Americe byly dokonce vytvořeny oficiální názvy, přičemž čím větší poměr bílé krve, tím větší šance na lepší postavení ve společnosti; na výstavě vyobrazení míšeneckých typů z 18. století), ale i kultuře a lidové tvorbě. Zatímco na tichomořském pobřeží Jižní Ameriky a ve vysokohorských oblastech And na sebe působily jen kultury Indiánů a Evropanů, v Karibské oblasti a v Brazílii mají na tvorbě současné lidové kultury výrazný podíl generace černošských otroků dovážených sem přes oceán na plantáže. Jejich přínos se projevuje zejména v hudbě a náboženství.

V koloniálním období byla řemeslná výroba do značné míry ovlivněna evropskou přítomností a poptávkou a nabídkou evropských trhů. Tento vliv byl patrný více ve městech, naproti tomu v odlehlých horských oblastech si původní obyvatelé stále uchovávali svá tradiční řemesla. Velkým rozvojem prošlo hutnictví, slévačství a zpracování drahých kovů. V Andách Španělé těžili zlato, měď, cín a olovo, především však stříbro (velká ložiska stříbra byla objevena roku 1545 v Potosí), které se po roce 1571 díky nové metodě amalgamace získávalo mnohem snadněji. U předmětů vyráběných ze stříbra se uplatňovaly jak španělské tak i indiánské techniky, tvary, vzory a motivy.

Dřevěné, keramické, kovové a textilní exponáty z koloniálních dílen doplňuje mapa španělského a portugalského koloniálního panství s vyznačením místokrálovství a hlavních středisek. Expozice obsahuje: *třmeny*, Peru (2 ks), *třmeny*, Chile (2 ks), *plastika jezdce na koni z tufu*, Chile (1 ks), *kovový hrot kopí*, 19. století, Ekvádor (1 ks), *pevnostní či lodní puška*, polovina 18. století, Brazílie (1 ks), *guatro*, strunný nástroj, Venezuela (před conquistou se strunné nástroje v Jižní Americe neužívaly, na druhou stranu použitý materiál z tykve je domorodým přínosem; 1 ks), *nádobka z tykve zdobena kováním*, Peru (sloužila na pití čaje maté, 1 ks), *nádoba z tykve zdobená jemnou rytinou* (1 ks)⁵², *stříbrné žezlo*, odznak moci vesnického náčelníka Bolívie (1 ks), *miska z kalebasy s motivy čínského zvěrokruhu*, lidové umění, 1. polovina 19. století Brazílie (1 ks), *stříbrný roh* (1 ks), *stříbrné nádoby* (2 ks), *stříbrný pohár* (1 ks)⁵³, *černé keramické nádoby* vyrobené tradičním způsobem, charakteristickým pro předkolumbovskou kulturu Chimú, jsou na nich však hlavy vousatých Evropanů (2 ks), *stříbrné jehlice k sepnutí ženského přehození ve formě evropské lžice*, Peru (mezi původními indiánskými jehlicemi a lžicemi zavedenými až Evropany byla určitá formální tvarová podobnost, jež vedla k vytvoření tohoto novotvaru, 4 ks), *stříbrný kalíšek*

evropského typu na pálenku, Peru (7 ks), stříbrný pohár (2 ks), stříbrné nádoby (4 ks), dřevěná nástěnná ozdobná skříňka (1 ks), stříbrné miska používaná Indiány a kreoly při obřadech zajišťujících plodnost lam, Peru (podobné misky bývají provedené i v keramice; 4 ks), aymarský nebo kreolský ženský kroj, převzal z evropského oděvu do pasu nabíranou sukni, blůzu a krátkou jupku, stejně jako klobouk v podobě buňky (1 ks).

c. *Současní Indiáni And (Quechua, Aymara)*

Andské náhorní plošiny dodnes patří potomkům původních Indiánů: na území dnešního Peru žije etnikum Kečuánci (Quechua) a území Bolívie a přilehlé oblasti Chile a Argentiny obývají Aymarové (Aymara). Hlavním zdrojem obživy andských obyvatel je zejména zemědělství (pěstování brambor, kukuřice, zeleniny) a chov dobytka pro maso, vlnu i kůže (lamy, alpaky, ovce, morčata, drůbež).

Dodnes přetrvala tradice tkaní kvalitních vlněných textilií s různými vzory (pro osobní potřebu, ale i pro uspokojení turistické poptávky) a ženy je tkají na horizontálních nebo vertikálních tkalcovských stavech. Vedle oděvů vyrábějí různé šátky (ženy v nich nosí na zádech děti nebo náklad), pokrývky hlavy, pásy, brašny, váčky, pytle, tašky na uchování koky⁵⁴, tradiční oblečky na panenky⁵⁵ apod. Původní domorodý mužský oděv tvořily pravoúhlé kusy látek bez rukávů s otvorem pro hlavu (*ponča*), ženský oděv byl ovinovací, sepnatý v ramenou jehlicemi. Až koloniální období přineslo mužům kalhoty a ženám sukně. V některých odlehlých oblastech se ještě stále nosí tradiční oděv, ženy mají šaty upevněny pásem a na ramenou šátky sepnuté jehlicí.

Sváteční obřady Kučuánců a Aymarů jsou doprovázeny hudbou. Z dechových nástrojů se užívají různé typy zobcových fléten zhotovených z rákosu nebo ze dřeva, typický je tzv. *syrinx* (panova flétna), který je k vidění i v tropických oblastech. Z bicích nástrojů jsou to bubny nejrůznějších velikostí a ze strunných se hraje na tzv. *čarango*, jehož ozvučnice je vyrobena z krunýře pásovce.

Z oděvů Indiánů Quechua a Aymara je vystaven *bavlněný šál vzorovaný technikou ikat* (1 ks), *ženský ovinovací oděv doplněný šátkem, páskem a jehlicemi*, ves Enquelga, Aymara (1 ks), *slavnostní ženský quechujský kroj*, na němž se projevuje vliv španělské koloniální módy (1 ks), *slavnostní mužský quechujský kroj s váčky*, inspirovaný španělskou koloniální módou (1 ks), *dětský kroj*, Quechua (1 ks), *pončo jako součástí mužského kroje* (1 ks), *tkaná taštička* (2 ks), *čepice pletená z vlny*, při nízkých teplotách se nosí i pod kloboukem, ves Enquelga, Aymarové (1 ks), *hadrové panenky v kroji* (2 ks).

Z figurálních plastik výrobky hrnčářských dílen, Aymara (4 ks), nádoba s uchem a hubicí (2 ks), ženská a mužská figurka s hudebními nástroji (2 ks).

Hudební nástroje jsou zastoupeny: *syrinx* (3 ks), dřevěná zobcová flétna „*tarka*“ (1 ks), jednoduchá zobcová flétna *pinkiljo* z rákosu (1 ks), *čarango*, přestože původně kreolský nástroj, našlo oblibu i mezi Indiány (1 ks), *rondador*, míšenci z Ekvádoru (1 ks).

Expozici doplňují fotografie aymarské indiánské kapely a tkadleny pracující na horizontálním tkalcovském stavu.

2.1.3.2 Indiáni jihu Ameriky

❖ Mapuche (Araukáni)

Jih Jižní Ameriky (přesněji jižní Chile a přilehlé oblasti Argentiny) obývaly jazykově i kulturně příbuzné indiánské kmeny souhrnně nazývané *Che* (Huilliche, Pehuenche, Mapuche, Rangelche, Puelche aj.); dnes se všichni chilští Indiáni označují Mapuchové. Evropský název pro ně se vžil Araukáni, podle stromu *araucaria*, jehož semena Indiáni sbírali a konzumovali. Na rozdíl od jiných indiánských kmenů se výbojným Araukánům dařilo vzdorovat evropské expanzi a kolonizaci hluboko do 19. století a až počátkem 20. století byli definitivně vytlačeni do jižních rezervací (*reducciones*). Původně lovecko-sběračský kočovný styl tak byli nuceni vyměnit za styl usedlý, zaměřený na pastevectví a zemědělství. Při příchodu Evropanů si Indiáni velmi rychle osvojili evropskou taktiku boje a jízdu na koních, což byl hlavní důvod jejich dlouhodobé neporazitelnosti (kůň získal u Araukánů takový význam, že dokonce vstoupil i do araukánského náboženství). Charakteristický pro ně byl chov hovězího dobytka a skotu pro maso a kůže. Dnes se Indiáni orientují spíše na pěstování brambor a pšenice než chování dobytka pro maso, avšak chovají se ovce a kozy.

Pro oblast pamp je typický, ostatně jako i pro jiné nehostinné oblasti Latinské Ameriky, odliv mladých lidí do větších měst. Přesto zde potomci indiánských obyvatel v rozptýlených osídleních dodnes setrvávají. Jádrem živobyčí Mapuchů jsou obdélníkové domy / chaty (*ruka*) ze dřeva, střecha je pokryta došky z rákosu nebo trávy a uvnitř domu bývá otevřené ohniště (na výstavě fotografie mapučské usedlosti). Muži pasou dobytek a pracují na polích, ženy se starají o domácnost a děti, pomáhají při polních pracích, tkají oděvy a vyrábějí keramiku. Nejčastěji užívané materiály při výrobě jsou dřevo, vlna, kůže a pálená hlína. V 18. století se mezi Indiány rozvinulo zpracování stříbra a svého vrcholu dosáhlo v 19. a 20. století. Dříve se stříbrnými šperky zdobili i muži, později však ozdoby nosily jen ženy a také byly součástí koňských postrojů⁵⁶.

Ač povětšinou křesťané, Mapuchové si i nadále uchovávají víru ve svá božstva, což se projevuje v pravidelně pořádaných náboženských obřadech. Je jím například prosincová

slavnost *ngiljatun*, při níž Indiáni prosí božstvo *Pilan* o dobrou úrodu a přinášejí oběť v podobě zabité ovce či alkoholických nápojů a ženy i muži tancují za doprovodu hudby. Dalším obřadem je míčová hra *paliñ*, dříve využívaná jako boží soud v případě sporu, dnes hlavně zábava o ceny. Muži rozdělení do dvou družstev hrají s dřevěnými hokejkami s míčkem zašitým do kůže na vymezeném hřišti, přičemž cílem je přehodit míček přes hřiště. Hra se zahazuje a řídí pomocí zvuku rohu. Hře předchází tanec hráčů v maskách z ovčí kůže, při němž předstírají jízdu na dřevěných koníčcích.

Všechny vystavené předměty pocházejí od Mapučů žijících v provincii Cautín, Chile: *nosítka na děti* (1 ks), *zvonec na skot* (1 ks), *dřevěné sedátko* (1 ks), *dřevěný hmoždíř*, v němž se drtí směs papriček *ají* a česneku (3 ks), *dřevěná lžíce na kořenění pokrmů*, přidává se jí do jídel směs papriček *ají* a česneku (1 ks), *obdélníková dřevěná mísa* sloužící k odsypávání mouky mleté na ručním mlýnku (1 ks), *džbán* (3 ks), *dřevěná pomůcka* (1 ks), *dřevěná naběračka* (1 ks a 2 ks s rukojetí ve tvaru hlavy), *hrnec s uchy* (1 ks), *síťová taška s uchy* (1 ks), *kamenné kolečko s otvorem* (1 ks), *proutěný košík* (3 ks), *nádoba na obřadní nápoj ve tvaru krávy* (1 ks), *nádoba na obřadní nápoj mudaj v podobě psa*, Temuco⁹⁹ (1 ks)⁵⁷, *píšťalka vydávající jediný tón zv. pífilka*, Temuco, (1 ks), *tkané pokrývky pod koňská sedla zvané lamy*, ves Puauchu (2 ks), *černobílé tkané pončo pro slavnostní příležitosti*, ostrov Huapi¹⁰⁰, konec 19. století (1 ks), *ozdoba hlavy*, ostrov Huapi (1 ks), *tkaný pás* (1 ks), *laso* (1 ks), *pár bot z pneumatiky pro slavnostní příležitost*, běžně Mapuchové chodí bosi (1 pár), *přehoz z černé ovčí vlny* (1 ks), *trubka trutruka*, Cholchol¹⁰¹, hraje několik tónů a patří do rodiny klarinetů (1 ks), *píšťala ze stvolu*, Cholchol (1 ks), *kulatá dřevěná mísa k podávání pokrmů*, Cholchol (4 ks), *nádoby ve tvaru rohu na pití*, rohovina, Cholchol (2 ks), *nádoby z vemene*, v nichž se ohřívá voda pomocí rozpálených kamenů, Cholchol (2 ks)⁵⁸, *rádlo užívané Mapučí při polních pracích*, Cholchol (1 ks), *dřevěná stolička vyplétaná provazem*, Cholchol (1 ks).

Pro hru *paliñ*: *bolas* (vrhací koule na kožených provazech, jež mají svůj původ u Araukánů, kteří je užívali při lovu lam guanako a pštrosů nando; koule jsou vyrobeny, stejně jako míček ke hře *paliñ*, z kamenů zašitých do kůže, 1 ks), *míček ke hře paliñ*, Chochol (1 ks), *hole, jimiž se hraje při hře paliñ*, Chochol (4 ks), *roh, jakým se zahazuje a řídí hra paliñ*, Chochol (1 ks), *obličejová maska z ovčí kůže, v nichž tančí hráči hry paliñ*, Chochol (2 ks)⁵⁹.

Ukázka araukánského stříbrnictví: *jehlice s přívěskem* (1 ks), *pár náušnic* (1 pár), *ozdoba koňského postroje* (1 ks), *ozdoba* (1 ks). Dále je na výstavě k vidění ukázka

⁹⁹ Obec Temuco, současně i hlavní město provincie, patří do provincie Cautín v jižním Chile.

¹⁰⁰ Ostrov Huapi se nachází na jezeře Budi v jižním Chile.

¹⁰¹ Obec Cholchol, současně i hlavní město provincie, patří do provincie Cautín v Jižním Chile.

araukánského hřbitova na argentinské pampě, doplněná fotografií: *fragment sloupu rehue, náhrobní sloup, který zdobí hrob náčelníka, ostrov Huapi* (2 ks)⁶⁰.

Doprovodné fotografie zachycují mapučskou usedlost a mapučskou ženu před domem se střechou z rákosových došků.

2.1.3.3 Indiáni tropických pralesů

❖ **Guahíba, Baníva, Karažá, Chívarové, Tukano, Tupí, Kampa, Yaviteros, Pairoa**

Oblast tropických pralesů zaujímá střední část Jižní Ameriky a geograficky spadá do částí států Brazílie, Guayana, Venezuela, Kolumbie, Ekvádor, Peru a Bolívie. Kolem povodí velkých řek amazonských pralesů (Amazonka, Orinoko, Río Negro, Casiquiare aj.) se soustřeďovaly roztroušené indiánské kmeny, pro něž byla řeka hlavním zdrojem obživy a rovněž sloužila jako dopravní cesta. S postupující evropskou kolonizací však byly tyto domorodé kmeny vytlačovány stále více do nitra pralesa a evropští misionáři se zde dokonce pokoušeli o vytváření jakýchsi misijních států. Řada kmenů postupně zanikla nebo byla asimilována, jiné dodnes v pralesích žijí a více či méně převzaly civilizovaný způsob života. Oblast tropických pralesů zaujímá rozlohu až 6 miliónů km², proto je logické, že jednotlivé kmeny se od sebe liší vyspělostí, životním stylem, společenskou organizací, způsobem obživy i projevem svébytné kultury.

Indiáni tropických pralesů se živí převážně lovem a sběrem a jejich dočasná sídliště jsou od sebe vzdálena právě z důvodu zachování loveckého areálu; když území vyloví, přesunou se zase o kus dál. Usedlé zemědělské kmeny žijí v menších vesnicích v blízkosti řek. K lovu zvířete ale i rybolovu užívají muži zejména luky a šípy a také tzv. foukačky, z nichž jsou vystřelovány krátké šípky napuštěné jedem *kurare*. Dřevěné kyje slouží jako válečná zbraň. Ženy sbírají divoce rostoucí plodiny či drobné živočichy a pěstují maniok. Maniokové hlízy nejprve nastrouhají na dřevěných struhadlech (odrůdu hořkého manioku navíc zbavují jedovaté šťávy v pletených trubkovitých lisech), nastrouhanou hmotu prosejí, usuší v ošatce na jemnou mouku a po smíchání s vodou pečou na rozpálených kamenech v ploché placky, podávající se na pletených rohožích nebo listech. Ženy dále zhotovují keramické nádoby na vaření či nošení vody, drobné plastiky a figurky zdobené barevnou hlinkou⁶¹, dříve užívané k rituálním účelům nebo jako hračky, jsou dnes vyhledávaným suvenýrem. Obecně platí, že nádoby, ve kterých se vaří nejsou dekorované, neboť by se malba zničila. Naproti tomu nádoby na vodu a mísy na suché pokrmy se malují hlinkami a lakují průhlednou pryskyřicí.

V tropických oblastech chodí Indiáni většinou nazí (dnešní civilizované kmeny nosí oblečení evropského typu), pro slavnostní příležitosti však oblékají speciální oděvy (utkané

z bavlny, travin nebo z tence vyklepaného stromového lýka *tapy*, zástěrky ze skleněných korálků, masky), některé kmeny si místo oblečení pomalují těla červeným barvivem *urukú*. Jako doplňky slouží péřové ozdoby, závěsy na záda z travin nebo ptačích kostí, šňůry s navlečenými krovkami brouků krasců, náhrdelníky ze semen nebo plodů stromů apod. U kmene Chívarů byla součástí ozdoby bojovníka také zmenšená hlava nepřítel, s níž tančil válečný tanec, u kmene Mundurukú zase zdobené lebky nepřátel. Slavnosti doprovází hra na hudební nástroje (chřestidla, píšťaly), které se pro lepší zvuk máčí ve vodě, malují se a zdobí ptačím peřím.

Vystavené předměty užívané při slavnostech a obřadních rituálech. Guahíbové: *chřestidlo čarodějů a léčitelů* (1 ks), *hrudka červené barvy urukú*, jež se roztírá s tukem po těle (1 ks), *pouzdro z bambusu na červené barvivo* (1 ks), *opasek z vlasů zabitých nepřátel nebo z vyčesávaných vlastních vlasů*, kterým se upevňuje bederní rouška, vyrábí dívka pro svého nastávajícího (1 ks). Chívarové: *taneční zástěrka* (1 ks), *slavnostní ozdoba hlavy kmene*⁶², *válečné trofeje, zmenšené hlavy nepřátel* (2 ks)⁶³, *závěs z dutých ptačích kostí*⁶⁴. Dále k vidění *různé typy píšťal s péřovými ozdobami* užívané kmény Banívů a Yavitérů (4 ks), *dřevěný buben*, kmen Yavity (1 ks)⁶⁵, *taneční ozdoba hlavy s přivěšenými tělíčky ptáků a ptačími kůžkami*, kmen Makiritaré (1 ks)⁶⁶, *chřestidlo* (1 ks), *hřebínek* (3 ks), *váček* (1 ks), *ozdoba z kostí* (3 ks), *kost* (1 ks), *pouzdro* (1 ks), *figurky z hlíny*, kmen Karažá⁶⁷, *péřová čelenka a čepice*, ozdoba z navlékaných krovek krasců (1 ks)⁶⁸, *péřová ozdoba* (1 ks), *péřová ozdobná čelenka*, *bederní rouška* (2 ks)⁶⁹, *péřová čepka*, Mundurukúové (1 ks), *náčelnické obřadní roucho zdobené peřím*, kmen Tupí (1 ks)⁷⁰, *čapka* (1 ks)⁷¹, *maska představující pralesního ducha*, tančí se v ní při iniciačních obřadech, kmen Tukano (1 ks)⁷², *náhrdelník* (2 ks)⁷³.

Z loveckých a válečných předmětů je vystaven *toulec se šípy do foukačky*, Chívarové (1 ks), *toulec se šipkami do foukačky* (1 ks) a *foukačka užívající se při lovu menších živočichů*, kmen Piaroa (1 ks), *sekera s kamennou čepelí*, povodí Ukayali, Peru (1 ks), *dřevěná vidlice* (1 ks), *válec* (1 ks), *luk* (1 ks) a *oštěp* (2 ks) kmene Karažá, *válečný kyj*, Kampové (1 ks), *válečný kyj*, kmen Azaneni (1 ks).

Předměty denní potřeby. Banívové: *ptačí budka z tykve* (1 ks), *soubor lžic z tykve* (9 ks), *nádoba na vodu* (1 ks), *mísa* (2 ks)⁷⁴. Yavitérové: *závěsné lůžko – hamaka* (1 ks) a *nádoba z tykve na potraviny* (1 ks). Kmen Kampa: *tkalcovský stav* (1 ks) a *vřeteno s kamenným přeslenem* (1 ks). Makiritaré: *ošatka* (3 ks) a *síto užívané při zpracování manioku* (1 ks)⁷⁵, *košík* (1 ks). Guahíbové: *stolička* (1 ks), *lis na maniok* (1 ks), *struhadlo na maniok* (1 ks). Dále *oválná vyplétaná nádoba* (1 ks), *vyplétaná brašna z lýka* (1 ks), *miska* (2 ks),

nádoba na vodu (2 ks)⁷⁶ a *struhadlo na maniok*, kmen Caruzana (1 ks)⁷⁷. Expozice doplněna o dobovou fotografii obydlí u řeky.

2.1.3.4 Indiáni savan

❖ **Kad'uvejové, Čamakokové, Bororové, kmen Payagua, Toba**

V oblasti Chaca, na území jižní Brazílie, severní Paraguaye a Argentiny se ještě na počátku 20. století vyskytovaly početné polousedlé indiánské kmeny, které se živily zejména lovem, rybolovem, sběrem divoce rostoucích rostlin a zemědělstvím. Většina z nich však v důsledku postupující evropské kolonizace zanikla, byla vybita či zatlačena do brazilských pralesů, nebo asimilována jinými skupinami (v Paraguayi z mnoha drobných kmenů vznikl národ Guaraní). Nejdůležitější zemědělskou plodinu Indiánů savan představovala kukuřice, zelenina a tabák, z divokého svatojánského chleba *algaroby* se vyráběla kvašením pálenka. Maso a kožešiny zvířat získávali muži lovem, ženy pletly košíky, tkaly tašky a oděvy (typickou součástí mužského oblečení byly bavlněné a vlněné pásy s vytkávanými vzory). Jednotlivé kmeny žily mezi sebou v neustálém vzájemném válečném stavu. V boji používaly vrhací kamenné sekyry s dlouhou násadou, vrhací palice a těžké dřevěné kyje, které později vystřídaly střelné zbraně. Keramika se vyráběla z vysušené hlíny a po vypálení se zdobila dekorem; užívaly se hlavně hrnce na vaření, hrnce na vodu s dlouhým hrdlem a mísy. Za nejkvalitnější je považována keramika kad'uvejská. Od 18. století se vyráběly i stříbrné ozdoby koňských postrojů a šperky.

Indiáni savan dodržovali řadu rituálů a při slavnostních příležitostech (iniciace, volba nebo pohřeb náčelníka, oslava dobrého rybolovu nebo bohatých žnín) tančili za doprovodu ručně zhotovených hudebních nástrojů (chřestidla, píšťaly). Na tyto slavnosti se pak muži oblékali do oděvů zdobených ptačím peřím (pěřové čelenky nebo čepice, pěřové ozdoby paží i nohou jsou typické zejména pro kmen Chamacoco), na krk si věšeli náhrdelníky z jaguářích drápů (symbol loveckých schopností) a kolem kotníků si vážali chřestidla z jeleních kopýtek. Oblíbenou ozdobou byly skleněné korálky, které zdobily náhrdelníky nebo se vetkávaly do látek. Některé kmeny (např. Bororové) nosily jako jediné oblečení pouzdro na penis ze složeného palmového listu. K výstroji náčelníka patřila ještě dřevěná okarina⁷⁸, zatímco kouzelník byl navíc vybaven kouzelnickou holí z kořene manioku, chřestidlem a při některých obřadech i bzučákem. Většina kmenů Chaca se zdobila tetováním, ke vpichům se používal svazeček kaktusových trnů namáčených do směsi sazí a slin. Další oblíbenou metodou zdobení těla bylo malování červeným (*urukú*, v severním Chacu) a černým (*genipo*, jih) barvivem a potiskování kůže razítky ze dřeva či bambusu.

V expozici Indiáni savan je z loveckých a bojových předmětů vystaven *dřevěný luk* (1 ks) a *šípky s hroty* (4 ks)⁷⁹, *válečný kyj* (4 ks), *dřevěná hůl s rukojetí* (1 ks), *bolas* (1 ks), *ostruhy a jiné strojení koní, podkovy* (2 ks), *postroj na koně, vydělaná zvířecí kůže* (1 ks), *značkovací železo* (1 ks), *roh* (2 ks), *laso* (1 ks) a *výstroj honáka hovězího dobytka zvaného Gaučo*.

Z rituálních předmětů a slavnostních oděvů je k vidění *velká péřová čelenka kouzelníka kmene Bororo zvaná pariko z per papoušků arara* (1 ks)⁸⁰, *péřová ozdoba paže, kmen Čamakoko* (1 ks)⁸¹, *péřová ozdoba hrudi* (1 ks), *péřový oděv - čepice a závěs na hrud'* (1 ks), *péřová ozdoba hrudi* (1 ks), *oděv zdobený ptačím peřím - čelenka a plášť* (1 ks), *tkaná vesta* (1 ks), *náhrdelníky na krk z perleťových destiček, kopýtek a jaguářích drápů*, kmen Sanapaná (4 ks)⁸², *široký hřeben z rohoviny k upevnění účesu i jako ozdoba*, kmen Toba (2 ks), *šavle neboli veslo z tvrdého dřeva pro získání palmové dřevě* (1 ks), *píšťalka* (3 ks) a *dřevěné dýmky Čamakoků* (5 ks), *náhrobní dřevěný sloup s figurkou*⁸³.

Z předmětů denního užití jsou vystaveny *keramické mísy* kmene Kađuveo (5 ks), *velká dřevěná mísa* (1 ks), *brašna z rostlinného pletiva* (1 ks), *baňka na vodu* (1 ks), *nádoba z tykve* (1 ks), *schránka z tykve*⁸⁴ (1 ks), *dřevěná sekera* (1 ks). Expozici doplňují fotografie náčelníka kmene Čamakoků se supím křídlem a čamakokského mladého lovce a stopaře.

2.2 Původ amerických sbírek Náprstkova muzea

Původ sbírek lze rozdělit do dvou oblastí. První část sbírkových předmětů se do Náprstkova muzea dostala víceméně náhodně nebo zprostředkovaně (sbírky prvních osadníků, misionářů, cestovatelů a dary krajanů zasílaných zpět do vlasti; v současné době předměty ze soukromých sbírek a rodinných pozůstalostí), druhou skupinu tvoří předměty získané systematickou a cílevědomou vědecko - výzkumnou, sběratelskou, akviziční a výměnnou činností etnografů, archeologů, odborných cestovatelů a sběratelů, kurátorů a členů muzea.

Bohužel ne vždy se podařilo získat k jednotlivým artefaktům kvalitní doprovodnou dokumentaci týkající se etnického původu, provenience nebo jejich stáří, proto je jejich původ určen jen rámcově. Je to dáno tím, že ne pokaždé si cestovatelé nebo badatelé přivezli sbírky z místa, odkud skutečně pocházely. Někdy byly totiž získány zprostředkovaně, nákupem v obchodech nebo výměnou s jiným sběratelem a detailní specifikace tudíž chybí. Nebo v minulosti docházelo při předávání sbírek mezi různými institucemi ke ztrátě jejich dokumentace. V takových případech je pak záležitostí muzejních kurátorů, aby sbírkové předměty zařadili do správných kulturně - historických souvislostí.

Na shromáždění americké sbírky Náprstkova muzea mají hlavní zásluhu generace českých občanů (ať už z řad odborníků nebo laiků), jež spojoval/spojuje obdiv a úcta k nativním kulturám Ameriky. Jen malá část sbírek byla seskupena zahraničními subjekty (např. dar mexického lidového umění od Mexické vlády v osmdesátých letech 20. století).

Sběr etnograficky hodnotných předmětů současných nativních národů je obtížnější v tom, že řada původních domorodých kmenů prošla v posledních letech procesem tzv. amerikanizace. Při sběratelské činnosti je proto třeba striktně oddělovat předměty zhotovené ke komerčním účelům, které slouží zejména k prodeji turistům od těch, které jsou vytvářeny v rámci konkrétního nativního společenství k uspokojení svých vlastních kulturních potřeb.

2.2.1 Severoamerická sbírka Náprstkova muzea

Indiánské kultury velkých plání, prérií a východních lesů

Historicky prvním domorodým americkým předmětem, který se dostal do Náprstkova muzea, je ženský plášť vyrobený z bizoní kůže¹⁵. Kůže je pomalována červenočernou malbou představující obrázek bizona. Plášť získal darem v roce 1856 zakladatel Náprstkova muzea **Vojta Náprstek** od Malé Vrány, náčelníka dakotských Mdewakantonů. Právě mezi dakotskými Indiány začala vznikat Náprstkova pozdější bohatá etnografická sbírka čítající téměř 100 kusů a stala se zakládajícím jádrem americké sbírky nově založeného muzea (původně chtěl Náprstek svou sbírku uložit do Národního muzea, viz *kap. 1.2.1.2 České průmyslové muzeum Vojty Náprtska*). Během svého pobytu v Americe Náprstek nashromáždil velké množství předmětů denního užití, oděvní součásti, dýmky, dřevorezby, náradí a zbraně převážně od východních dakotských Indiánů. Zajímavým artefaktem je panenka oblečená do dakotského kostýmu, umístěná uvnitř vytesané dřevěné kolébky¹⁶. Historicky cenná sbírka Vojty Náprtska odráží kulturní tradici prerijských Indiánů, kteří byli násilím vykořeneáni krátce po Náprstkově návratu do Čech.

Po založení muzea Vojta Náprstek se svou ženou Josefou Náprstkovou usilovně pokračovali v rozšiřování amerických sbírek. Udržovali kontakty s komunitou českých vystěhovalců v Americe, kteří jim do Čech zasílali hodnotné sbírkové předměty. K obohacení severoamerických indiánských sbírek v průběhu 19. století tak přispěli např. **Pavel Černoušek** z Minnesoty (sbírka indiánských Dakotů), **bratři Korbelové**¹⁰², **emigrantské sdružení Čechů z Omahy** (předměty Indiánů velkých plání a prérií - malovaný válečnický erb¹⁷, tomahawk a dýmka), **Slavic Lime Association**, **Detroit Ladies** a další.

¹⁰² František Korbel (1831-1920) odešel do Ameriky v roce 1848. Z New Yorku se přestěhoval do Kalifornie, kde si otevřel továrnu na doutníkové krabice a později založil rozsáhlé vinice, odkud pochází populární americké šampaňské značky Korbel.

Indiánské kultury arktické oblasti

V **misijním centru Moravských bratří v Ochranově** (Herrenhut) v Německu zakoupili manželé Náprstkovi velké množství etnografických předmětů pocházejících z arktické oblasti. Vystaven je model aljašského kajaku (Jupikové, zakoupený roku 1880), mateřský letní oděv *parka* s výšivkou na plstěné aplikaci (Inuité, pořízený roku 1884), mužská pláštěnka *parka* zhotovená z mrožích stěv a lemovaná barevnými pruhy kůže a pírký kormoránů (Aleutové, 1884).

Od amerických krajanů pochází vystavený košík na ryby z rostlinného pletiva s vyšívaným ornamentem (Aleutové, dar pana **Samanhoffa** roku 1884), mužská pláštěnka *parka* z mrožích stěv používaná při lovu v kajaku (Jupikové, dar manželů **Anny a Františka Korbelových** roku 1889), dýmka z mrožoviny (Inuité, dar manželů Korbelových roku 1889), mužský oděv z opeřených kůží mořských ptáků, lemovaný kolem krku a rukávů tkanou textilií (Aleutové, dar **Aloise Kutchery** roku 1907). Ze sbírky spisovatele a cestovatele po Japonsku **Joe Hlouchy** (1881 – 1957) pochází lžíce vyřezávané z rohoviny horských koz v kombinaci s medovou malbou rohoviny horských ovcí (Haidové, před rokem 1900).

Cenná sbírka loveckých zbraní kmene Jupiků z ostrova Nunivak, jejíž sběratel je neznámý, je datována na konec 19. století. Předána byla Náprstkovu muzeu historickým institutem v Olomouci a zahrnuje harpuny a oštěpy k lovu mrožů, tuleňů a velryb, vyrobené ze dřeva, rohoviny a kostí. Zvláštní pozornost si zaslouží taneční oštěp z mrožího klu s jemnou rytinou mořské vydry, která má v místě očí zasazené modré korálky⁴.

Také sbírka **Jiřího Jaegera**¹⁰³ z let 1914 - 1918 přispěla do expozice arktické oblasti. Vystaveno: mužský oděv *parka* z vlněné tkaniny, vložky do bot a rukavic z vlněné počesané tkaniny, nášivky velrybích ocasních ploutví z měděného plechu, drobné řezby z mrožoviny, dřeva a kamene představující lidské figurky, kajaky, zvířata a ptáky arktické přírody (vše Inuité, sběr 1914 - 1918).

Další, kdo významnou měrou obohatil arktické sbírky Náprstkova muzea, byl lékař a antropolog **Vojtěch Suk**¹⁰⁴ (1879 – 1967), který sloužil jako dobrovolný zdravotník v různých misionářských stanicích Moravských bratří na Labradoru. Zde se mu podařilo sesbírat hodnotný etnografický materiál, z kterého je v NpM vystaveno: ženský zimní oblek z tulení kožešiny, dětský kabátek *parka* z tulení kožešiny, mateřský oděv *parka* k nošení kojenců na zádech anebo v kapuci, pánské kožené kalhoty a boty z tulení kožešiny, vložky do bot a rukavic z vlněné počesané tkaniny, židlička z obratle velryby, modely labradorských

¹⁰³ Autorem knihy *Šest let mezi Eskymáky* (1963).

¹⁰⁴ Zážitky ze svého pobytu shrnul v knize *Lékařem na Labradoru* (1975).

kajaků, inuitský pár v *parce* - upomínkové předměty, košík a ošatky z dřevin zhotovené spirálovým pletením (vše Inuité, sběr v letech 1926 – 1927).

Moderní etnografické sbírky byly pořízeny etnografkou, cestovatelkou a fotografkou **Nelly Rasmussenovou**¹⁰⁵ (1947), která se v roce 1984 zúčastnila expedice k Inuitům na Baffinově ostrově. Vystaveno: tradiční ženský nůž – *ulu* – s rukojetí z parohoviny, tuleň – kamenorezba, muž *inuk* v *parce* - kamenorezba, náhrdelník z medvědíků zubů, vlněné pásy, člunek na výrobu sítí, sáňky - dětská hračka, ženské boty z tulení kožešiny, vložky do bot z plstí (vše Inuité, sběr 1984).

Sibiřská a laponská sbírka Náprstkova muzea, kterou lze také řadit do arktické oblasti, není rozsáhlá co se týče velikosti, přesto obsahuje řadu cenných předmětů. Nejstarší laponské sbírkové předměty značné etnografické hodnoty byly shromážděny pro Náprstkovo muzeum kolem roku 1880 spisovatelem a notářem z Nechanic **Josefem Štolbou**¹⁰⁶ (1846 - 1930) a dále hrabětem **Leo Thun-Hohensteinem** (1811 – 1888). Také přírodovědec, cestovatel a sběratel **Josef Kořenský**¹⁰⁷ (1847 - 1938) daroval v roce 1890 ojedinělé předměty z různých částí Arktidy. Základem sibiřské sbírky jsou artefakty získané cestovatelem a obchodníkem **Františkem Josefem Poledna-Vlkovským** (1877 – 1951), rodákem z Vlkova na Moravě, který se zúčastnil lovecké výpravy na Kamčatku a poloostrov Chukchi. U jednoho z nejvýchodnějších sibiřských etnik, Čukčů, nasbíral pozoruhodný etnografický materiál (např. neobyčejné exempláře šamanských oděvů nebo řezby z parohoviny a mrožoviny⁸⁵), který v letech 1901 – 1911 věnoval Muzeu království českého. Odtud se pak sbírka dostala do Náprstkova muzea.¹⁰⁸

Indiánské kultury severozápadu

Vůbec nejstarší severoamerické sbírky Náprstkova muzea, datované do konce 18. století, shromáždil lékař a botanik **Tadeáš Haenke** (1761 – 1817), účastník Malaspinovy výpravy¹⁰⁹. Haenkeho sbírka zahrnuje řadu předmětů od indiánských kmenů z oblasti Arktidy, Kalifornie a severozápadního pobřeží Ameriky. Vystaveno: soubor udic z ohýbaného dřeva s kostěnými hroty k lovu platýzů (Nutkové, 1791), obřadní mísa na olej užívaná při

¹⁰⁵ Autorka knih *Lidé z Baffinova ostrova* (1989) a *Děti severských šamanů* (1995).

¹⁰⁶ Cestopisy: *Klepy z cest* (1873), *Za oceánem* (1875), *Americké povídky* (1883), *Na skandinávském severu* (1884), *Za polárním kruhem* (1890), *Na půdě moří urvané* (1896), *Ze slunných koutů Evropy* (1918), *Do Západní Indie a Mexika* (1920).

¹⁰⁷ Josef Kořenský vydal rozsáhlé dílo čítající cca 33 svazků, mj: *Cesta kolem světa I,II* (1894), *Na Krymu* (1897), *Amerika* (1899), *Austrálie* (1903), *V Siamu a v Číně* (1909), *Sibiří napříč* (1910) atd.

¹⁰⁸ Dnes je část sbírky uložena v ústavu Anthropos Moravského zemského muzea v Praze a část v Náprstkovu muzeu. *František Poledna Vlkovský a Čukčové*, katalog k výstavě „Lidé Sibiře“. Brno: Moravské zemské muzeum, 2001. ISBN 80-7028-167-7.

¹⁰⁹ Španělská výprava do Tichomoří pod velením Alessandra Malaspiny v letech 1789 – 1794, zmapovala mořské proudy a větry kolem tichomořského pobřeží Ameriky.

potlačích⁷, náčelnický klobouk s malbou rodových odznaků s ústřední figurou bobra⁸, kanoe s černou malbou klanových odznaků, drobné dřevorezby představující modely velkých dřevěných helmic válečníků (vše Tlingitové, 1791). Z Národního muzea byla sbírka Tadeáše Haenkeho přemístěna do Náprstkova muzea v roce 1921.

Rovněž z Národního muzea byla k Heankeho arktické sbírce připojena i kolekce předmětů, jež během lovecké expedice na severozápadě Ameriky pořídil cestovatel a lovec **Filip Oberländer**¹¹⁰ (1876 – 1911). Oberländer ji shromáždil roku 1909 v okolí ostrova Vancouver mezi kmeny Nutků, Kwakiutlů a Selišů. Vystaveno: nadpraží vchodu ve formě mytického Dvouhlavého hada – Sisiutla, maska ducha divoké lesní ženy Dzunukwy, vlčí masky⁹, pár tzv. vítacích figur, zmenšený model velrybářské kanoe s velrybáři, tuleň - malovaná dřevorezba, plášť a klobouk z cedrového lýka, rohož z proplétaného cedrového lýka s malbou vlků, nástroje k opracování dřeva a zatloukání kůlů, písňaly pro zimní slavnosti a chřestidlo v podobě stylizované ptačí figury s malým ptáčkem na zádech (vše Nutkové, 1909); nákrčník a čelenka z cedrového lýka (Kwakiutlové, 1909); koše k vaření nebo skladování potravy, koše k přenášení potravy, koš z cedrového lýka na sbírání měkkýšů, plášť z vlny horských koz (vše Selišové, 1909).

Vystavené ukázky předmětů ze sbírky **Josefa II. Colorado-Mansfelda** (1866–1957) jsou zapůjčeny ze zámku Opočno z majetku Národního památkového ústavu ČR a pochází z let 1901 – 1905: zmenšený model totemového sloupu – dřevorezba, mroží kly s tradičními rytinami, košíky s víčkem (Tlingitové, 1901 – 1905), zmenšené modely totemových sloupů - řezba z angilitu (Haidové, 1901 – 1905). Z rodinné pozůstalosti spisovatele a výtvarníka **Adolfa Hoffmeistera** (1902 – 1973) je vystavena maska šamana (Tlingitové, původně ve sbírce Charlese Rattona, Paříž).

Indiánské kultury Kalifornie

Nejstarší vystavené sbírkové předměty pocházejí od již zmíněného **Tadeáše Haenkeho**: ošatka spirálově pletená a kulovitá mísa spirálově pletená (Čumašové, 1791) a košík spirálově pletený (Kalifornské pobřeží, 1791)⁹.

Ve druhé polovině 19. století obohatili sbírky Kalifornie američtí krajané: košík (Severní Kalifornie, dar manželů **Anny a Františka Korbelových** roku 1889), ženské čepičky z rostlinného pletiva (Jurokové, dar amerických krajanů **Josefa St. Bauera** roku 1889 a manželů Korbelových roku 1892), nosítka na dítě a malá nosítka na panenku, malované luky se šípy (Hupové, dar amerických krajanů Josefa St. Bauera roku 1889 a manželů

¹¹⁰ Svě poznatky zachytil v knize nazvané *Lovecké jízdy v Severní Americe* (1911).

Korbelových roku 1892), košík k vaření potravy (Modokové, ze sbírky **Alberto Sachse**, 1851 – 1923). Mlýnek na žaludovou mouku s násypným trychtýřem pochází od **Heleny Dvořákové-Korbelové** (1914).

Z moderních výrobků je vystaveno: dvoudílné dřevěné pouzdro na potraviny a košík na ovoce (obojí Jurokové, dar **původních obyvatel Kalifornie** roku 2001).

Indiánské kultury jihozápadu

Cestovatel **E. S. Vráz**¹¹¹ přivezl ze své expedice soubor keramiky z Puebly a chřestítka a figurky duchů arizonských Indiánů. Vystaveno: keramika (Hopiové, Acoma, sběr 1899 – 1900)¹², ošatka z listů juky (Río Grande, 1899 – 1900) staré typy kačín z časného období, kačina Salakmana (Hopiové, 1899 – 1900)¹³.

Indiánskou kulturu severoamerického jihozápadu zdokumentoval antropolog, etnolog a archeolog **František Pospíšil**¹¹² (1885 – 1958). Během svého terénního výzkumu v Arizoně a Novém Mexiku pobýval mezi Indiány kmene Pueblo a Navaho, kde se mu podařilo získat velké množství sbírkových předmětů. Předměty ze sbírky Františka Pospíšila získalo muzeum z pozůstalosti jeho ženy, která ho na cestách po Americe doprovázela. Ve stálé výstavě NpM jsou vystaveny keramické nádoby a keramická plastika, dřevořezby kačín (kačina Morivos, kačina Malo, kačiny Hemis s členkami reprezentujícími dešťové mraky, kačina Siohote¹⁴), lovecké fetiše (vše Pueblané, sběr 1931); taneční ozdoby z krocaního peří, panenky a koberec s dekorem nadpřirozené bytosti *jei* (Navahové, sběr 1931). Koberce a šperky, o kterých se zmiňuje Pospíšil ve své knize, se do NpM nedostaly, zůstaly s největší pravděpodobností v soukromých rukou.¹¹³

Dvě vystavené ošatky kmene Hopi daroval československý ambasador v Mexiku **Václav Láska** (1890) před rokem 1946. V roce 1994 věnovala Náprstkovu muzeu americká krajanka **Ludmila Osolobě** šperky ze stříbra a tyrkysu.

Z dalších přispěvatelů do severoamerických sbírek Náprstkova muzea je pro doplnění záhodno zmínit následující osobnosti: pražský arcibiskup, kardinál **Karel Kašpar** (1870 – 1941), rodák z Troubek a aktivní kněz v Nebrasce **Josef Macourek** (1867 - 1938), emigrant z Iowy **František Filip**, **Václav Láska**, etnolog **Petr Skalník** (1945) a další.

¹¹¹ O svém pobytu v Mexiku a Arizoně E. S. Vráz nevydal žádnou publikaci.

¹¹² Jeho monografie zůstala nedokončená, vyšel pouze první svazek plánovaného díla *Etnografické materiálie z jihozápadu USA* (1932).

¹¹³ Zdroj: PhDr. Kateřina Klápšřová, kurátorka výstavy Ameriky v Náprstkově muzeu. Spravuje expozici Severní a Střední Ameriky.

2.2.2 Středoamerická sbírka Náprstkova muzea

Předkolumbovské kultury Mezoameriky

Předním sběratelem, který obohatil středoamerické sbírky Náprstkova muzea, byl velmistr řádu křížovníků **Jakub Beer**. V roce 1856 daroval Muzeu království českého kolekci sbírkových předmětů pocházejících z předkolumbovského období. Beerova sbírka zahrnuje mexické kamenné nářadí a keramické nádoby, různé nádoby z Nikaragui a především pak výběr mayské keramické plastiky. Figurky datované do 6.-9. století n.l. představují mužská nebo ženská božstva, kněze i aristokraty a pochází z lokality Jaina v Campeche na Yucatánu. Realisticky ztvárněné postavy jsou většinou duté a zdobené ručně modelovanými detaily, a často sloužily jako okaríny nebo chřestidla²⁵.

Mezoamerické sbírky byly dále rozšířeny o zaslaný dar z Mexika roku 1930(31) amatérským archeologem francouzského původu **Augustem Geninem**. Mezi nejvýznamnější sbírkové předměty patří výběr figurálních keramických nádob Zapotéků, datovaných do 6. - 9. století n.l., toltécká a aztécká keramika, figurální keramické výrobky z Colimy a Nayaritu (0 - 300 n.l.), kamenné skulptury z Veracruzu a mexického údolí, nebo výběr vzorových dekorovaných nádob⁸⁶ severomexické kultury Casas Grandes¹¹⁴. Do sbírek kultur západního mexického pobřeží přispěl i sběratel **Milan Calábek** (1941), jež věnoval colimskou keramiku.

Panamská kultura Churiquí je v Náprstkově muzeu zastoupena sbírkou keramických nádob a zoomorfní a antropomorfní keramickou plastikou. Předměty zakoupil v roce 1889 Vojta Náprstek od botanika **Antonína Húbsche**, který pracoval v Panamě v letech 1884 - 1886.

Další sbírkové předměty (keramických plastik, košíků, tykví a hraček) získalo muzeum darem v roce 1938 od **mexické školy** v rámci projektu organizovaného československým Červeným křížem. **Václav Láska** (přispěl i do severoamerických sbírek) daroval v roce 1946 malou sbírku keramických plastik z předkolumbovského Mexika.

Ojedinelý exemplář, který se do Náprstkova muzea dostal v roce 1955, představuje mayský kodex, zvaný „Liberecký kodex“ (nyní „Pražský“)¹¹⁵. Jeho název byl odvozen od města Liberec, v jehož muzeu byl umístěn (tam se dostal s největší pravděpodobností ze sousedního Jablonce jakožto dar místní rodiny **Emila Heinze**, jehož žena Guadalupe Sierra

¹¹⁴ Oblast Casas Grandes (neboli Paquimé, 1300 – 1450 n.l.) hrála klíčovou roli v obchodních a kulturních kontaktech mezi kulturou Pueblanů a mezi vyspělejšími středoamerickými civilizacemi. V umělecké oblasti je proto patrný vliv obou kulturních sfér.

¹¹⁵ Analýza mayského kodexu, tzv. Pražského, (realizovaná PhDr. Kateřinou Klápšřovou ve spolupráci s Vladimírem Böhmem) vedla ke zjištění, že jde o palimpsest s originální spodní vrstvou. Výroční zpráva NM 2002, dostupné z <http://www.nm.cz/download/vyrocka_definitiva.doc> ze dne 1. července 2010.

pocházela z Mexika). Kodex má klasickou formu skládacího leporela, s polychromní štukovanou malbou na rostlinném podkladě a pochází zřejmě z koloniální doby. Umístěn je v depozitáři Náprstkova muzea.

Současné nativní kultury Mezoameriky

Současné nativní kultury Mezoameriky jsou v Náprstkově muzeu zastoupeny kolekcí lidové tvorby Mexika. Část předmětů byla získána v sedmdesátých letech 20. století. **Josef Rutta** (1921), diplomat a československý ambasador v Mexiku, shromáždil v roce 1970 na podnět Václava Šolce pro sbírky muzea ukázky produkce mexických keramických dílen a jiné předměty³⁸. Téhož roku propojil své cesty po Mexiku a Guatemale se sběrem domorodých kostýmů a tanečních masek pro Náprstkovo muzeum již zmíněný **Milan Calábek**.

Největší část sbírek pak představuje reciproční dar Mexické vlády z osmdesátých let 20. století. Náprstkovo muzeum získalo výměnou za české etnografické sbírky téměř 2 000 položek, mapujících průřez současné mexické lidové umělecké produkce³⁴.

2.2.3 Jihoamerická sbírka Náprstkova muzea

Indiánské kultury tropických pralesů

Sbírku Jižní Ameriky tvoří etnografické a archeologické předměty, přičemž první přírůstky do sbírky Náprstkova muzea z Jižní Ameriky byly povahy etnografické. Zřejmě nejstarší z nich byl v roce 1880 soubor předmětů z Brazílie, který Náprstkovu muzeu darovala česká operní pěvkyně **Klementina Kalašová** (1851 – 1889). Pravděpodobně nejvýznačnějším sbírkovým předmětem je oděv náčelníka dnes již neexistujícího indiánského kmene Tupiů, jež je nádherně zdoben pestrobarevným peřím⁷⁰. Další ukázky předmětů řemeslné výroby od brazilských indiánských kmenů byly do Náprstkova muzea přemístěny na počátku 20. století z Národního muzea. Jsou to tři péřové pokrývky hlavy a opeřený klobouk, datující se do konce 18. století a počátku 19. století⁷¹.

Velmi cennou a obsáhlou sbírku z oblasti rovníkové Ameriky daroval Náprstkovu muzeu cestovatel **Enrique Stanko Vráz**¹¹⁶ (1860 – 1932). Během své expedice v letech 1893 – 1894 postupoval proti proudu řek Orinoka a Amazonky, pěšky překročil Andy a dosáhl pacifického pobřeží. Během této expedice se mu podařilo shromáždít významné etnografické předměty z oblasti tropických deštných pralesů Venezuely, Kolumbie, Brazílie, Ekvádoru a Peru. Jeho odkaz dodnes tvoří jádro amazonské sbírky Náprstkova muzea, která byla následně doplněna dary nebo nákupy od různých soukromých sběratelů. Při sběru soustředil

¹¹⁶ Autor knih *Za poklady El Dorada* (1938), *V zemi zlata a Inků* (1939), *Napříč rovníkovou Amerikou* (1984) aj.

Vrás svoji pozornost nejen na rarity domorodých kmenů, ale zajímaly ho především předměty denního užití a způsob, jakým byly vyráběny a užívány. Právě díky tomu jeho sbírka dobře ilustruje každodenní život indiánských kmenů, jejichž existence závisí na lovu, sběru či primitivním zemědělství. Nejpočetnější výběr z jeho sbírky představuje soubor předmětů z povodí Orinoka, pocházející zejména od venezuelských kmenů Guahibo a Baníva. Sběrka zahrnuje náčiní domácností (lisy a struhadlo⁷⁷ na maniok, malé nádoby z tykví, hrnčířské výrobky^{74, 76}, oděvy z vydělaného lýka, hřebeny z palmového trní, atd.), lovecké nástroje (luky a šípy, foukačky) a předměty rituálního charakteru (náčiní pro šňupání omamného prášku *ñopo*, dřevěné hudební nástroje – flétny a bubny⁶⁵, a pokrývky hlavy z peří tropických ptáků). Značný význam mají rovněž náhrdelníky a ozdoby vyrobené členy kmene Uiquina (Kolumbie- Brazílie) z ovoce, úlomků kostí a pokryté křídélky brouků, stejně jako pernaté pokrývky hlavy a sukně z oblasti povodí řeky Bobonaza v Ekvádoru. Od venezuelského kmene Maquiritara, obdržel Vrás mimo jiné také soubor proutěných košíků, ošatku a síto na zpracování manioku⁷⁵, taneční zástěrky⁶⁹ nebo pár tanečních ornamentů zdobených peřím a miniaturami těl tropických ptáků⁶⁶. Peruánský kmen Campa je v jeho sbírce reprezentován řadou bavlněných textilií a kmen Chívaro zmenšenými hlavami nepřátel⁶³ či *tajatudlu*⁶⁴.

Indiánské kultury savan

Další významné etnografické předměty získalo Náprstkovo muzeum od cestovatele **Alberto Vojtěcha Friče**¹¹⁷ (1882 – 1944), který na počátku 20. století podnikl celkem čtyři dlouhé expedice po Brazílii a Paraguayi. Do Ameriky se vydal ze zájmu o přírodní vědy, nicméně brzy se nadchl pro život domorodých obyvatel a své cesty zasvětil studiu Indiánů, žijících především oblasti Gran Chaca a Mato Grossa (hranice Paraguaye, Argentiny a Bolívie). V Náprstkovu muzeu se nacházejí předměty z druhé Fričovy expedice z let 1903 – 1904, ostatní etnografické předměty jsou roztroušené v muzeích v Petrohradě, Berlíně, Hamburku a New Yorku. Kromě toho, několik desítek předmětů bylo zakoupeno na sklonku roku 1940 z Fričova posmrtného majetku. Fričova sbírka je o to cennější, že indiánské kmeny Gran Chaca a jeho přilehlých regionů od jeho doby prakticky vymizely jakožto výsledek brutálního vyhubení, nebo byly asimilovány západní civilizací. Předměty uložené v Náprstkově muzeu pochází od indiánských kmenů Toba, Pilagá, Sanapaná, Angaité, Lengua, Chamacoco, Ka'uveo, Šavante a Bororo: chřestidla šamanů vyráběné z tykví zdobené vyrytými symboly, náhrdelníky vyráběné z perleťových destiček a taneční chřestidla vyrobené z kopyt⁸², tuniky, pokrývky hlavy a jednodušší ozdoby hlavy z pštrosích per, péřové

¹¹⁷ Autor knihy *Indiáni Jižní Ameriky* (1943).

ozdoby paží⁸¹, síťové brašny tkané z rostlinných vláken, dřevěné dýmky na kouření, ozdobné špunty do ucha, vlněné řetězce vlasů, amulety z drobných kostí, tetovací jehličky z kaktusového trní, nástroje pro rozdělení ohně, a velké množství zbraní, hlavně šípů⁷⁹. Další zajímavou ukázkou domorodého náčiní představuje dlouhá *šavle* veslovitého tvaru vyrobená z tvrdého dřeva, pomocí které ženy kmene Čamakoko dobývají palmovou dřev. Nicméně jak píše Frič ve svém cestopise, tato šavle je zároveň i zbraní čamakokské ženy a to nejen při boji se zvěří, ale i v nelítostném souboji o muže s jinou ženou¹¹⁸. Pozoruhodný příspěvek je představován Fričovou sbírkou sestavenou během expedice ke kmeni Bororo v tropické oblasti jižní Brazílie, z čehož nejzajímavějšími prvky jsou různé pokrývky hlavy a členky vyrobené z peří a jaguářích drápů, ozdoby hrudi z drápů pásovců a ozdoby rtů tvořené z provazu perleťových destiček. Frič se u Bororů zúčastnil slavností spojených s volbou náčelníka a přivezl si do Prahy krásnou péřovou členku *pariko*⁸⁰, která je dnes součástí expozice: „Zná čtenář obrovského papouška araru? Jistěže ho někdy viděl. Ale těžko by si dovedl představit toho nádherně zbarveného a opeřeného ptáka do hola oškubaného!... K těmto oslavám je třeba velikého množství péřových ozdob a ornátů, jejichž hlavní součástí jsou péra ararů, ať už na veliký diadém 'parikó' z per ocasních, nebo drobná peříčka z těla na polepení náušnic a ozdobu hudebních nástrojů. Proto chovají Bororové krotké arary a podškubávají je jako u nás husy“.¹¹⁹

Indiánské kultury andské oblasti

První archeologická sbírka z Jižní Ameriky pochází z pozůstalosti **Juliuse Nestlera**, profesora románských jazyků na pražské střední škole, jež strávil dva roky v Bolívii (1910 – 1912). Tam se zapojil mezi jinými aktivitami i do vykopávek okolo stanoviště Tiahuanaca, blízko jezera Titicaca. Po jeho smrti dovezenou sbírku nejdříve spravoval Archeologický ústav ČSAV, odkud se počátkem třicátých let přestěhovala do Náprstkova muzea. Nestlerova sbírka, která je jednou z nejrozsáhlejších jaké NpM vlastní, čítá skoro čtyři tisíce předmětů. Typické jsou zejména tíwanacké poháry *kero* z pálené hlíny a jejich fragmenty⁴⁸, dekorované polychromní malbou představující stylizovaná zvířata a geometrické vzory, dále keramické mísy a džbány, přesleny, bronzové šrouby užívané při konstrukci stěn velkých kamenných bloků, bronzové jehly a kolíky, škrabky, kamenné šípky, klacky apod. Nestler také dovezl kamenné bloky s reliéfní výzdobou (reliéf brány a reliéf obličeje s pažemi⁴⁷), a dvě kamenné hlavy na dlouhém čepu, jež byly zasazeny v objektu Polopodezmního chrámu na obvodové zdi (vystavena je jen jedna, druhá je umístěna v depozitáři muzea). Sbírkové předměty

¹¹⁸ A.V.Frič: Indiáni Jižní Ameriky. Praha, 1942, str. 31 – 35.

¹¹⁹ Frič, op. cit., str. 39 - 40.

shromážděné Nestlerem dokumentují relativně široké časově rozpětí sahající od tíwanacké kultury až do koloniální doby (17. – 18. století). Fakt, že se ztratily Nestlerovy záznamy o přesnějším místu nálezů a všechny ostatní důležité údaje včetně veškeré badatelovy písemné pozůstalosti, hodnotu Nestlerovy sbírky z archeologického hlediska poněkud znehodnocuje.¹²⁰

Od té doby přibývaly do jihoamerických sbírek Náprstkova muzea cenné archeologické nálezy i z jiných lokalit (z předkolumbovského Peru, Kolumbie, Ekvádoru a horských částí Venezuely), zahrnující význačné nádoby a figurální plastiky z pálené hlíny. Současná sbírka keramiky dokumentující peruánské pobřežní kultury Nazca, kulturu Moche, Chimů, Chancay a Inků je výsledkem nákupů od soukromých sběratelů a starožitníků; několik předmětů bylo získáno výměnou od **vídeňského Museum für Völkerkunde**⁴², jiné pochází ze sbírky **J. Valenty**⁴⁵. Nádoby kultury Nazca vynikají mnohobarevností, zatímco ty mochické se vyznačují širokou různorodostí tvarů sdílející obecný rys těmene a hubice. Tvary nádob chimuánské kultury jsou odvozeny od mochických, ale na rozdíl od nich, mají všechny černě zbarvený povrch. Nádoby kultury Chancay nejčastěji charakterizuje šedobílý povlak s černou povrchovou malbou. Nejvíce příznačnou formou polychromního inckého hrncířství je konev se špičatým dnem a párem rukojetí, známá jako *aryballus*. V případě Ekvádoru a Kolumbie, sestává archeologická sbírka muzea (zakoupená od **rodiny Hřebačka** na konci roku 1970 a od **rodiny Grisales** na počátku roku 1990) převážně z malých úlomků z pálené hlíny představující figurální a zvířecí skulptury (dokumentující např. kolumbijskou a ekvádorskou kulturu Tumaco a Tolita, 500 př.n.l. – 500 n.l.), ale také obsahuje několik větších, dobře dochovaných soch (kultury Ekvádoru Bahía a Mantaño, 500 př.n.l. – 500 n.l. a 1000 – 1500 n.l.), stejně jako keramické nádoby a ruční razítka. Venezuelská sbírka, která není mimořádně početná, je příznačná ženskými figurkami a pestrobarevnými fragmenty nádob z pálené hlíny, a dále kamennými ornamenty ve tvaru plochých tabulek.

Indiánské kultury jihu Ameriky

Konec šedesátých let 19. století a počátek let sedmdesátých byl obdobím rozšíření etnografických a archeologických sbírek Náprstkova muzea, a to zejména díky úsilí etnografa,

¹²⁰ Navíc již v době, kdy Nestler sbírku do Čech dovezl, bolivijské zákony zakazovaly vývoz veškerých archeologických nálezů ze země, což pořízení předmětů dělá ještě záhadnějším. Roku 1913 vydala ve svých *Sděleních* Císařsko-královská zeměpisná společnost ve Vídni informaci o Nestlerových výzkumech (*Beiträge zur Kenntnis der Ruinenstätte von Tiahuanaco. Příspěvek k poznání zřícenin Tíwanaka*), nicméně i zde hledané podklady o původu pražské sbírky chybí. Václav Šolc: *Tíwanaku – klenot And*. Praha 1986, str. 9, 49.

cestovatele a někdejšího ředitele Náprstkova muzea, **Václava Šolce**¹²¹ (1919 – 1995). Jeho první americká expedice vedla do Bolívie, následně do Chile a Peru. Z Bolívie přivezl sbírku keramiky z doby současné i předkolumbovské (Tiahuanaco – většinou jen fragmenty, střepy z povrchového sběru, kultura Mollo, 1300 n.l. – polovina 15. století), dále hudební nástroje (různé typy fléten), ručně tkané vlněné textilie, části domorodých oblečení. V Chile se zúčastnil archeologického výzkumu na pohřebišti blízko města Arica (datovaného do roku 1100 – 1450 n.l.). Zvláštní zájem mezi nálezy zde vykopanými si zaslouží nádoby zdobené geometrickými pestrobarevnými obrazci a části bavlněných textilií tkaných barevnou dekorací. Jiná skupina archeologických nálezů – pohřební předměty rybářské komunity Patillos (1250 – 1500 n.l.), byla získána Václavem Šolcem výměnou s Univerzitou v Santiagu de Chile. Mezi jinými předměty jsou to nástroje na otevření mořských lastur, části rybářských vlasců, harpuny, košíky na nošení nákladu a látkové sáčky s kořením. Etnografická sbírka přivezená Šolcem z Chile dokumentuje kultury Aymara, na chilsko-peruánské hranici a kulturu Mapuche z centrálního Chile. Aymarská kolekce sestává z rozmanitých exemplářů po domácku tkaných textilií z obarvené vlny (sáčky a šátky pro uchování koky⁵⁴, opasky, deky, čepice), keramiky, kamenných náradí (čepele, škrabky, leštící kameny), rozmanitých amuletů atd. Kultura Mapuchů je zdokumentována souborem stříbrných ozdob (pokrývky hlavy, ozdoby hrudi, jehlice), stejně jako předměty z jiných materiálů (dřevo, kůže, pálená hlína).

Mapuchská kolekce byla dále rozšířena v polovině roku 1970 díky terénnímu výzkumu českého etnografa **Milana Stuchlíka** (1932 – 1982), který přispěl řadou předmětů denní potřeby: dřevěné a keramické nádoby, pytle z kravích vemen⁵⁸, textilie a rádla. Značný význam mají též dvě dřevěné tyče, sloužící pohřebním a šamanským účelům. Dohromady Šolcova a Stuchlíkova sbírka vytváří ucelený soubor pomůcek užívaných při rituální hře zvané *paliñ*.

Sbírky koloniální a současné doby

Specifickou část muzejních sbírek jižní Ameriky představují exempláře zhotovené v koloniálních dílnách z kovu, dřeva a keramiky, které dokazují interakci mezi evropskou a indiánskou kulturou. Zajisté nejreprezentativnějším předmětem této sekce jsou bolivijské stříbrné poháry⁵³ a nádoby zdobené vyrytými rostlinnými motivy, jež byly zakoupeny na sklonku roku 1960 od **Josefa Klocperka**.

¹²¹ Autor publikací: *Indiáni na jezeře Titicaca* (1966), *Pod chilskými sopkami* (1969), *Chiriqui Culture* (NpM, 1970), *Indiánský Mexikem* (1983), *Tíwanaku - klenot And* (1986) aj.

I současní členové akademického sboru Náprstkova muzea pokračují ve snaze o rozšiřování muzejních sbírek; přirozeně i dary zvenčí jsou ceněny, stejně jako dlouhodobé zápůjčky. Poslední dvě zmíněné kategorie jsou zastoupené ukázkami současné materiální kultury lidí tropických oblastí Jižní Ameriky a Peru, jež jsou z části darované a z části zapůjčené českým amerikanistou **Mnislavem Zeleným**.

2.3 Způsob prezentace amerických sbírek

2.3.1 Technické zázemí sbírek Náprstkova muzea

Po celou dobu své existence se Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur potýká s jedním zásadním problémem, kterým je nedostatek prostor. A to jak prostor výstavních tak depozitárních. Muzeum se již v minulosti snažilo čelit tomuto nedostatku dvěma způsoby: prvním byly přestavby komplexu U Halánků a přístavby, druhým optimalizace provozu. Ta byla zpočátku pojata jako snaha vystavit co nejvíce (čímž se zmenšily nároky na provoz depozitární), nicméně expozice byla pro návštěvníka nepřehledná a ten se cítil vystavenými předměty zahlcen. Později byl upřednostněn depozitární provoz a zázemí pro ochranu a vědecké zpracování sbírek, proto byly prezentovány pouze vybrané sbírky, což přetrvává dodnes (viz. absence stálých expozic Afriky, Asie). Bylo to dáno rovněž nutností zpracovat sbírky podle zásad moderního muzejnictví (v raných dobách muzea byla vedena pouze evidence chronologická a bylo třeba doplnit také evidenci systematickou) a sbírkové předměty bylo třeba konzervovat a restaurovat.

V současnosti se tato situace řeší přemístěním etnografických sbírkových předmětů do nových depozitárních prostor (depozitář v Horních Počernicích), čímž se v budově muzea uvolní prostor pro výstavní činnost (ve všech sálech druhého patra NpM je do budoucna plánována stálá expozice Afriky¹²²). Dále je třeba si uvědomit, že celkové prostorové nároky pro uchování a prezentaci sbírek činí téměř 9 tisíc m², což přesahuje možnosti komplexu Náprstkova muzea téměř trojnásobně. Proto se do budoucna jako jediné definitivní vyřešení nedostatečných prostor ukazuje získání nové budovy, kam by byla umístěna expozice starověkých a asijských kultur. Úvahou nad objektem, umístěním nové budovy, potřebným výměrem a personálním obsazením se zamýšlí již zmíněná *Koncepce* rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur. Jisté však je, že hlavním a přetrvávajícím

¹²² Realizace plánu byla dle harmonogramu *Koncepce* stanovena na rok 2009. Ideový záměr a synopse Expozice Afriky in Součková, Jana a Dufková, Marie a kolektiv kurátorů Náprstkova muzea: *Světové kultury ve sbírkách Národního muzea; koncepce rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur a antické sbírky Historického muzea*. Praha 2006, str. 12 – 14.

problémem nebude ani tak najít vhodnou budovu jako spíše získat potřebné finanční prostředky na realizaci uvedeného záměru.

Co se týče technického hlediska provozu, nejbližší plány Náprstkova muzea se zaměřují především na zpracování sbírek, jejich převedení do elektronické databáze a s tím související digitalizaci sbírkového fondu a přípravu pro multimediální prezentaci. Dále je v plánu rozšíření služeb knihovny, uzpůsobení databáze a technického vybavení knihovny tak, aby byl umožněn elektronický vstup do databází a přístup do databází mezinárodních.¹²³

Zamyslet je se ale třeba zejména nad funkcí muzea. To má ve vztahu k veřejnosti plnit účel vzdělávací a mělo by být do jisté míry otevřenou a do jisté míry uzavřenou institucí. Jakožto uzavřená instituce by mělo muzeum schraňovat a ochraňovat sbírky, jako instituce otevřená by mělo umožňovat maximální přístup zájemcům ke sbírkám. Této rovnováhy však v současnosti není dosaženo, protože řada sbírkových předmětů zůstává veřejnosti nepřístupná. Proto by do budoucna bylo záhodno umožnit zájemcům přístup ke sbírkám, které nejsou a třeba ani nebudou z jakéhokoli důvodu vystaveny.

2.3.2 Modernizace expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky

Expozice *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky*¹²⁴ byla otevřena ve dvou etapách v roce 1983 a 1986. Od té doby byla výstava několikrát repasována, naposledy v průběhu jara - léta roku 2010, kdy proběhla repase druhého výstavního sálu (Severní Amerika: Indiáni prérií). Během repase jsou obměňovány vystavené předměty, popisky a dochází k čištění vitrín a exponátů.

Sami zaměstnanci Náprstkova muzea jsou si vědomi nutnosti inovace a modernizace celé expozice minimálně v duchu stálé výstavy *Kultur Austrálie a Oceánie*¹²⁵, nicméně hlavní překážkou zůstává nedostatek finančních prostředků. V roce 2009 tak došlo alespoň k modernizaci prvního sálu, kde je vystavena část indiánských kultur Severní Ameriky. Jednalo se však o inovaci v rámci možností, která byla provedena v podstatě svépomocí bez financí. Většina finančních prostředků byla použita na výrobu modelů, panelů a instalaci žaluzií.¹²⁶ V rámci inovace se podařilo přeskupit obsah vitrín, rozšířit výstavu o další exponáty¹²⁷, doplnit ji o zmenšené modely předmětů (např. část obytného puebla, dřevěné haidské obydlí, přední část navažského domu - hoganu, maketa inuitských saní, aljšaského,

¹²³ Součková, Dufková, op. cit., str. 6.

¹²⁴ Autorkou expozice je Dr. Olga Kandertová, u jejího zrodu stála mj. i současná kurátorka výstavy PhDr. Kateřina Klápšťová.

¹²⁵ Expozice *Kultur Austrálie a Oceánie* byla repasována v roce 2003.

¹²⁶ Zdroj: PhDr. Kateřina Klápšťová. Osobní vyjádření ze dne 8. června 2010.

¹²⁷ V prvním sále je vystaveno cca 90% sbírek z představených oblastí. Zdroj: PhDr. Kateřina Klápšťová. Osobní vyjádření ze dne 8. června 2010.

labradorského a grónského kajaku, dřevěné totemové sloupy aj.), vytvořit moderní textové panely s doprovodnými fotografiemi a kresbami, a pomocí popisků vylepených na skle vitrín přehledně představit vystavené předměty. Součástí modernizace bylo i zatemnění oken vertikálními žaluziemi.

V podobném stylu modernizace expozice by se do budoucna mělo pokračovat i v ostatních sálech, nicméně dle slov samotné kurátorky určitě ne v dohledné době a to právě z důvodu absence financí. Proto se prozatím neplánuje ani rozšíření expozice (jednou z úvah bylo dokonce rozšíření plochy výstavních prostor i do druhého patra po přestěhování depozitáře výstavní budovy do jiného objektu¹²⁸).

Citovaná *Koncepce rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur* z roku 2006 počítala s modernizací expozice kultur Ameriky pro rok 2008. S odstupem času lze tedy zhodnotit, že se povedlo zmodernizovat pouze první sál, oproti plánu však o rok později, a navíc nebylo dosaženo většiny bodů, které autoři *Koncepce* pro expozici Indiánských kultur Ameriky vytýčili:

- ❖ „*Koncipovat novou expozici dynamicky, s použitím nejnovějších výstavnických prvků a s důrazem na jedinečnost exponátů.*
- ❖ *Využít interaktivní programy se zvukovou a animovanou obrazovou složkou a integrovat je do všech částí expozice.*
- ❖ *Představit kultury původních obyvatel Ameriky ve čtyřech základních oddílech:*
 1. *Starověk: prezentace archeologických kolekcí, dokumentujících významné starověké civilizace¹²⁹ Mezoameriky a Jižní Ameriky (především civilizace mayská, Colima, zapotécká, Nazca, Mochica, Chimú, incká a aztécká).*
 2. *Rodina - kultura a subsistence: tradiční způsob života původních obyvatel Ameriky v 19. a 20. stol. formou dioramatických scén, proměny života utvářené sociálními, kulturními i politickými vlivy v určitých historických etapách; život rodiny v rozličných životních podmínkách - lovci a sběrači na Velkých pláních, zemědělci Pueblané, rybáři a lovci mořských savců, zemědělci v subtropické (Mexico) a tropické oblasti (Amazonie).*
 3. *Náboženství a filozofie: charakteristické obřady, rituály a slavnosti související s nativním vnímáním světa v reálné i nadpřirozené rovině (šamanismus, rituál obnovy*

¹²⁸ Zdroj: Mgr. Monika Baďurová, kurátorka výstavy Austrálie a Oceánie v Náprstkově muzeu. Kromě toho spravuje výstavu Jižní Ameriky. Osobní vyjádření ze dne 7. května 2010.

¹²⁹ Autoři zmíněné publikace i autoři výstavy amerických kultur NpM užívají termínu „kultury starověku a novověku“. Pro americké civilizace je však vhodnější užívat termínu „předkolumbovské a pokolumbovské kultury“.

*přírodních sil /aztécký obětní obřad, Tanec slunce v oblasti Velkých plání/,
přechodové rituály.*

4. *Problémy a témata – významné odborné problémy, teorie, argumenty představené na unikátních sbírkových předmětech a souborech jako prameny kulturní antropologie a příbuzných vědních oborů. V této části se počítá s obměnami k aktuálním námětům.*
- ❖ *Expozice se bude rozkládat na ploše 450 m² jednoho podlaží výstavní budovy NpM na Betlémském náměstí, v ideálním případě propojeného v jeden celek (úpravy podle možností statiky budovy).*
- ❖ *Nutná kontrola klimatu, regulace osvětlení s možností přitlumení (množství organických materiálů).“¹³⁰*

Lze tedy předpokládat, že do budoucna se muzeum s největší pravděpodobností bude při modernizaci expozice kultur Ameriky držet této vypracované koncepce. Avšak jak bylo již výše uvedeno, v nejbližší době inovace není na plánu a tedy není ani stanoven přibližný termín pro její realizaci.

2.3.3 Zhodnocení expozice Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky

Při hodnocení expozice Indiánských kultur Ameriky se nabízí srovnání s jinou stálou výstavou Náprstkova muzea, s expozicí *Kultury Austrálie a Oceánie*. Inspiraci pro modernizaci lze také čerpat z ač krátkodobé, tak velmi zdařilé tematické výstavy *Ve stínu jaguára*.

2.3.3.1 Stálá expozice Kultury Austrálie a Oceánie

*Expozice Kultury Austrálie a Oceánie*¹³¹ byla otevřena v roce 2003 ve třech sálech třetího patra Náprstkova muzea a jejím cílem bylo seznámit veřejnost s kulturami této oblasti modernějším způsobem, než jakým doposavad muzeum sbírkové předměty prezentovalo. Výstava je uspořádána geograficky a představuje materiální kulturu domorodých obyvatel Austrálie a ostrovů z oblasti Melanésie (Nová Guinea, souostroví Admirality, Nové Irsko, Nová Británie, Šalamounovy ostrovy, Nová Kaledonie, souostroví Santa Cruz, Nové Hebridy, Fidži), Polynésie a Mikronésie (souostroví Tonga, Samoa, Společenské ostrovy – Tahiti, Markézy, Cookovy ostrovy, Havajské ostrovy, Velikonoční ostrov, Nový Zéland, Gilbertovy ostrovy, Mariany, Karoliny a Marshallovy ostrovy). První sál demonstruje předměty australských a melanéských lovecko-sběračských kmenů (zbraně, štíty, kamenné nástroje,

¹³⁰ Součková, Dufková, op. cit., str. 15 - 16.

¹³¹ Stálou expozicí Austrálie a Oceánie navrhl a zrealizoval autorský tým Art Centra pod vedením akad. arch. Petra Fuchse, podle scénáře Dr. Stanislava Novotného.

předměty každodenní potřeby, hudební nástroje, malby na kůře, předměty ceremoniálního charakteru, dřevorezby aj.). Ve druhém sále jsou k vidění předměty každodenního i obřadního života zemědělců a rybářů z Polynésie a Mikronésie. Ve třetím sále jsou prezentovány kultovní a rituální předměty z různých částí Melanésie.

Na chodbě, ještě před vstupem do samotného výstavního sálu, zaujme návštěvníka rozmístění tematických map a informačních tabulí. Na zdi jsou zavěšeny tři velké nástěnné mapy (Austrálie, Mikronésie - Melanésie, Polynésie) a dále je zde umístěn otočný stojan s historickými mapami (mapa světa z roku 1563, objevné cesty Jamese Cooka, mapa světa z konce 18. století, východní polokoule z mapy světa z přelomu 18. a 19. století). Podél vstupních dveří do prvního sálu jsou po obou stranách instalovány dvě plátěné informační tabule, které lze tahem rolovat a posouvat tak text na nich napsaný (jsou zde stručně vypsány základní údaje o jednotlivých ostrovech a souostrovích a u států vyobrazeny státní vlajky).

Samotná výstava sbírkových předmětů je pojata na české muzejní poměry netradičně. Exponáty jsou umístěny do moderních prosklených vitrín, z nichž některé jsou podél zdí, většina však v prostoru a návštěvník tak mezi nimi může volně procházet. Denní světlo je tlumeno žaluziemi, čímž je zabráněno nežádoucímu odlesku světla od skla. Návštěvník si tak může nerušeně prohlédnout jednotlivé exponáty a přečíst si popisky vylepené na vitrínách. Na stropěch nelze přehlédnout zavěšené velké plátěné plachty, které uvádějí kulturní oblasti. Zajištěno je i vhodné osvětlení sálů. Třetí sál je koncipován trochu odlišně od dvou předchozích. Je zde instalováno plátno, na kterém se promítá krátký dokument a vše je podkresleno tematickou hudbou. Návštěvník se přitom může posadit na lavičku. Terén podlahy je záměrně zvlněný, což má zřejmě evokovat mořskou hladinu. Vše dohromady má pak v návštěvníkovi navodit atmosféru cizokrajných oceánských kultur.

Počátkem roku 2009 byla v posledním čtvrtém sále otevřena expozice *Nias – Ostrov předků a mýtů*, jež rozšířila stávající expozici Austrálie a Oceánie. Tento sál má být i do budoucna věnován indonéské sbírce Náprstkova muzea, která v současnosti čítá téměř 4 000 předmětů. Výstava niaské kultury shromážděná v letech 1880 – 1882 MUDr. Pavlem Durdíkem se nese v duchu sousední výstavy - patrná je snaha o moderní pojetí. V prosklených vitrínách je vystaveno celkem 250 exponátů z celkových 1 200 předmětů Durdíkovy sbírky.

2.3.3.2 Výstava Ve stínu jaguára

Stěžejní výstavou Náprstkova muzea pro rok 2009 byla expozice *Ve stínu jaguára*, s podtitulem *Život a kultura původních obyvatel amazonských pralesů*¹³². Byla instalována ve dvou sálech přízemí muzejní budovy a vystaveny byly předměty jinak uložené v depozitáři muzea. Jádrem výstavy tvořila sbírka E. S. Vráze z jeho cesty po Orinoku a Amazonce, v menší míře pak předměty od A. V. Friče. Prezentované předměty domorodých kmenů Adzaneni, Baníva, Bororo, Campa, Canelo, Caruzana, Guahíbo, Jívaro, Karažá, Puinabe, Tucano, Uiquina, Yameo: péřové čelenky, ozdoby hlavy, ozdoby do vlasů, záušní ozdoba z krovek brouků, náušnice z peří, ozdoba rtu z perleti, péřové ozdoby paže či podkolení, závěsy přes prsa z korálek, semen a skořápek plodů, šamanské náhrdelníky, suknice z tukaních nožek, ženská bederní zástěrka z korálek, bavlněná ozdoba hlavy a oděv, hřebínek z dřevěných štěpin, vytloukané lýko, dřevěné luky, oštěpy a kyje, rákosové šípky, *tsansa* – preparovaná lidská hlava, opasek z vlasů zabitých nepřátel, dřevěná píšťala a buben, píšťaly z bambusu a kostí, chřestidla z tykve a želvího krunýře, taneční dřevěné pádlo, plastiky žen z pálené hlíny, kostěné pouzdro se šňupkami z ptačích kostí ke vdechování halucinogenního prášku *ñopo*, dřevěná stolička, svitek tabáku, stojan na obřadní kouření doutníku, červené barvivo *urukú*, bambusová pouzdra na barvivo *urukú*, keramická miska na léčivé nápoje, síta a mýsy na maniok a jiné předměty denní potřeby.

Z hlediska způsobu prezentace se tato expozice řadila mezi tzv. zážitkové projekty. Cílem výstavy bylo zaujmout širokou veřejnost, včetně dětí, proto bylo při její instalaci použito vedle tradičního vystavení exponátů ve vitrínách i jiných, více atraktivních výstavních metod. Konkrétně tedy ve směru výstavy měl být při vstupu do prvního zšeřelého sálu se simulací amazonských pralesních porostů navozen dojem pralesní temnoty, poté návštěvník přešel na prosvětlenou mýtinu až konečně vstoupil do kopie indiánského domu ve skutečné velikosti. Vedle vizuální části (exponáty ve vitrínách, popisky, doprovodné fotografie příslušníků kmene Yekwana, Ocaina, Asháninca, Shipibo) měla výstava i část haptickou (návštěvník se mohl kopíí předmětů dotýkat - hamaka, různé nádoby a nářadí, stolička aj.), doplněnou o audio (autentické zvukové nahrávky zpěvu venezuelských Indiánů a zpěv ptáků) a video projekci (krátký dokumentární film z 50. let 20. století o životě ve vsi brazilských indiánů Karažá). Výstava *Ve stínu jaguára* byla velmi zdařilá svou obsahovou stránkou i celým ztvárněním a mohla by být inspirací pro stálou výstavu amerických kultur.

¹³² Autorka a komisařka výstavy Mgr. Monika Baďurová. Výtvarník a realizátor instalace Petr Štěpán. Fotografie Ludmila Škrabáková. Výstava byla pro veřejnost otevřena od 21. října 2009 do 27. června 2010.

2.3.3.3 Zhodnocení expozice amerických kultur a návrh doporučení

Při návrhu doporučení na vylepšení stávající expozice kultur Ameriky lze vycházet ze srovnání se stálou expozicí *Austrálie, Oceánie* a konečně i tematickou výstavou *Ve stínu jaguára*. Jak bylo již uvedeno, prošel první výstavní sál prezentující kultury Severní Ameriky v roce 2009 částečnou modernizací, v roce 2010 pak i druhý dál. Ovšem jednalo se o inovaci v rámci limitovaných finančních zdrojů, proto nedošlo k přeměně celé výstavy Ameriky tak, jak bylo původně naplánováno. Bohužel reálný předpoklad je, že ani do budoucna nebude k dispozici dostatek financí na zásadní obměny expozice. Uspokojivým řešením by tedy bylo pokračovat alespoň ve stejném duchu i v obou dalších sálech (Střední a Jižní Amerika), aby byla celá výstava sjednocená. Současný stav je totiž takový, že si návštěvník nemůže nevšimnout rozdílného pojetí prezentace nativních kultur obou kontinentů.

Obsahová část:

Z hlediska **zastoupení jednotlivých kultur** na výstavě je třeba poukázat na jistou disproporci. Tzv. vyspělé předkolumbovské kultury (Aztékové, Inkové, Mayové) jsou na výstavě zastoupeny poměrně malým množstvím exponátů, na rozdíl od jiných ne tak stěžejních kultur. Vzhledem ke svému významu v kontextu předkolumbovských dějin by proto bylo vhodné, aby jim na výstavě byla věnována větší pozornost. Jako příklad lze také uvést kulturu mapučských Indiánů, které je zasvěcena celá samostatná vitrína, což je vzhledem k ostatním vystaveným jihoamerickým kulturám velký nepoměr.

Dalším bodem k zamyšlení je **míchání časových rovin v expozici**. Některé vystavené předměty pocházejí z doby před Kolumbem, jiné z doby koloniální a další sběratelé nebo cestovatelé sesbírali na svých cestách až v průběhu 19. nebo 20. století. Nabízí se tedy otázka, zda výstavu vedle geografického členění nerozdělit ještě podle historických etap, respektive podle časové souslednosti. Návštěvník by tak mohl lépe sledovat časovou linii vývoje amerických indiánských kultur. Za současného stavu není z výstavy úplně jasné, která kultura předcházela kterou (pokud návštěvník pečlivě neprostuduje chronologickou tabulku).

Pozornost by měla být zaměřena i na původ předmětu ve smyslu „**čistě indiánské umění**“ a „**umění lidové**“. Respektive, nakolik jsou dané předměty dílem autentickým, čistě domorodým a nakolik ovlivněným evropskou nebo jinou kulturou. Není zvláštností, že některé výrobky jsou Indiány zhotovovány cíleně za účelem prodeje turistům a ztrácejí tak svůj punc „domorodého“ charakteru.

Vzhledem k tomu, že je vystavena jen část sbírkových předmětů, velký přínos pro celkovou expozici by znamenala jejich **obměna** v určitém pravidelném intervalu. Výstava by

tak zůstala stále živým organismem a pro návštěvníky by představovala důvod k opakované návštěvě. Je škoda, aby některé unikátní etnografické předměty zůstávaly utajeny veřejnosti uložené v depozitáři muzea.

Představení českých cestovatelů. Obsahová část by mohla být doplněna krátkým medailónkem nejvýznamnějších českých cestovatelů, kteří nejvíce přispěli k rozšíření amerických sbírek Náprstkova muzea. Informační panel, na kterém by byly vyobrazeny portréty osobností a jejich stručný životopis a hlavní přínos pro sbírky mimoevropské etnografie. Určitě by zde měla zaznít jména jako Vojta Náprstek, A. V. Frič, E. S. Vráz, Tadeáš Haenke, Václav Šolc a další, návštěvník si pak může jednotlivé cestovatele snáze asociovat s jeho nejcennějšími sbírkovými předměty (např. A. V. Frič a čelenka *parikó*, Vojta Náprstek a plášť z bizoní kůže, Julius Nestler a poháry *kero*, E. S. Vráz a předměty každodenní potřeby Indiánů *savan* apod.).

Způsob prezentace a principy instalace:

Stávající **informační panely** obsahují dostačující informace. Ve většině případů jsou doprovázeny geografickou mapou s vyznačením jednotlivých kultur a kulturních areálů, doplněnou o chronologickou tabulku kultur. Jediný požadavek by tedy byl na celkové sjednocení. Co by však mohlo být přínosem, by bylo uvedení celé expozice. Vzhledem k nedostatku prostoru by toto mohlo být řešeno obdobně jako u expozice Austrálie a Oceánie, tedy zahrnutím chodby prvního patra do výstavních prostor. Zde by se hodilo umístit úvodní informační blok a atraktivní formou představit celou výstavu. Na nástěnné mapě amerického kontinentu vyznačit hlavní indiánské kultury a zvýraznit ty, které jsou na výstavě zastoupeny. Stručná historie amerického kontinentu by měla – vzhledem k obsahu expozice - seznamovat s předkolumbovským obdobím, etapou objevení Ameriky Kryštofem Kolumbem, conquistou, koloniálním obdobím, obdobím válek za nezávislost a současností. Přičemž za uspokojivé lze považovat zdůraznění zásadních milníků v dějinách kontinentu. Poté mohou jednotlivé expozice podrobněji rozvést historii svého vlastního kulturního areálu. Poutavé by bylo rozmístit do předsálí na stěny vyobrazení související s americkými kulturami (např. typické indiánské pyramidy, různé antropomorfní a zoomorfní výjevy z keramiky apod.).

S tím souvisí i doplnění expozice o **fotografie, kresby a modely**. Zejména u výstavy Střední a Jižní Ameriky by návštěvník jistě uvítal více doprovodného materiálu. Mohly by zde být zavěšeny fotografie různých archeologických nalezišť a významných památek (např. aztécké chrámy, mayské pyramidy, incké Machu Picchu, planina Nazca s obrazci), příslušníků domorodých kmenů, vyobrazení důležitých bohů předkolumbovských kultur,

ukázka kalendářního systému a piktografického písma Aztéků, nebo mayského hieroglyfického písma. Podobně jako byla expozice Severní Ameriky doplněna o různé modely, dotvořily by vhodně makety předmětů i u dvou zbylých expozicí výsledný obraz amerických kultur. Zajímavé by bylo vystavit haptické modely (podobně jako tomu bylo v případě výstavy *Ve stínu jaguára*), kdy si návštěvník může dané předměty osahat nebo i vyzkoušet (jen namátkou například tkané oděvy indiánských kmenů, chřestidla šamanů, šňupky na tabák, péřové ozdoby, zmenšené imitace významných předkolumbovských staveb aj.). Při jejich výrobě lze navrhnout spolupráci s uměleckými školami nebo řemeslnými dílnami (při podobných pracích se osvědčilo také využití řemeslné práce vězňů při výkonu trestu), čímž by se mohla vyřešit otázka financování.

V neposlední řadě by celou výstavu zatraktivnila **audiovizuální projekce**. Ideálním řešením by bylo vytvořit samostatnou projekci pro každý region zvlášť (Severní, Střední a Jižní Ameriku). Návštěvník by si zde mohl prohlédnout krátká dokumentární videa o jednotlivých kulturách. Příjemným doplňkem by bylo podkreslení expozice autentickými audio nahrávkami (zpěv domorodých kmenů, zvuky pralesa, indiánská hudba, domorodý jazyk atd.).

Zajímavé by bylo doplnit výstavu o **ukázky stěžejní literatury** z oboru amerických kultur. Předpoklad je ten, že navštíví-li někdo výstavu o amerických kulturách, jistě to svědčí o jeho zájmu o danou oblast. Stačila by malá vitrínka, do které by se umístily knihy předních českých i zahraničních autorů a přidala by se stručná anotace díla¹³³. Zájemci o rozšíření znalostí by byli tímto informováni o existenci rámcové literatury, která by dle možností byla k zakoupení v pokladně muzea. Starší literaturu si pak může zájemce vypůjčit v nedaleké městské knihovně.

Popisky exponátů. Expozice Severní Ameriky byla v rámci inovace opatřena novými popisky vylepenými na sklech vitrín: jednotlivé exponáty byly očíslovány a ke každému číslu pak přiřazen popis se stejnými údaji včetně anglického překladu (popisek obsahuje vždy název předmětu, popř. k čemu se užíval a z čeho byl vyroben, indiánský kmen ze kterého pochází a jeho geografické zařazení, dataci, sběratele/dárce a letopočet sběru). Poněkud horší situace je u expozice Střední a Jižní Ameriky. Zde jsou k předmětům uvnitř vitrín přiřazeny

¹³³ **Křížová, Markéta:** *Aztékové*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2005. **Vaillant, Georgie C.:** *Aztékové*. Praha: Orbis, 1974. **Křížová, Markéta:** *Inkové*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2006. **Klápšťová, K., Krátký, Čestmír J.:** *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky. Mexiko a Střední Amerika*. Praha: Libri, 2001. **Frič, Alberto Vojtěch:** *Indiáni Jižní Ameriky*. Praha: Mladá fronta, 1942. **Vráz, Enrique Stanko:** *Napříč rovníkovou Amerikou*. Praha: Panorama, 1984. **Šolc, Václav:** *Tíwanaku – klenot And*. Praha: Mladá fronta, 1986 aj. Vedle knih o nativních kulturách by bylo vhodné doplnit i o literaturu conquisty.

kartičky s natištěným popiskem často jen s názvem předmětů, popř. domorodým kmenem a geografickým umístěním. Většinou je však popisek neúplný, nebo dokonce chybí úplně, jinde není jasné, k jakému předmětu se vztahuje (často to bývá u zavěšených předmětů). Nikde pak není uvedeno od koho daný předmět pochází, kdo jej sesbíral, zakoupil nebo Náprstkově muzeu daroval. Dalším nedostatkem je absence anglického překladu popisků, čímž vystavené předměty zůstávají pro zahraniční návštěvníky tak trochu tajemstvím. Vhodné by tedy bylo sjednotit systém popisků ve všech výstavních sálech dle vzoru prvních dvou sálů kultur Severní Ameriky.

Také je třeba si dávat pozor na význam některých slov a jejich vysvětlení neodborné veřejnosti. Ne všichni jsou specialisté z oboru a častými návštěvníky muzea jsou také děti, proto by slova jako *koka*, *maniok*, *kreolský*, *tufu*, *conquista*, *kalebasa*, *opeřený had*, *burňák* aj. bylo vhodné alespoň rámcově vysvětlit, popřípadě doplnit fotografií či kresbou.

Technické zázemí. Ve výstavních sálech kultur Střední a Jižní Ameriky je třeba kvalitního zatemnění oken žaluziemi tak, aby se ve vitrínách neodráželo světlo, protože bývá obtížné přečtení popisků či pořizování fotografií. S tím souvisí i dobré nasvícení exponátů s možností přitlumení dle mezinárodních standardů pro prezentaci sbírek. Neméně důležité je i zabezpečení vitrín elektronickou signalizací, protipožární ochranou a kontrolou klimatu.

Z hlediska výstavního prostoru by pro jeho zvětšení mohlo být využito i chodby prvního patra (obdobně jako u výstavy Austrálie a Oceánie) a jednoho, popř. dvou malých místností v předsálí. Nyní je v předsálí při vstupu do expozice umístěna výstava *Mincovnictví Mexika* (malá vitrínka s mincemi). Místnost při výstupu z expozice slouží jako depozitář pro americké sbírkové předměty (návštěvník si toho ale vůbec nevšimne, poněvadž dveře do depozitáře jsou schovány za závěsy, atak má pocit, že prochází jakousi chodbou). Pokud by se tedy zapřemýšlelo nad uspořádáním celého výstavního prostoru prvního patra, mohlo by dojít k jeho zvětšení.

Závěrem je nutno dodat, že odborný tým muzea stojí při přípravě a realizaci výstavy před velmi obtížným úkolem. Je skutečně náročné vytvořit takovou výstavu, která by uspokojila všechny návštěvnické vrstvy. Tvůrci musí mít na zřeteli, že zájemci o výstavu pochází jak z řad široké laické veřejnosti všech věkových skupin (děti, dospělí, senioři), tvoří je však i odborníci z oboru, studenti, badatelé a publicisté. Neméně významnými návštěvníky bývají i invalidé nebo zahraniční turisté. Proto je třeba připravit výstavu tak, aby byla přístupná a srozumitelná pro všechny zmíněné jedince.

Při individuální prohlídce bývá velkým pomocníkem **tištěný průvodce výstavou**¹³⁴. Absence aktualizované brožurky průvodce expozic amerických kultur, potažmo celé americké sbírky je bohužel přetrvávajícím nedostatkem, na který by bylo záhodno se do budoucna zaměřit. Jak bylo uvedeno, v plánu je prozatím zpracování sbírek a převedení do elektronické databáze, čímž bude možné připravit multimediální prezentaci sbírkového fondu Náprstkova muzea.

Vítanou inspirací ze zahraničí může být pro Náprstkovo muzeum **zavedení audiofonů** (za poplatek nebo v rámci vstupného). Individuální prohlídka by byla vedena tímto audio průvodcem a návštěvník by si sám mohl zvolit trasu prohlídky a její tempo. V případě Náprstkova muzea by byly celkem tři prohlídkové okruhy: okruh 1 *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky* (1. patro), okruh 2 *Kultury Afriky* (2. patro) a okruh 3 *Kultury Austrálie a Oceánie* (3. patro). Audio průvodce by byl vedle českého jazyka namluven ještě v jazyce anglickém, německém, španělském a ruském (nebo dle analýzy skladby zahraničních návštěvníků NpM). Ideálně by byl také dostupný na CD-ROMU v pokladně muzea.

2.4 Výsledný obraz indiánských kultur Ameriky v expozici Náprstkova muzea

„*Indián očima českých cestovatelů*“; takto je možné chápat obraz amerických indiánských kultur v expozici Náprstkova muzea. Obraz amerického Indiána Náprstkova muzea je v podstatě vytvořen odkazem cestovatelů, etnografů, archeologů, botaniků či lékařů, kteří se od druhé poloviny 19. století až do současnosti vydávali na své zaoceánské cesty ve snaze podat svědectví o domorodých kulturách amerického kontinentu. Se záměrem informovat českou společnost o existenci jiných národů a ras, sbírali na svých cestách jedinečné etnografické a archeologické předměty, které jsou dodnes uloženy nebo vystaveny v Náprstkově muzeu. Tyto sbírkové předměty spolu s příloženou písemnou dokumentací zprostředkovávají dodnes českému národu kontakt se zámořskými kulturami, povětšinou již neexistujícími.

Lze namítnout, že samotná expozice k poznání amerických kultur jistě nestačí. Pro lepší pochopení souvislostí je určitě vhodné vzít si do ruky zápisky cestovatelů z cest a proniknout spolu s nimi do jádra domorodých civilizací. Nahlédnout na tento svět očima toho, kdo o něm podává bezprostřední svědectví. Pro nezasvěceného laika je těžké udělat si obrázek Indiána jen na základě staticky vystavených předmětů, proto pozorovací talent

¹³⁴ V roce 1983 byl vydán průvodce ke stálé výstavě amerických kultur. Avšak tento průvodce je starý 27 let a jistě by zaslužil aktualizaci. Kandertová, Olga a Klápšťová, Kateřina: *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky ve sbírkách Náprstkova muzea*. Průvodce ke stálé výstavě. Praha: Národní muzeum, 1983.

cestovatelů v komplexnějším pohledu velmi pomůže. Nabízí se přečíst například Fričovy *Indiány Jižní Ameriky*, *Napříč rovníkovou Amerikou* od E. S. Vráze nebo *Tíwanaku, klenot And* od Václava Šolce a s autorovou pomocí oživit vystavené exponáty, dosud nehybně spící ve vitrínách. Po přečtení díla si návštěvník expozice snáze představí, jak asi vypadali Indiáni tropických lesů, savan nebo dávní obyvatelé Tíwanaka, čím se živili a jak žili. Snadněji si pospojuje, k čemu že sloužily v muzeu vystavené péřové ozdoby, předměty denní potřeby nebo rituální šňupky, dýmky či chřestidla. Jak příslušníci domorodých kmenů lovíli nebo válčili a jakých zbraní při tom užívali.

V současné době existuje celá řada odborné literatury na téma amerických indiánských kultur, nicméně autentické zprávy cestovatelů je možno dodnes považovat za velmi hodnotný pramenný materiál, ze kterého vycházejí i současní autoři. Tím spíše, že velké množství domorodých civilizací již zaniklo nebo bylo asimilováno či vyhubeno. Při sepisování záznamů a vzpomínek z cest se autoři v pohledu na původní obyvatele odlišovali; zatímco jeden se snažil o co nejobjektivnější pohled vyhýbaje se subjektivním dojmům, jiný neváhal text doplnit o své vlastní myšlenky a názory. Zatímco první nechává na čtenáři, aby si o Indiánovi na základě podaných informací udělal svůj vlastní obrázek, druhý ho v utváření obrazu více či méně ovlivňuje. Co však české cestovatele spojovalo, byla absence jakéhokoli negativního pohledu, nadřazenosti, výsměchu, kritiky či rasistického podtextu při jednání a přístupu k indiánskému obyvatelstvu. Dnes většinový pohled, nicméně převratný v době, kdy ve světě doznávalo otroctví a obchod s otroky a abolicionismus se teprve hlásil o slovo. Nutno dodat, že cestovatelé druhé poloviny 19. století byli v tomto ohledu na svou dobu poměrně pokrokoví.

Nesmírně cenné informace poskytuje cestovatel, který odhodlán přiblížit se co nejlíže dané kultuře, neváhal proniknout až do jejího nitra. Vzdal se bezpečí civilizovaného světa a odvážil se mezi úplně neznámé „primitivní“ kmeny s vědomím, že jakožto cizorodý prvek v honbě za poznáním nasazuje svůj vlastní život. O to těžší pak bylo dostat se do míst, kde v minulosti conquistador či kolonizátor napáchal ve vztazích s původními obyvateli nenapravitelné škody a kde nedůvěra, ba přímo nenávist vůči bílé rase byla zakořeněna po několik generací.

Chytrý cestovatel si byl vědom toho, že nejlíže pronikne ke kmeni tehdy, odhodlí-li evropský šat a zažité předsudky. Pokora a přátelský přístup otevírá dveře tam, kde násilí nic nezmuže. Jak napsal A. V. Frič: „*Chce-li ale cestovatel pochopit člověka divočiny, musí odložit šaty a stát se jedním z nich*“¹³⁵. Cestovatel, kterému se podařilo získat důvěru

¹³⁵ Frič, op. cit., str. 128.

domorodců, žít mezi nimi, poznat jejich mentalitu, řeč, zvyky, účastnit se rituálů a slavností, kmenových jednání a porad, ten zachoval pro další generace velice hodnotné zprávy. Pro takového cestovatele se stal Indián opravdovým přítelem; jednal s ním jako se sobě rovným a dokonce zastával názor, že je mnoho věcí, které se vzdělaný bílý člověk od „primitivního“ Indiána může naučit.

Uvědomělý cestovatel neodsuzoval odlišnost, nehodnotil ji jako něco podřadného, ale vyhledával ji, zajímal se o ni, shledával ji zajímavou. Odlišný způsob života, jinakost a jedinečnost, to je to, proč cestovatel zdolával tisíce kilometrů od své rodné vlasti. Zjistit jak různě lidé žijí a podat o tom zprávy. Některé zvyky se z pohledu Evropana mohou zdát nepochopitelné (šamanismus, animismus), jiné zavrženíhodné (kanibalismus, zmenšování lidských hlav), ale příslušníci domorodých kmenů je vnímají jako něco naprosto přirozeného, co má v jejich populaci tradici a je součástí jejich kultury. Protože to není evropské kultuře vlastní ještě neznamena, že je to špatné. Pravda, někdy se cestovatelé při popisu neubránili generalizaci (Indiáni jsou zkažení, líní, prolhaní, nevěrní, mstiví, žijí přítomností a nemyslí na budoucnost, atp.), avšak vesměs se snažili o realistický pohled a co nejvěrnější zachycení skutečnosti.

Avšak ne ke všem v muzeu uloženým sbírkovým předmětům existuje doprovodný text. Často není známo, kde, kým nebo za jakých okolností byly pořízeny. Existuje třeba jen hypotéza, k jakému účelu se užívaly (různé nádoby, nástroje, předměty rituální povahy). To je obvyklé zejména u předkolumbovských kultur. Avšak i zde může poskytnout alespoň částečné vysvětlení odborná literatura, které je v současnosti dostatek a další s novými poznatky stále přibývá.

Expozice Kultury Severní a Jižní Ameriky není vyčerpávající ve výkladu informací o nativních kulturách, a ani si to neklade za cíl. Je třeba si uvědomit, že návštěvník do muzea nechodí pro suchou teorii, kterou si může přečíst v klidu doma. Od návštěvy očekává především zážitek. Přidaná hodnota výstavy spočívá zejména ve vizuálním vjemu. Vidět na vlastní oči předměty, které jednotlivé kmeny užívaly, možnost shlédnout je prostorově, porovnat jejich velikost, posoudit barevnost či podobnost. To je to, co výstavu činí přitažlivou a na základě čeho si návštěvník může udělat svůj vlastní závěr. Výsledný obraz indiánských kultur Ameriky nelze tedy chápat jako jeden, pro všechny stejný, nelze jej zevšeobecnit a zaškatulkovat. Protože každý se na expozici dívá svým vlastním pohledem, vnáší své vlastní znalosti a individuální zkušenosti a odnáší si tak vlastní jedinečný dojem. Zkrátka z výstavy si v sobě každý jedinec odnáší svého unikátního amerického Indiána.

Závěr

Od svého založení až do současnosti plnilo a i nadále plní Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur funkci, pro kterou ho Vojta Náprstek zakládal. Instituce (muzeum i knihovna) slouží primárně pro poučení veřejnosti, a to prakticky nepřetržitě již téměř 150 let, navíc na stále stejném místě (což nelze říci například o Národním muzeu, které v průběhu své existence několikrát měnilo prostory). Již v době Vojty Náprstka bylo muzeum unikátní v několika ohledech: specifikem svých sbírek, rozsáhlým knihovním fondem, sloužilo také jako centrum kulturního dění, místo setkávání odborné veřejnosti, zázemí pro vzdělávání a jako styčný bod s krajany v zámoří. A i když byly od počátku patrné rezervy například v prezentaci exponátů (důvodem byl nedostatek prostoru, finančních prostředků a práce založená na dobrovolnících, navíc odborné zpracování sbírek potřebovalo spíše péči odborníků na mimoevropskou etnografii), přesto dodnes sbírkové a archivní fondy muzea tvoří cenný pramenný materiál, který je v rámci České republiky ojedinělý, jak z hlediska množství tak provenience. Díky svému bohatému sbírkovému fondu se Náprstkovo muzeum řadí mezi významná evropská muzea světových kultur, o čemž svědčí četná zahraniční spolupráce, ale například i účast na konferenci evropských etnografických muzeí v roce 1999¹³⁶.

Náprstkovo muzeum je vlastně jedinou českou institucí, která se v plném rozsahu zabývá péčí, studiem, dokumentací a prezentací mimoevropských kultur – přesněji asijských, afrických, amerických, australských a oceánských. Shromažďuje, zpracovává a ošetřuje jejich materiální kulturní dědictví a zpřístupňuje je české i zahraniční veřejnosti ve stálých a krátkodobých výstavách. Ke kultuře světových civilizací se vyjadřuje v nejrůznějších vědeckých nebo populárně naučných publikacích či v médiích. Neocenitelný pramenný materiál poskytuje badatelům, školám a studentům, diplomatům, obchodníkům nebo cestovatelům. Muzeum dále spravuje rozsáhlou krajanskou knihovnu (konzervační fond), uchovává bohatý archiv a pečuje o vztahy s krajanskými sdruženími a jednotlivci v zámoří.

Při péči o sbírkový fond a jeho vědecké zhodnocení Náprstkovo muzeum úzce spolupracuje s řadou českých institucí: *ústavy Akademie věd* (Orientální ústav AV ČR nebo Etnologický ústav AV ČR) *s vysokými a vyššími odbornými školami* (členství v Českém národním egyptologickém centru Univerzity Karlovy; spolupráce s Vysokou školou chemicko-technologickou v Praze a Vyšší odbornou školou textilních řemesel v Praze při konzervaci a restaurování sbírkových předmětů; výuka pracovníků muzea na Filozofické

¹³⁶ Náprstkovo muzeum bylo na konferenci pozváno jako jediný zástupce ze střední a východní Evropy. Součková, Dufková, op. cit., str. 4.

fakultě Univerzity Karlovy, Fakultě sociálních věd UK, Fakultě humanitních studií UK, Fakultě humanitních studií Západočeské univerzity v Plzni, Filozofické fakultě Palackého univerzity v Olomouci, Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze nebo Akademii výtvarného umění v Praze), *institucemi památkové péče, regionálními a městskými muzei a mnoha mezinárodními institucemi a privátními subjekty.*

Prezentací amerických sbírek zprostředkovává Náprstkovo muzeum české veřejnosti kulturu indiánských civilizací amerického kontinentu. Tím vlastně nenásilnou formou vzdělává tam, kde chybí jiná forma edukace. Výuka dějepisu se na tuzemských školách zaměřuje výhradně na evropské kultury (popř. na kulturu dávného Egypta), ve školních osnovách však již nezbyvá místo na jiné - neméně významné - světové civilizace. V důsledku toho pak české společnosti chybí mnohdy elementární znalosti o domorodých kulturách ostatních kontinentů. Svou expozicí kultur Ameriky rozšiřuje Náprstkovo muzeum obzory a utváří jistý obraz amerického Indiána. V České republice není jiná veřejně přístupná instituce, která by toho o Indiánech předkolumbovské a pokolumbovské Ameriky v tak ucelené podobě vypověděla více.

Díky sbírkotvorné, vědecké, výzkumné, prezentační a publikační činnosti pracovníků, Náprstkovo muzeum nezůstává jen jakýmsi pasivním skladištěm sbírkových předmětů, ale aktivně se podílí na vzdělávání a šíření povědomí o mimoevropských kulturách v dějinných souvislostech. Velké množství zastoupených kultur již dávno neexistuje, nebo vlivem pokračující globalizace zaniklo nebo ztratilo svůj původní domorodý charakter, ale v muzeu zůstávají jejich odkazy zakonzervovány pro další generace už na pořád. To je přesně to, oč zakladatel muzea Vojta Náprstek ještě za svého života usiloval a co se jeho následovníkům podařilo naplnit.

Literatura

Prameny

Průvodce:

A guidebook. The Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures. Praha: Národní muzeum, 2000. ISBN 80-7036-089-5.

Expozice Austrálie a Oceánie. Praha: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur. Rok vydání neuveden.

František Poledna Volovský a Čukčové. Katalog k výstavě „Lidé Sibiře“. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 2001. ISBN 80-7028-167-7.

Hračky a divadelní loutky z Afriky, Ameriky a Asie ve sbírkách Náprstkova muzea v Praze. Praha: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, 1995. ISBN 80-7036-023-2.

Kandertová, Olga a Klápšřová, Kateřina: *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky ve sbírkách Náprstkova muzea.* Průvodce ke stálé výstavě. Praha: Národní muzeum, 1983.

Kottner, Josef Ludvík: *Průvodce sbírkami Náprstkova Českého průmyslového muzea v Praze.* Praha: Kuratorium Náprstkova Českého průmyslového muzea, 1898.

Součková, Jana a Dufková, Marie a kolektiv kurátorů Náprstkova muzea: *Světové kultury ve sbírkách Národního muzea; koncepce rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur a antické sbírky Historického muzea.* Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-185-9.

Šperky a ozdoby z mimoevropského světa. Katalog výstavy. Praha: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, 1990-1991. ISBN 80-7036-004-0.

Dobová literatura, cestopisy:

Frič, Alberto Vojtěch: *Indiáni Jižní Ameriky.* Praha: Mladá fronta, 1942.

Gutwirth, Václav: *Vojta Náprstek.* Praha: Orbis, 1947.

Památce Vojty Náprstka ve sté výročí jeho narozenin. Praha: Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě; redakcí Renáta Tyršová, 1926.

Podlipská, Sofie: *Vojta Náprstek. Pamětní spisek naší milé mládeži na oslavu jeho sedmdesátých narozenin.* V Praze: Nákladem Amerického klubu dam, 1896.

Vojta Náprstek: pamětní lístek. V Praze: Spolek pro zbudování pomníku M. Janu Husi v Praze, 1894. (Tiskem F. Šimáčka).

Vráz, Enrique Stanko: *Napříč rovníkovou Amerikou.* Praha: Panorama, 1984.

Novinové články:

D. M: *Velrybí dýchánek.* Z kroniky města pražského. Večerní Praha, 25. května 1984.

Ederer, Antonín: *Vojta Náprstek. Dny evropského dědictví 2006,* Městská část Praha 1, str. 117 – 120.

Fousková, Dagmar: *Náprstkovo muzeum procitlo.* Práce, 18. prosince 1990, str.7.

- Havel J., Kovařík J.:** *Pražská muzea- Náprstkovo*. Večerní Praha, 4. ledna 1985.
- Horácková, Alice:** *Muzeum otevřelo okno do světa*. Mladá fronta Dnes, 13. července 2000, č. 161.
- Kraemerová, Alice:** *Putování časem a prostorem světadílů*. Hospodářské noviny, č. 16, 23. dubna 1999.
- Martínek, Miloslav:** *Ocenění Náprstkova muzea*. Rudé právo, 19. listopadu 1992, str. 7.
- Novotný, Stanislav:** *Náprstkovo muzeum po rekonstrukci*. Časopis společnosti přátel starožitností, Muzejní a vlastivědná práce, 1992, str. 1-3..
- Ptáčková, Zuzana:** *Náprstkovo muzeum*. Antique 2, č. 9, 1994, str. 4-5.
- Sto let Náprstkova muzea*. Zemědělské noviny, 23. října 1962.
- (Ts): *Indiáni v Praze*. Svobodné slovo, 12. dubna 1996, příloha str. 8.

Sekundární literatura

Monografie:

- Bahenská, Marie:** *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-241-4.
- Halászová, Věra:** *Nejstarší fotografie ze zámoří. 150 unikátních snímků tří českých cestovatelů - Enrique Stanko Vráze, Bedřicha Machulky a Alberto Vojtěcha Friče z let 1883-1905 ve sbírkách Náprstkova muzea*. Praha: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, 1989. ISBN 80-7036-010-0.
- Hozák, Jan:** *Vojta Náprstek a muzejnictví*, Praha: Národní technické muzeum, 1998. ISBN 80-7037-070-X.
- Janka, Otto:** *Příběhy českých cestovatelů*. Třebíč: Akcent, 2001. ISBN 80-7268-122-2.
- Kašpar, Oldřich:** *Tam za mořem je Amerika*. Dopisy a vzpomínky českých vystěhovalců do Ameriky v 19. století. Praha: Československý spisovatel, 1986.
- Kodym, Stanislav:** *Dům U Halánků*. Praha: Československý spisovatel, 1955.
- Křížová, Markéta:** *Aztékové*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2005. ISBN 80-86493-19-9.
- Křížová, Markéta:** *Inkové*, Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2006. ISBN 80-86493-21-0.
- Křížová, Markéta:** *Přednášky kurzu Nativní kultury*. FFUK: Iberoamerikanistika, 2009 - 2010.
- Longhena, Maria:** *Mexiko. Mayové, Aztékové a další předkolumbovské národy*, Praha: Rebo Productions, 2006. ISBN 80-7234-632-6.
- Majer, Jiří:** *Počátky musea Vojty Náprstka*, Praha: Národní muzeum, 1956.
- Martínek, Jiří a Miloslav:** *Kdo byl Kdo, naši cestovatelé a geografové*. Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-50-8.
- Opatrný, Josef:** *Amerika v proměnách století*, Praha: Libri, 1998. ISBN 80-85983-42-7.
- Opatrný, Josef:** *Panama*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-216-3.

Roedl, Bohumír: *Dějiny Peru a Bolívie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. ISBN 978-80-7106-839-6.

Rozhoň, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámoří v české společnosti*. Praha: Nakladatelství Aleš Skřivan, 2005. ISBN 80-86493-18-0.

Šolc, Václav: *Tíwanaku – klenot And*. Praha: Mladá fronta, 1986.

Šolle, Zdeněk: *Vojta Náprstek a jeho doba*. Praha: Felis, 1994. ISBN 80-901766-0-7.

Zimmermann, Larry J.: *Indiáni Severní Ameriky*. Praha: Euromedia Group, 2003. ISBN 80-242-0955-1.

Internetové zdroje:

European Museum Forum, dostupné z <<http://www.europeanmuseumforum.eu>>.

Jandáček, Petr: *Památka versus instituce? Úvaha o technických aspektech provozu Náprstkova muzea*. Studium památkové péče při NPÚ v Praze, 1. června 2009. Dostupné z <http://www.jandacek.cz/download/zav_pr_pro_web.pdf>.

Klub Českých Turistů, dostupné z <<http://www.klubturistu.cz/>>.

Náprstkovo muzeum, dostupné <<http://www.nm.cz/naprstkovo-muzeum/>>.

Národní muzeum, dostupné z <<http://www.nm.cz/>>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2009. Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ09.pdf>>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2008. Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ08.pdf>>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2007. Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ07.pdf>>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2006. Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ06.pdf>>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2005. Dostupné <http://www.nm.cz/download/Annual05_www.pdf>.

Národní muzeum: Výroční zpráva Národní muzeum 2002. Dostupné z <http://www.nm.cz/download/vyrocka_definitiva.doc>.

Národní památkový ústav, dostupné z <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

Městská část Praha 1, Praha 1 - území, symboly, ulice, památky, historie; dostupné z <<http://www.praha1.cz/cps/index.html>>.

Opočenské noviny: *Filip Stanislav Kodým*, ročník IV. - číslo 16., ze 14. září 2001, str. 5. Dostupné z <<http://old.opocno.cz/files/389.pdf>>.

Stejskalová, Martina: *Krajanská knihovna v Náprstkově muzeu*. Český rozhlas 7: Krajane.net, 29.06.2006. Dostupné z <<http://krajane.radio.cz/articleDetail.view?id=653>>.

Štráfeldová, Milena: *Tradici vánočního stromku v Čechách rozšířil "Amerikán" Vojta Náprstek*. Český rozhlas, 26. prosince 2004. Dostupné z <<http://www.radio.cz/cz/clanek/61679>>.

Přílohy

- Příloha 1** **Dějiny Náprstkova muzea**
- Příloha 2** **Náprstkovo muzeum a stálá expozice *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky***
- Příloha 3** **Geografické vymezení areálů nativních kultur Ameriky**
- Příloha 4** **Fotografie sbírkových předmětů a exponátů ze sbírky Indiánských kultur Ameriky Náprstkova muzea – výběr.**

Příloha 1

Dějiny Náprstkova muzea

Vojta Náprstek

Anna Fingerhutová

Zdroj: Štráfěldová, Milena: *Tradici vánočního stromku v Čechách rozšířil "Amerikán" Vojta Náprstek*. Český rozhlas, 26. prosince 2004. Dostupné z <<http://www.radio.cz/cz/clanek/61679>>.

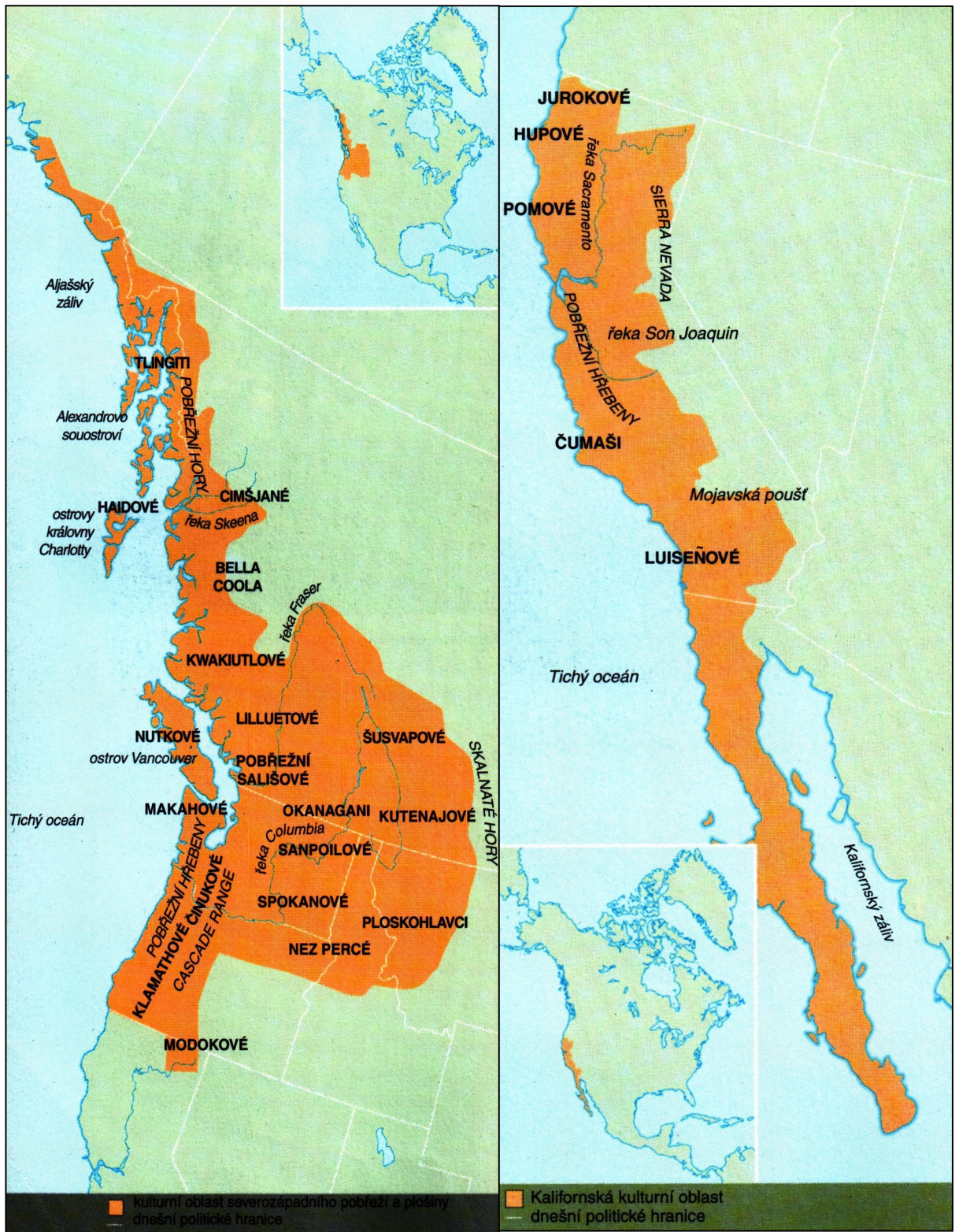
Příloha 2

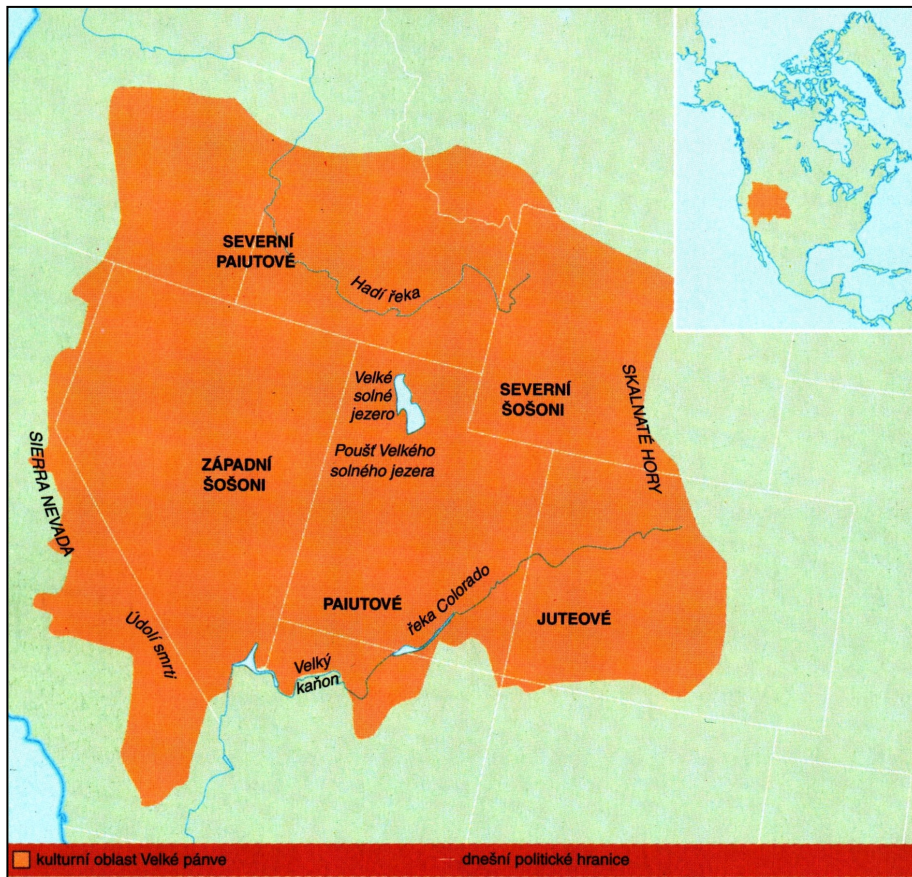
Náprstkovo muzeum a stálá expozice *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky*

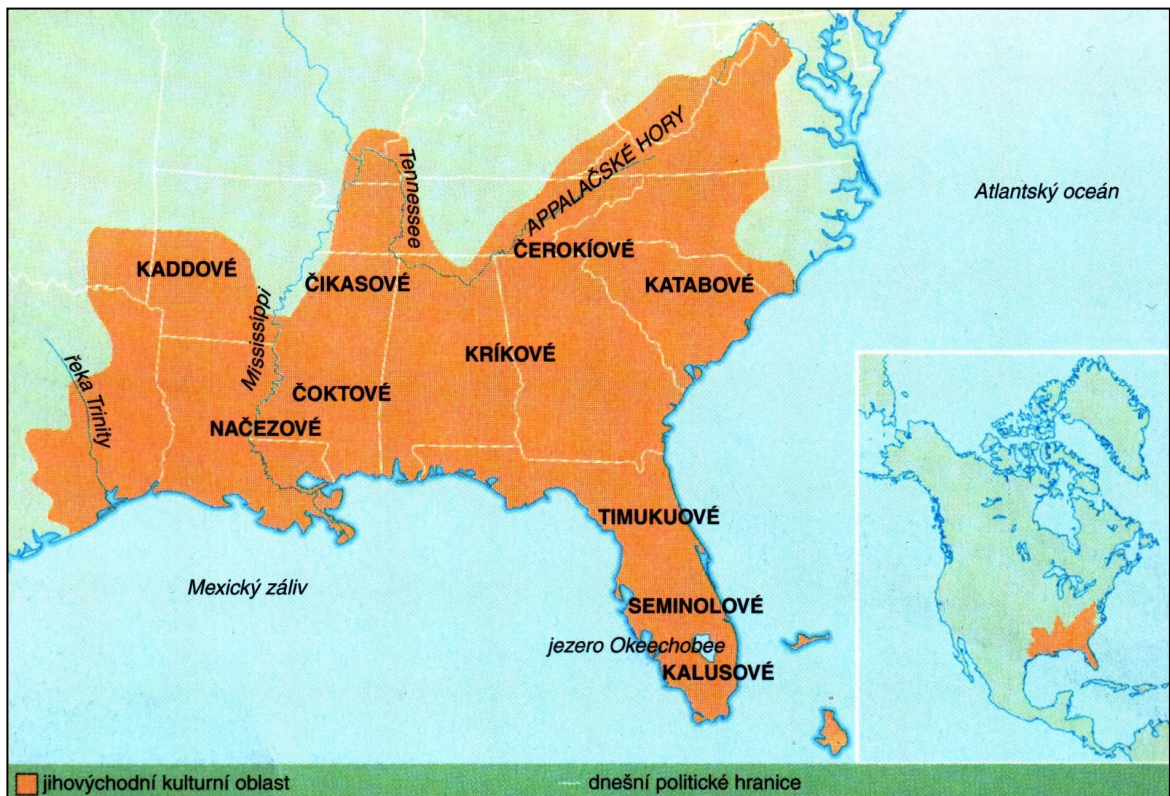
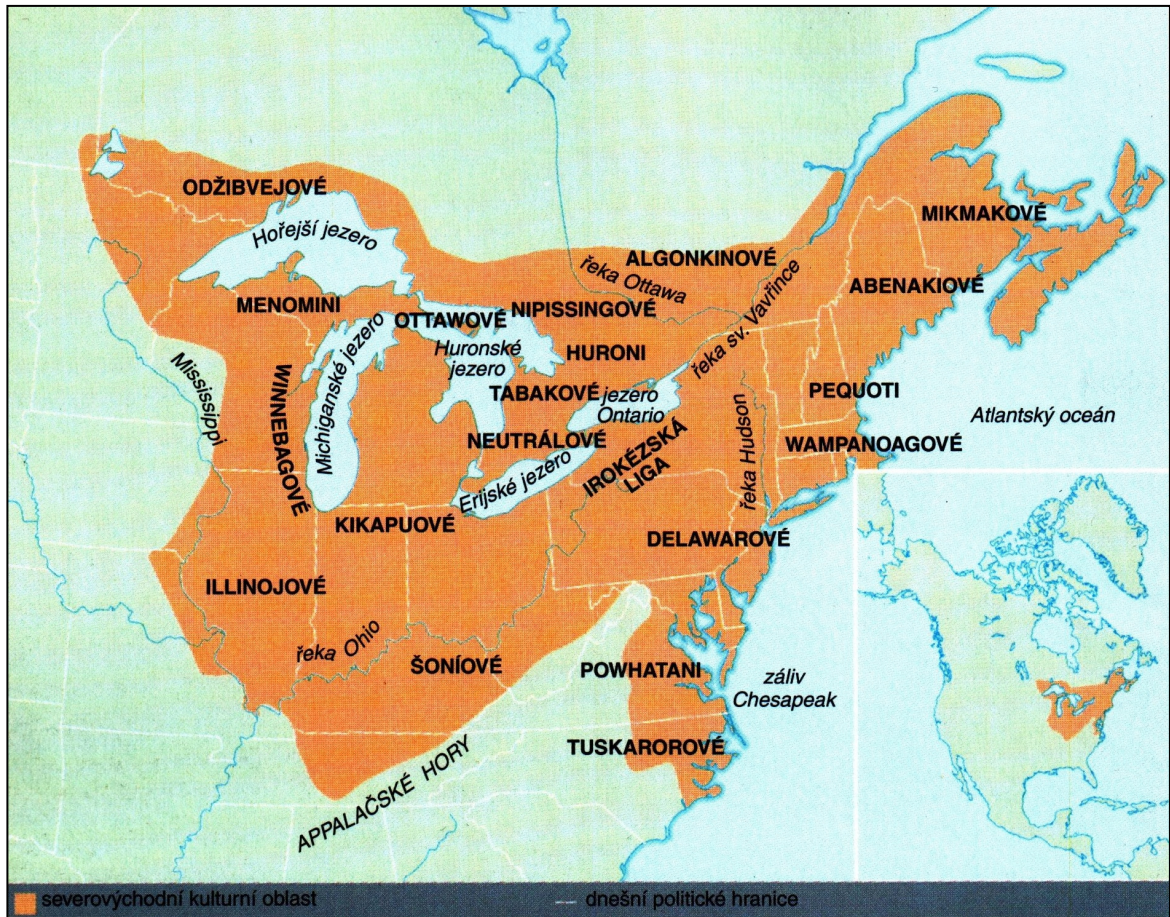

Příloha 3 Geografické vymezení areálů nativních kultur Ameriky

Zdroj: Zimmermann, Larry J.: *Indiáni Severní Ameriky*. Praha: Euromedia Group, 2003.

Dostupné z <<http://www.mayaforestgardeners.org/images/Mesoamerica-map-600.gif>>.

Dostupné z <<http://www.xmission.com/~amauta/images/southindian.jpg>>.

Zdroj: Výstava *Ve stínu jaguára*.

Příloha 4

Fotografie sbírkových předmětů a exponátů ze sbírky Indiánských kultur Ameriky Náprstkova muzea – výběr.

Všechny vyobrazené fotografie pocházejí ze sbírek Náprstkova muzea a jsou převzaty z publikací:

A guidebook. The Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures. Praha: Národní muzeum, 2000. ISBN 80-7036-089-5.

František Poledna Volovský a Čukčové. Katalog k výstavě „Lidé Sibíře“. Brno: Moravské zemské muzeum Brno, 2001. ISBN 80-7028-167-7.

Hračky a divadelní loutky z Afriky, Ameriky a Asie ve sbírkách Náprstkova muzea v Praze. Praha: Národní muzeum, Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur, 1995. ISBN 80-7036-023-2.

Kandertová, Olga a Klápšř'ová, Kateřina: *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky ve sbírkách Náprstkova muzea.* Průvodce ke stálé výstavě. Praha: Národní muzeum, 1983.

Součková, Jana a Dufková, Marie a kolektiv kurátorů Náprstkova muzea: *Světové kultury ve sbírkách Národního muzea; koncepce rozvoje Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur a antické sbírky Historického muzea.* Praha: Národní muzeum, 2006. ISBN 80-7036-185-9.

Frič, Alberto Vojtěch: *Indiáni Jižní Ameriky.* Praha: Mladá fronta, 1942.

Vráz, Enrique Stanko: *Napříč rovníkovou Amerikou.* Praha: Panorama, 1984.

Šolc, Václav: *Tíwanaku – klenot And.* Praha: Mladá fronta, 1986.

Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2008.* Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ08.pdf>>.

Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2007.* Dostupné z <<http://www.nm.cz/download/VZ07.pdf>>.

Národní muzeum: *Výroční zpráva Národní muzeum 2005.* Dostupné z <http://www.nm.cz/download/Annual05_www.pdf>.

Fotografie, Náprstkovo muzeum.

¹ Nádobka z pálené hlíny s vymodelovaným antropomorfním obličejem. Kmen Shipibo, Peru. Nákup od Ing. Jiřího Vedrala, 2008. *Není součástí expozice.*

² Betlém skříňkový, Ayacucho, Peru. Akvizice 2007. *Není součástí expozice.*

³ Čelenka „Medvědí uši“ ze sbírky Tadeáše Haenkeho získaná na počátku devadesátých let 18. století na severozápadním pobřeží Severní Ameriky v Yakutat Bay. Je zhotovena z medvědí kůže (pravděpodobně medvěda černého) a malovaná barevnými pigmenty přírodního charakteru složenými z okrů, uhlíku a v případě zeleno–modré barvy z měďenky. Čelenku nosil šaman indiánů Tlingitů během spirituálního boje proti nebezpečným duchům. Akvizice 2005. *Není součástí expozice.*

⁴ Taneční oštěp zdobený rytinou mořské vydry, mrožovina, korále a dřevo. Nuniwak, ostrov Nuniwak, Beringovo moře. Sběratel neznámý, 2. polovina 19. století. *Je součástí expozice.*

⁵ Kajak s figurkou Eskymáka, tulení kůže. Kanada, konec 19. století. *Je součástí expozice.*

⁶ Vlčí maska, malované dřevo. Nutkové (Kvakiutlové in *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky*), ostrov Vancouver, Britská Kolumbie, Kanada. Sběr Filip Oberländer roku 1909. *Je součástí expozice.*

⁷ Obřadní nádoba na olej užívaná při potlačích v podobě mýtické velryby. Tlingitové, Yakutat Bay, Aljaška, USA. Sběr Tadeáš Haenke roku 1791. *Je součástí expozice.*

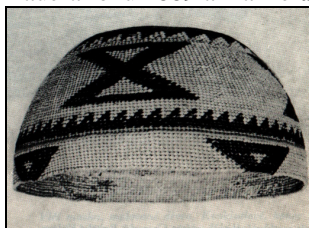
⁸ Náčelnický klobouk s malbou rodových odznaků s ústřední figurou bobra. Tlingitové, Yakutat Bay, Aljaška. Kolekce Tadeáš Haenke, 1791. *Je součástí expozice.*

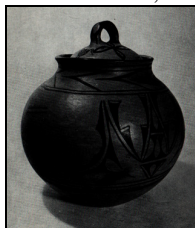
⁹ Košík spirálově pletený, rostlinné pletivo. Kalifornské pobřeží USA. Sběr Tadeáš Haenke roku 1791. *Je součástí expozice.*

¹⁰ Čapka, rostlinné pletivo. Hupové, 2. polovina 19. století, Kalifornie, USA. Dar amerických krajanů Josefa St. Bauera roku 1889 a manželů Korbelových roku 1892. *Je součástí expozice.*

¹¹ Nádoba s víkem, keramika s černým dekorem na červenohnědém pozadí. Zuňiové, 1. polovina 20. století, Nové Mexiko, USA. Sběr František Pospíšil, 1931. *Je součástí expozice.*

¹² Nádoba zdobená polychromní malbou. Pueblové, jihozápad USA. Kolekce E. S. Vráz. 1902. *Je součástí expozice.*

¹³ Kačina, malované dřevo. Hopiové, 90. léta 19. století, Arizona, USA. Sběr Enrique Stanko Vráz v letech 1899 – 1900. *Je součástí expozice.*

¹⁴ Kačina Boha kukuřice, Sio Awachhoya, figurka ducha předka, vyřezávané dřevo. Kmen Zuňi, Nové Mexiko, USA. Sběrka František Pospíšil, 1931. *Je součástí expozice.*

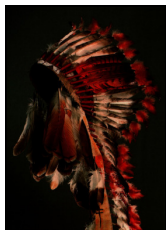
¹⁵ Ženský plášť, malovaná bizoní kůže. Dakotské kmeny Vahpetonů, 2. polovina 19. století, Minnesota, USA. Sběr Vojty Náprstek, 1856. *Je součástí expozice.*

¹⁶ Panenka v dakotském kostýmu ve dřevěné kolébce; kostým s hedvábnými nášivkami, vyřezávaná nosítka a pásek zdobený dikobrazími brky jsou ruční prací Indiánů; hlava panenky je vyrobena průmyslově. Východní Dakota, Minnesota, USA. Sběrka Vojty Náprstka, 1856. *V současné době je součástí expozice pouze kolébka, panenka se opravuje.*

¹⁷ Pěřová čelenka. Dakotové, 2. polovina 19. století, Velké pláň – Severní Amerika. *Je součástí expozice.*

¹⁸ Mokasíny, kůže vyšívána dikobrazími ostny a korálky. Prérijní Indiáni – Čejeni (Cheyenne), USA. *Nejsou součástí expozice.*

¹⁹ Taneční erb, malovaná bizoní kůže. Kmen Čejeni (Cheynne), jižní Velké pláň, Severní Amerika. Sběr čeští vystěhovalci z Omahy, 2. polovina 19. století. *Je součástí expozice.*

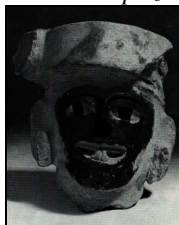
²⁰ Panenka v koženém oděvu. Přelom 19. a 20. století, Velké pláň, Severní Amerika. *Je součástí expozice.*

²¹ Antropomorfní figura, keramika. Olmécký styl, 800 př.n.l. – 300 n.l., lokalita neznámá, Mexiko. *Je součástí expozice.*

²² Antropomorfní hlava, keramika malovaná smolou. Kultura Tajínu, 400 – 600 n.l., Veracruz, Mexiko. *Je součástí expozice.*

²³ Antropomorfní plastika, chrastítko, keramika. Kultura Mayů, 600 – 900 n.l., lokalita neznámá, Mexiko. *Není součástí expozice.*

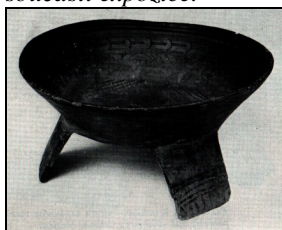
²⁴ Fragment desky s reliéfem hlavy, žula. Kultura Mayů, 600 – 900 n.l., Guatemala. *Je součástí expozice.*

²⁵ Keramická figurka kněze, chřestítko. Mayové, klasické období, 600 – 900 n.l.; Jaina, Yuacatán, Mexiko; sbírka Jakub Beer, 1856. Mayská šlechtična, keramická plastika. Mayové, klasické období, 600 – 900 n.l.; Jaina, Yuacatán, Mexiko. *Obojí součástí expozice.*

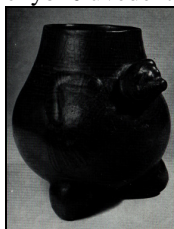
²⁶ Miska na třech nohách, keramika zdobená malbou a rytím. Kultura Aztéků, 900 – 1240 n.l., střední Mexiko. *Je součástí expozice.*

²⁷ Zoomorfní nádobka, keramika zdobená malbou. Kultura Chiriquí, 1200 – 1600 n.l., lokalita Miguel, provincie Chiriquí, Panama. *Není součástí expozice.*

²⁸ Nádobka, polychromní keramika. Kultura Chiriquí (v publikaci *Indiánské kultury Severní a Jižní Ameriky* chybně uvedena pod kulturou Mixtéků). *Je součástí expozice.*

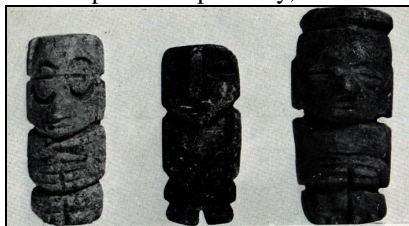
²⁹ Pes s kostí, keramika. Kultura západního mexického pobřeží, 300 – 600 n.l., Colima, Mexiko. *Je součástí expozice.*

³⁰ Figurální nádoba v podobě Boha s hieroglyfem „L“, neboli Boha kukuřice, keramika. Kultura Zapotéků, Monte Albán III, 300 – 900 n.l., Oaxaca, Mexiko. *Je součástí expozice.*

³¹ Antropomorfní přívěsky, kámen. Kultura Mixtéků, 1000 – 1400 n.l., Oaxaca, Mexiko. *Jsou součástí expozice.*

³² Pohár, polychromní keramika. Mixtécko–puebelská kultura, 1350 – 1521 n.l., Puebla, Mexiko. *Je součástí expozice.*

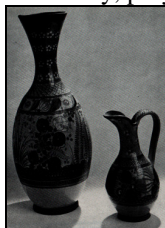
³³ Dívka v zapotéckém kroji, maňásek. Mexiko, 2. polovina 20 stol. *Není součástí expozice.*

³⁴ Koláž, barevné bavlnky na vrstvě sádry. Huicholové, sedmdesátá léta 20. století, stát Jalisco, Mexiko. Šamanský rituál s centrálním motivem šamanského bubnu, obětní destička; korálky zapuštěné ve včelím vosku. Huicholové, stát Jalisco, Mexiko. Dar mexické vlády, 1982. *Nejsou součástí expozice.*

³⁵ Nádoby, polychromní keramika. Sedmdesátá léta 20. století, stát Jalisco, Mexiko. *Nejsou součástí expozice.*

³⁶ Plastiky hudebníků, polychromní keramika. Sedmdesátá léta 20. století, San Agustín de las Flores, stát Guerrero, Mexiko. *Nejsou součástí expozice.*

³⁷ Konvice, polychromní keramika. Sedmdesátá léta 20. století, Tlaquepaque, stát Jalisco, Mexiko. *Není součástí expozice*

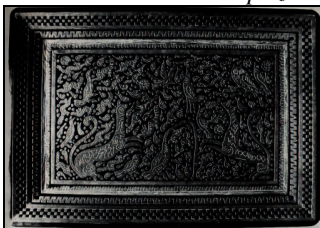
³⁸ Rituální maska, dřevo s polychromní malbou. Nahuové, stát Guerrero, Mexiko. Kolekce Josefa Rutta, 1978. *Není součástí expozice.*

³⁹ Figurka k Svátku zemřelých, papírovina. Mexiko, 2. polovina 20 stol. *Není součástí expozice.*

⁴⁰ Lakový podnos, dřevo zdobené červeným a černým lakem. Sedmdesátá léta 20. století, Olinalá, stát Guerrero, Mexiko. *Je součástí expozice.*

⁴¹ Zoomorfní plastiky, polychromní keramika. Sedmdesátá léta 20. století, Tonalá, stát Jalisco, Mexiko. *Jsou součástí expozice.*

⁴² Keramická nádoba dekorovaná polychromní malbou. Kultura Nazca, 200 př. n. l. – 700 n. l., Peru. Výměna Museum für Völkerkunde, Vídeň, 1969. *Je součástí expozice.*

⁴³ Pohřební keramika. Kultura Nazca, 200 – 700 n. l., jižní pobřeží Peru. *Je součástí expozice.*

⁴⁴ Lem pláště z hrobu kultury Nazca. 200 – 700 n. l., jižní pobřeží Peru. *Je součástí expozice.*

⁴⁵ Figurální keramická nádoba s hubicí a třmenem v podobě stylizované ryby kombinované s prvky kočkovité šelmy, s lidskou postavou na hřbetě. Severní pobřeží Peru, kultura Moche, 200 – 700 n. l. Získaná v roce 1998 ze sbírky J. Valenty. *Je součástí expozice.*

⁴⁶ Hrobová keramická nádoba. Kultura Mochica, 200 – 700 n.l., severní pobřeží Peru. *Je součástí expozice.*

⁴⁷ Kamenný reliéf, součást sochařské výzdoby architektury. Kultura Tíwanaku, 700 – 1000 n. l., lokalita Tiahuanaco, Bolívie. Sběrka prof. Julius Nestler, 1910-1911. *Je součástí expozice.*

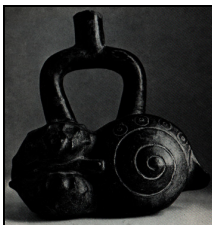
⁴⁸ Keramické nádoby a nádoby typu „kero“ dekorované polychromní malbou. Kultura Tíwanaku, 700 - 1000 n. l., Bolívie. Sbíрка prof. Julius Nestler, 1910-1911. *Jsou součástí expozice.*

⁴⁹ Keramická urna na sekundární pohřeb. Kultura Diagita, lokalita Santa María, 1000 – 1500 n. l., severní Argentina. *Je součástí expozice.*

⁵⁰ Zakuřovaná keramika. Kultura Chimů, 1000 – 1450 n. l., severní pobřeží Peru. *Není součástí expozice.*

⁵¹ Textilní panenka, součást pohřební výbavy. Kultura Chancay, 1100 – 1450 n. l., Peru. *Je součástí expozice.*

⁵² Nádoba z tykve zdobená jemnou rytinou a bohatým stříbrným kováním. Pravděpodobně mexický výrobek, jak naznačuje motiv orla s hadem, užívaný v Peru na konci koloniálního období (18. – 19. století). *Je součástí expozice.*

⁵³ Stříbrný pohár, koloniální období. Bolívie. Nákup od Josefa Klopperka, 1967. *Je součástí expozice.*

⁵⁴ Taška pro uchování koky, tkaná z vlny. Aymara, severní Chile, 20. století. Dar Václava Šolce, 1970. *Není součástí expozice.*

⁵⁵ Figurky v aymarském kroji. Peru/Bolívie, 20. stol. *Nejsou součástí expozice.*

⁵⁶ Závěsná stříbrná ozdoba. Araukáni, 19. století, jižní Chile. *Není součástí expozice.*

⁵⁷ Zoomorfní keramický džbán na obřadní nápoj. Araukáni, 20. století, jižní Chile. *Je součástí expozice.*

⁵⁸ Vak ze sušeného vemene. Kmen Mapuche, Chile. Z terénního výzkumu Milana Stuchlíka, 1968 – 1971. *Je součástí expozice.*

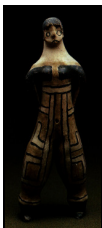
⁵⁹ Maska z ovčí kůže k obřadnímu tanci při hře *paliñ*. Araukáni, 19. století, jižní Chile. *Je součástí expozice.*

⁶⁰ Náhrobní sloup. Araukáni, provincie Cautín, 19. století, jižní Chile. *Je součástí expozice.*

⁶¹ Ženská figurka, sušená hlína. Brazílie, Goiás, Karažáové, 2. polovina 20. stol. *Není součástí expozice.*

⁶² Slavnostní ozdoba hlavy. Kmen Chívaro, 20. století, Ekvádor. *Je součástí expozice.*

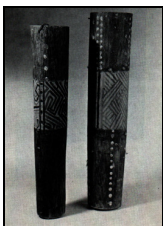
⁶³ Válečné trofeje, zmenšené lidské hlavy, tzv. *tsantsy* či *umy*. Chívarové. Sbíрка E. S. Vráz. *První dvě jsou součástí expozice.*

⁶⁴ *Tajatudlu*, ozdoba chívarských náčelníků z ptačích kostí. Chívarové, Horní Amazonie. Sbíрка E. S. Vráz. *Je součástí expozice.*

⁶⁵ Dřevěné bubny. Obyvatelé Yavity. Sbíрка E. S. Vráz. *Jeden kus je součástí expozice.*

⁶⁶ Taneční ozdoba hlavy s přivěšenými tělíčky ptáků a ptačími kůžkami. Kmen Makiritaré, 19. století, Venezuela. E.S.Vráz. *Je součástí expozice.*

⁶⁷ Figurky ze sušené hlíny. Kmen Karažá, 20. století, Brazílie. *Jsou součástí expozice.*

⁶⁸ Ozdoba hlavy k tanci. Horní Amazonie. Ozdoba z krovek brouků krasců. Sbíрка E. S. Vráz. *Jsou součástí expozice.*

⁶⁹ Koráلكové zástěrky. Makiritaríové. Sbíрка E. S. Vráz. *Jsou součástí expozice.*

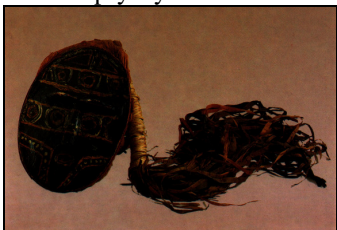
⁷⁰ Obřadní roucho náčelníka kmene Tupí, zdobené ptačím peřím. Kmen Tupí, Brazílie. Dar od Klementiny Kalašové, 1880. *Je součástí expozice.*

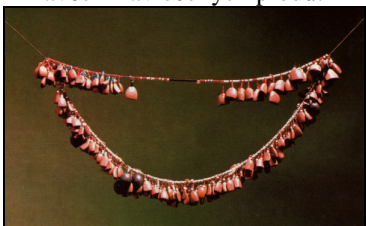
⁷¹ Čapka vyplétaná rostlinným proutím, zdobená přilepeným ptačím peřím. Brazílie, 19. století. Ze sbírky zrušeného jezuitského Matematického muzea v Praze. *Je součástí expozice.*

⁷² Obličejová maska představujícího pralesního ducha, tančí se v ní při iniciačních obřadech; vytloukaná kůra barvená pryskyřicí a hlinkami. Kmen Tukano, Kolumbie, 20. stol. *Je součástí expozice.*

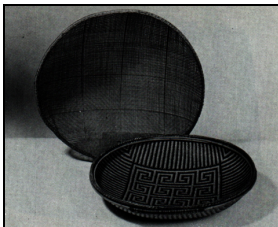
⁷³ Závěs z navlečených plodů. Amazonie, Uiquina. Sběrka E. S. Vráz. *Je součástí expozice.*

⁷⁴ Keramické výrobky. Baníva, 19. století, Venezuela. Sběrka E. S. Vráz. *Jsou součástí expozice.*

⁷⁵ Ošatka a síto na maniokovou mouku. Makiritaríové. Sběrka E. S. Vráz. *Jsou součástí expozice.*

⁷⁶ Keramická nádoba na vodu. Puinabe. Sběrka E. S. Vráz. *Je součástí expozice.*

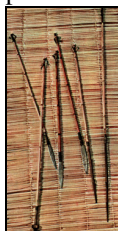
⁷⁷ Struhadlo na maniok; dřevo se zapuštěnými úlomky kamene, zdobené geometrickými vzorky. Kmen Caruzana, Venezuela. Sběrka E. S. Vráz, 1893-94. *Je součástí expozice.*

⁷⁸ Dřevěná náčelnická okarína, Gran Chaco, kmen Mačikuí, 19. století, Paraguay. *Není součástí expozice.*

⁷⁹ Primitivní šípy kmene Toba s hlavicemi z tvrdého dřeva a plechu. Kmen Toba, Paraguay. Sběrka A. V. Frič, počátek 20. století. *Jsou součástí expozice.*

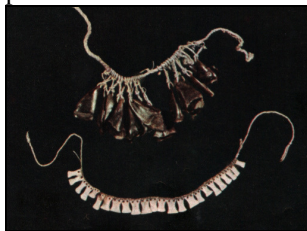
⁸⁰ Péřová pokrývka hlavy zvaná *pariko*, užívaná při pohřebních rituálech. Kmen Bororo, Brazílie. Sběrka A. V. Frič, počátek 20. století. *Je součástí expozice.*

⁸¹ Zápěstní ozdoba z peří. Čamakoko, Paraguay. Sběrka A. V. Frič, počátek 20. století. *Je součástí expozice.*

⁸² Chřestivá taneční ozdoba z kopytek a náhrdelník z perleťových článků. Kmen Sanapaná. Sběrka A. V. Frič, počátek 20. století. *Jsou součástí expozice.*

⁸³ Náhrobní sloup. Gran Chaco, kmen Kađuveo, 19. století, Paraguay. *Není součástí expozice.*

⁸⁴ Schránka z tykve, zdobená vypalováním a malbou. Gran Chaco, kmen Payagua, 19. století, Paraguay. *Je součástí expozice.*

⁸⁵ Obřadní košile užívaná k vyvolání k ochranných duchů předků, kombinace zvířecích kůží a peří mořských kachen. Šamanská čepice. Šamanské kotníkové boty z tulení kůže. Muž na saních tažených sobem – řezba z parohoviny. Pobřeží Čukčové, Sibiř. Sběrka František Poledna Vlkovský, 1909 – 1911. *Sbírkové předměty nejsou součástí expozice.*

⁸⁶ Antropomorfní keramická nádoba, polychromní malba. Předkolumbovská kultura Casas Grandes, 1300 – 1450, severní Mexiko. Sběrka Augusta Genina, 1931. *Není součástí expozice.*

